SAAR'DA

ÇEKİŞEN AVRUPA

(BİR DENEME)

B. T. ŞAMAN
Si. Bil. Doktoru

GAZETE-MATBAA
KÜTÜPHANE

İstanbul — 1935

SAAR'DA

ÇEKİŞEN AVRUPA

(BİR DENEME)

B. T. ŞAMAN
Si. Bil. Doktoru

GAZETE•MATBAA
KÜTÜPHANE

İstanbul — 1935

Önsöz

Versailles antlaşması genelsavaş sonu Avrupasına yep yeni bir kurum ve düzen verdi. "*Saar*„ bu anlaşmanın 15 yıl sonunda, ülke paylaşması bakımından, son görülecek işi idi."*Saar*„ işi bir Alman savaşı, bir Fransız-Alınan meselesi, nihayet Avrupa politikasının bir tecrübesi oldu. *Saar* meselesi 15 yıl Avrupa'nın iki büyük ulusunun, iki büyük devletinin çekiştiği bir varlık olarak yaşadı. Nihayet ortadan kalktı. "*Saar*„ sadece bir sınır kavgası ve ökonomik çekişme değildi. Burada iki ulusal menfaat, iki siyasa, iki kültür yıllarca karşı karşıya ve göz göze durmuştu. Bu yüzden Avrupa'yı işkillendirmiş ve düşündürmüştü. «*Saar*» işi Alman-Fransız anlaşmasının imkânını düşündüren bir ayrılık olmuştu.

"*Saar*„ işi uluslar derneğinin işi idi. "*Saar*„ uluslar derneği idaresinin 15 yıl denenmiş olduğu biricik havza idi. Uluslar Derneği bu çekişmenin son günlerindeki keskinliğini de gidercekti. Ona bir hal çaresi bulmağa bakacaktı. 1935 yılı sonkânununda 84. üncü toplanışında bu "*Saar*„ işi, yola gelen her iki tarafın yardımile düzeltilebildi. Bu toplantıya Türkiye Cumhuriyetinin murahhası, Türkiye Dış-İşleri Bakanı, Bay Dr. T.R. Aras Başkanlık etti.

Türkiye ilk defa olarak Uluslar Derneğinin toplantısında Başkanlık yapmıştı.Uluslar Derneği *Saar* işini gören bir "Üçler Komitesi„ ayırmıştı. Bu komiteye *Saar*'ı Uluslar Derneği namına Almanya'ya geri vermesini söyleyen Başkan Türkiye mürahhası idi.

Bu hâdise sadece bir protokol alfabesinin tesadüf eseri

değildi. Avrupa barışının yorulmaz işçisi olan Türkiye'ye bir saygı borcu idi. Çökmüş Osmanlı İmparatorluğu Avrupa toprakları üstünde at oynatmış, yaşamış ve sürünmüştü. Son yüzyıllarda kendi işlerine bakan Uluslararası toplantılarda bile hep kenar sandalyasına oturabilmişti. İşte bu yüzden bu hâdiseyi genc Türkiyenin dış siyasasının bir zaferi olarak görmek ve kutlulamak gerektir. Bu kitab her şeyden önce bu borcu ödemek için ortaya atılmıştır.

***

Türkiye irkilmiyen, tastamam bir inkılâb yaptı. Pasif bir varlıktan aktif bir varlık oldu.

Her ulusal inkilâb yalnız sınırların içindeki varlığı ve şuuru uyandırmakla kalmaz; Ulusal amaçları da gösterir. Bu devrim yollarında ele geçen her noktayı tutmak bütün yurddaşlara borçtur.

İnkilâb boyuna düşünülmeli, anlaşılmalı ve fikir bakımından da benimsenmelidir. Bu şuur işidir. Şu halde ulusal şuuru kuvvetlendirmek gerektir.

Dar manasıle "*Saar*„ aktüalitesi geçmiş bir siyasal iş olabilir. Ancak Alman ulusunun "*Saar*„ etrafında yaptığı savaş, ulusal şuurun yaşama ve vuruşma kudretine işaret ediyor. *Saar* Fransa için tarihî bir fikir, bir ökonomika-politika teşebbüsü ve bir diplomasi vasıtası idi. "*Saar*„ Almanya için sadece bir yurd parçası ve kıymetli bir ökonomik varlık değildi. *Saar*dan ulusal şuur bir isim, bir havza değil, bir millî tali ve bir millî hasret yapmıştı. Bu yüzden "*Saar*„ millî şuurun boyuna beslenmesi zaruretini göz önüne koyması îtibarile seçildi. "*Saar*„ sınırlarımızın her yanında, yapacağımız kültür savaşımız uğuruna ele alındı. Kıymet hükümlerinde çok defa ölçü var-

dır. Her ölçü bir karşılaştırmadır. Her örneğin bir ibret kıymeti vardır.

İnkilâb ulusal varlığı daimî seferberliğe sokar. Her zafer yeni bir zafere ulaşmak için kazanılır. Bu yüzden millî inkilâb şuurumuzun her vesile ile aydınlatılması faydalıdır. Fazla bir iş değildir. İşte bu kitabın bir dileği de "*Uluslar-şuur*„ karşısında duyulacak saygıyı anmaktır.

***

Okur yazarlarımızın azlığı ve millî gelirimizin çelimsizliği, bugüne kadar fikir hayatımızı, az, çok, kendi kendine büyümiye bırakmıştı. Avrupa'nın işlerine alâkalananlar sayılı çevrelerde kalmışlardı. Halkımızın çoğu Avrupada olup biteni gazetelerden öğreniyordu. Tutunmuş risaleler, çok satılan halk kitabları bu alanda azdı. Gazeteler ne de olsa gündelik hayatın belirişlerini acele göstermek mecburiyetindedirler.

"*Saar*„ her şeyden evvel Avrupa'da iki kültürün boğuştuğu bir işti. Bu mücadele, inkilâbdan önce dışında kaldığımız Avrupa'daki kültür savaşlarının nisbeten talî sayılacak bir hâdisesi olabilecekti. Bizi alâkalandırmıyacaktı. Fakat, Avrupa kültür camiasına girmiş olan yeni Türkiye için bu mesele dikkatle takib edeceği bir işti. Âdeta kendi işlerinden biri idi. Türk murahhasının başkanlığı da bunu gösteriyordu. Bu itibarla Türk münevverine bu işi arzetmek gerekti.

Bütün Avrupa'nın olduğu gibi Almanya'nın da akibeti Türkiyeyi alâkadar eder. Dinamik Almanya Avrupa'nın hareket ocağı ve sinir kaynağıdır. Bunun için «*Saar*» da onun duygu ve düşünce nescine mikroskopla bakıvermek faydalı bir iş sanıldı. Zira Avrupa'da çekişen ve çatışan kuvvet hatlarının kesiştikleri bir nokta da «*Saar*» dı. Bu

yüzden, Alman varlığının Fransız varlığı ile sürtüştüğü bu noktada bir profil, bir maktâ yapmak istenilmiştir. Şu halde, gazetelerdeki duyumların daha iyi anlaşılmasına olsun yardım etmeğe çalışacak bu kitaba, *"Saar"* bir hedef değil, daha fazla bir vesile, bir fırsat ve bir vasıta olmuştur.

Bu notlar herhangi bir iddiadan değil; bu muayyen dileklerden, hizmet arzularından doğmuş bir deneme, bir essay'dır.

Sonkânun 1935. *Dr. B. T. ŞAMAN*

TARİH BAKIMINDAN SAAR

"Saar„ havzası geçmişle başlı başına bir varlık olarak gözükmez. O Versailles sulhunun icad ettiği yapmacık bir havza idi. Çünkü en eski tarihlerdenberi bir Cermen yurdu idi.

Verdun "834„ ve Mersin "870„ uzlaşmaları ile yapılan paylaşmalarda Rhin'in sol yanı, buralarda yaşıyan ve Alman olan, Şark Franklarına düşmüştü. Sonraki Fransa ile Almanya arasında çizilen bu tabiî dil sınırına "1552„ ye kadar dokunulmamıştı.

16 ıncı yüzyılın başında Almanya küçük prenslikler ve kontluklar içinde parçalanmıştı. Viyanadaki çelimsiz Alman kayserinin sözde nufuzu altındaki bu Almanya üstelik din savaşları ile de kıvranıyordu. Buna karşılık Fransa'nın bütün kral Louis-leri irili ufaklı derebeylerinin bellerini ve burunlarını kırıyorlardı. Fransanın topluluğu için çalışıyorlardı. Fransanın güneş kralına bir Ulusal Yurd olarak yuğrulmuş bir toprak bırakmıya uğraşıyorlardı.

Katolik Fransa 1552 de protestan Almanyaya — katolik Almanya'yı yenebilmek için — silâh yardımı yapmıştı. Bu iş karşılığında, Chambord anlaşması ile, Verdun, Toul ve Metz arşevekliklerini Lorraine dokalığına maletti. Almanlara göre, Fransa ile Almanya arasındaki bütün çekişmeler işte bu yolsuz, kökü, bozuk uzlaşma ile başlar.

Bu yıllarda Fransa güçlü idi. Rhin (Rhein=Ren) nin bütün sol kıyılarını tutabilirdi. İngiltere ile giriştiği savaşlar gibi engeller buna imkân bırakmadı.

Kardinal Richelieu hem katolik hem protestan Almanya ile sözleşiyordu. Sonra, Alman askerlerini de kullanarak, Almanya üzerine atılıyordu. Münster ve Osnabrück anlaşması ile "1648„ Alsas'ı alıyordu. Bu koca adamın gösterdiği ve özlediği dilek, Fransaya tabiî sınırlarını vermekti. Fransa'nın Rhin siyaseti bu adamın bıraktığı ulusal ve siyasal fikir ve şuur mirasıdır. Kardinal Mazarin de, Fransanın diğer büyükleri de, hep bu terekeyi didiklemekle vazifelerini görmüşlerdi.

Fransızlara göre Fransanın Saar'ı isteyişi bir tarih hakkıdır. Çünkü Saarbrücken vaktile 951 de Metz arşövekliğinin fief'i idi. XIV üncü Louis, Fransız yayımını haklı göstermek için, Reunion mahkemelerini kurmuştu. Bu hükmü veren işte bu mahkemenin Fransız kadıları idi. Saarbrücken'de hükûmet sürenler, halbuki, Commercy'ler sayılmazsa, bu güne kadar tamamen Alman idiler.

Nimègue muahedesi "1680„ bu zoraki paylaşmanın kitaba uyduruluşu idi. Almanlar Fénolon gibi o zamanlarda yaşıyan Fransızların ve Fransız tarihcilerinin bu mahkemelerin haksız kararlarına karşı koymuş olduklarını söylüyorlar.

Fransanın Rhin'i Almanyanın elinden almak için tarihte tuttuğu yol apaçıktı. Bu yol Almanyanın parçalanması, küçük düşürülmesi idi. Bunun için tarihin her devrinde Rhin'de separatizm ve federalizm gibi çalkanışlar olmuştu. 15. inci yüzyıldanberi bu yol sağa sola sapmamıştı. İlk Rhin-Birliği "1658 — 1667„ de ne ise Saar'daki ruh da aşağı yukarı o idi. 16. inci ve 17.inci asırlarda bu işler olup biterken Fransızlar Palatina'da yakılan Alman saraylarına karşılık Saar topraklarında Vauban'in elinden Saarlouis kalesini

kuruyuorlar ve Homburg'u tahkim ediyorlardı. O Homburg ki, Versailles sulhunde Saar'ı Fransaya isteyen Tardieu ye göre hâlâ Saar toprakları içinde idi. Saarlouis uzun boylu Fransız şehri kaldı. Napoleon'un Mareşali Ney gibi bir çok Fransız yiğitlerini Fransaya bağışlamıştı. Ancak bütün bu ünlü günlerden kalan realite bugün bu şehirlerin birer Alman şehri oluşudur. Fransızlara göre bu vakia Saar kömürlerinin Almanyadan çektiği Germenlik istilasından ileri geliyordu.

Ryswijk barışı "1697„ ile Fransa Rhin'in sol kıyılarını boşaltmıştı. Almanlar bu anlaşmayı Alman birliğinin kuruluşuna götüren ilk adımlardan biri sayarlar.

Fransa Saar'daki Saarlouis ile Palatinadaki Landau hisarlarını 1815 e kadar bırakmamıştı. Bu iki hisar Alman toprakları üstünde Fransanın çetin inadını yaşatan iki ada kalmıştı. 1815 de Fransa bu hisarlardan çekilirken uzun yıllar için Fransız sellerinin artık alman topraklarını tutamıyacağı belirmişti. Almanya ulusal kurtuluş savaşını yapıyordu. Fransız ulusunun gücünü, uyanan ve direnen, Alman ulusal gücü karşılamıya başlamıştı.

18. inci yüzyıl Saar havzası için ökonomik bir dirilme devridir. Ancak bu yüzyılda Saar toprakları 30 yıl savaşının acılarından ve yıkımlarından kendisini toparlamıya başlamıştı. Fransa bu devirde sınır kenarındaki ufak tefek toprak kırıntılarını topluyordu. 18. inci ve 19. uncu yüzyılda Fransanın büyük kültürü Rhin'in öbür tarafına taşıyordu. Fransız dili bütün Alman şatolarında konuşuluyordu. İspanya ve Polonya veraset harbleri sonunda Rastadt "1714„ ve Viyana "1738„ uzlaşmalarında görülen şudur: Fransa boyuna Almanyanın ayrılıklarından Fransanın yükselme ve güçlenmesini çıkarmanın sırrını bulmuştu.

1789 da büyük Fransız revolüsyon orduları *"kulubelere barış, saraylara cenk„* diye Saar havzasını bastığı günlerde Saarlılar bu gözleri pek gönülleri taşkın baldırıçıplak düşünce yoldaşlarına kollarını açmışlardı. Bu vakıa Almanlara acı geliyor, bu hakikate şu tefsiri buluyorlar: Din ve dünya prenslerinin eziminden bunalmış köylülerin hürriyet getiren insanları karşılaması şaşılacak bir iş değildir. Netekim Fransız inkilâbı ana prensiplerini kaybederek Ulusal tarihin tradisyonuna döndüğü zaman Rhin'i Fransızlaştırmak istemişti. O zaman bu iyi kabul de mırıntı ve üzüntüye dönmüştü.

Fransız ihtilâl orduları yerli halkla birleşmişler ve Saar'lı Alman aristokratların saraylarını yakmışlardı. Ancak Napoleon'un disiplinli idaresi Saar'ın ana zenginliği olan kömür işletme işine çekidüzen vermişti. Maden mektebleri açmıştı. Memlekete tekrar direnlik gelmişti. Fransa bu yıllarda Saar'ı kazanmak için canla başla çalışmıştı. Saar Fransanın bir vilâyeti olmuştu. Yerlilerin oğulları Paris'teki Garde d'honneur'e alınıyordu.

Rhin'in sol kıyıları ile beraber Saar'ı da Fransa'ya birakan Luneville uzlaşmasından sonra 1801 de Napoleon katolik kilise ile anlaşmıştı. Fransızlar bu günlere ait vesikaları Saar'ın Fransızlığa olan gönül bağları diye saklıyorlar. Fransanın tarih vesikalarını saklamaktaki eşsiz kültür yüksekliği bu devirde Saar'lıların Napoleon'a yazdığı teşekkür mektublarını bile ortaya atacak kadar nizamlıdır.

19.uncu yüzyılın başında Fransa Almanya'ya istediğini yaptırtıyordu. Regensburg'ta Alman prenslerinin hakemi Fransa idi. Vasali, Württemberg topraklarını krallığa yükseltmişti. Napoleon'un himayesi altında

Rhin-Birliği kuruluyordu. Prusya ve Avusturya yerlere çarpılıyordu. Fransa, Hohenzollern'lerle olsun Habsburg'larla olsun, hep Almanlıkla boğuşmuştu.

Bu devirlerde Fransa'nın kültürü Almanya'ya hâkim idi. Saar'daki Napoleon Codécivil'ini değiştirebilecek ve onun yerine koyabilecek bir hukuku bile Prusya yaratamıyordu.

Her iki tarafın propagandası Saar'ın 19.uncu asırda kendilerini istemiş olduğunu meydana çıkarmıya uğraşmıştı. Gerçek olan cihet Napoleon'un Saar'daki idaresini unutturabilmek için Prusyanın çok çalışmağa mecbur kalışı idi. Bu vakıadır ki Versailles'daki statüko ile 15 yıl uluslar derneği idaresinin gölgesi altında eski hatıraları tekrar canlandırabilmek için Fransızlara ümid vermişti.

1814 de Avrupa devletleri Viyana kongresi ile Bourbon familyasını kolayca yerine getirmek için Fransa'ya 1792 sınırlarını geri vermişti. 1815 de Bellealience zaferinden sonraki ikinci Paris barışında yapılan değişiklikler bir sene evvel Blücher ordularının geri aldığı, Saarbrücken'i tekrar Almanya'ya veriyordu. Bu işde bile tarihçiler Saar kömürünün her iki taraf için düşünülmüş olduğunu ileri sürerler. İngilizlerin Prusyalılara yardım ettiklerini de söyliyenler vardır. 1830 daki hudud çiziminde Fransa nihayet Saar havzasında bir iki köy de ele geçirmişti. Bu vakıa da Fransa'nın Saar'ı unutmadığını gösteriyordu.

Restauration ve ikinci cumhuriyetin bütün dilek ve ümidlerinin terekesini yüklenmiş III. Napoleon'un Saarbrücken'i istemekteki ısrarı meydanda idi. III. Napoleon İtalyan Ulusal kalkınmasından faydalanarak Nice ve Savoya'yı kazandığı şekilde Saarbrücken havzasını da tâvizat olarak almak istiyordu. Netekim

1858 de Rusya ile ittifakı düşünürken Saarbrücken'i öne sürmüştü. Ancak Saarbrücken bir Alman Nice-Savoie'sı olamazdı. Zira bu topraklar tam Almandı. Fakat, Fransa yolundan şaşmıyordu. 1861 de Lorraine ve Şampanya sahralarının Almanya hücumlarına açık olduğunu haykırıyordu. 1866 da Fransa, Saarbrücken ve Landau mukabilinde, Almanya'ya Avusturya'ya karşı yardım teklif etmişti. III. Napoleon reddedilen bu teklifini uygun bir fırsatta zorla yerine getirmek istiyordu. Netekim 1870 de ilk Fransız hücumu Saarbrücken üzerine olmuştu.

Saar 1870 de, ilk günlerde bir savaş meydanının sıkıntılarını çekmişti. 1914 de en fazla açlık ve güçlük çeken bir parça idi. Fransız tayyare hucumları ile ezilmişti. Buna rağmen 22 İkinci teşrin 1918 de Saar'ı alan Fransız askerleri Saarbrücken'deki soğuk kabulü bir türlü anlıyamamışlardı. Lorraine'de gördükleri parlak kabulden sonra bunu beklememekte samimî idiler; ancak haklı değillerdi.

Fransızlar son bir asır içinde 1814, 1870 ve 1914 de üç defa Alman yayılmasına uğradıkları için Saar'ın Almanya'ya dönmemesini istemişlerdi. Almanlar bu hücumların toprak kazanmak için değil, Almanya'yı müdafaa için yapıldığını ileri sürüyorlardı. Fransızların bu iddialarına karşılık üç Fransız istilâsını gösteriyorlardı : *XIV. üncü Louis, revolüsyon-Napoleon ve Versailles.*

Saar boyunca iki ulusal tarih göz-göze ve gögüs-göğüse duruyor.

SAAR STATÜKOSUNUN DOĞUŞU

Saar müzakereleri Versailles barışının en çetin kısmıdır. Bu müzakereler Amerika'nın istemiyerek Fransa'ya karşı koymağa çalıştığı karanlık ve en krizli bir devre olmuştu. Saar statüsü Versailles'ın hukuk tezadları ile en fazla dolu olan bir kısmı idi.

Fransa harp içinde 1870 hududunu istemişti. 1814 sınırından bahsetmemişti. Bu yüzden Versailles'da Fransanın vaziyeti güç idi. Fransız murahhasları Saar'dan evvelâ gümrük ittihadı ile Fransa'ya bağlı bir memleket yapmak istemişlerdi. Bu olmayınca Fransız mandat'sı altında Uluslar Derneğine bağlı bir memleket kurmağı dilemişlerdi. Böylece 15 sene içinde Alman hâkimiyetini Fransız hâkimiyetine çevirebileceklerini soruyorlardı.

Fransız Clemenceau Avrupayı bilmiyen Wilson'a Saar'daki sözde mevcud "150.000„ Fransızdan bahsetmişti. 14 maddesini müdafaa eden Wilson nihayet Fransızların münakaşa metodlarına mağlup olmuştu. Uluslar Derneğinin idaresini ortaya atan teklif kabul edilmişti. Bu rejim bütün siyasal hukuku Uluslar Derneğine veriyor ve Fransa'ya ökonomik hukuk tanıyordu.

Fransa Versailles'da ne Reunion hatıralarının, ne revolution işgallerinin ve ne de III. Napoleon Sekülasyon'larının yardımı ile istediğini alamamıştı. Tarihin kendisine yardım etmediğini görünce, Fransızlar, hâlin yardımından istifade etmişlerdi. Gerçi Fransa uluslar arası harb ve hâkimiyet prensipleri önünde temel tezini kurtaramamıştı. Lâkin Saar'ın ilerisi üze-

rinde nevamma bir ihtiyatî haciz koydurabilmiye muvaffak olmuştu.

Fransa müttefiklerile yaptığı mütareke müzakerelerinde Saar üzerinde tarihî bir hakkın iadesinde ısrar etmişti, tutunamamıştı. Bunun için ökonomik sebebler yüzünden kendisinin haklarını ortaya atmıştı. Umumî harb içinde harab olan şimal Fransası kömür ocaklarına mukabil Saar kömür ocaklarının 15 sene mülkiyet hakkını istemişti, aldı. Bu maden ocakları 15 sene Fransanın malı olacaktı. Fransa, borçsuz ve hipoteksiz kendi malı olan bu madenleri geriye altın mukabilinde satacak ve parası Fransa hesabına Almanya'nın umumî tamirat borçları içine sokulacaktı.

Tarihin en büyük harbını yapmış ve onu kazanmış insanların çabuk hükümler vermeleri ve zarurî olarak çabuk kararlar almaları tabiî idi. Sulhu yapanlardan bir Avrupa tesanüdüne yürekten inanmak, ileriyi geriden ve halden fazla düşünmek beklenemezdi. Üstelik galib devletlerin ve milletlerin adedi çoktu. Bunların türlü türlü dilek ve hedeflerinin tezadlarını uzlaştırmak güçtü. Genel savaşı bitirenlerden karşı tarafı dinlemesi istenemezdi. 1918-19 konferansı 1814-15 kongresi değildi.

Bütün bu düşünceler Versailles sulhunun hususiyetleri idi. Saar statüsü de bu sulhun bir parçası idi.

HUKUK BAKIMINDAN SAAR

Devletler hukukuna göre:

Saar hükûmetinin vaziyeti Devletler hukuku bakımından hiç bir zaman anlaşılamadı. Bu netice bir az da onu yaratanların dileğine uygun idi. Saar havzası, harb sonu yeni hukuk düşünüşünün bulduğu bir sistem olarak 15 yıl yaşadı. Saar, Uluslar Derneğinin en uzun süren bir idare ve hükûmet tecrübesi olmuştu. Hukuk tarihinde kendisine benzer bir varlık yoktu. Saar, hukukun, siyasa ve güç karşısında çareler bulmak kabiliyetine ve mecburiyetine misaldir. Saar yalnız kendi kendisine benziyen bir hukukî varlıktı. "1„ Saar havzasının şekil bakımından devletler hukuku esasları Versailles muahedesile çizilmişti. Saar statüsü denilen bu kısım Versailles muahedesinin bir paçasını teşkil ediyordu.

Saar'ın ne olduğuna cevab arıyan insanlar ; hukuk denilen bilginin ortaya salmakta hiç güçlük çekmediği bir sürü mütalealar karşısında kalırlar.

Saar Uluslar Derneği hükûmet komisyonu tam ve müstakil bir devlet değildi. Esas îtibarile Almanyanın hâkimiyeti Souveraineté si kaldırılmış değil, sadece inkıtaa uğramış farzolunuyordu. Ön sırada İngiliz hukukçuları böyle düşünüyorlardı. Ancak bir çok Fransızlar için Saar'ın hâkimiyeti Saar hükûmetinin idi. Bazı müellifler Saar hükûmetinde Uluslar Derneği dolayısile bir Coimperium veya Condominium görmüşerdi. İlk aylarda Saar hükûmeti müstakil devlet olduğu iddiasını gütmüştü. Uluslararası anlaşmalara girmek istemişti. Almanlar protesto etmişlerdi. Niha·

yet Almanyanın ana - hakimiyetini zımnen tanıyan bir anlaşma yolu bulunmuştu. Nazarî hukuk bakımından Saar müstakil devlet olamazdı. Çünkü bu hükûmet Uluslar Derneği tarafından beyenilmiş ve seçilmiş bir uluslararası komisyondu. Kendi içinden doğmuş bir teşkilâtı esasiyesi yoktu. Fakat, kuvvetlerin ayırd edilmesini tanımıyan İngiliz - Amerikan düşünüşü ile yapılan bir hukukî varlığın âleti olduğu için, Saar hükûmet komisyonu hükûmet kuvvetini toplu olarak kullanıyordu. Teşriî, icraî ve adlî kuvvetleri tam olarak eline almıştı. Bu yüzden âlman hâkimiyetinin pratik bir mânası yoktu.

Saar hükûmeti buna rağmen devlet olamadı. Ana şartları açıkça mevcud değildi. Önceleri sınırları bir devlet sınırı değil, bir idarî tahdid yüzünden doğmuştu. Lâkin Saar hükûmeti ilk gündenberi bu sınırları bir devlet sınırı gibi göstermiş ve bunda ısrar etmişti. Almanya istemiyerek Reich tebaasının ve Saar'lıların bu yüzden doğan ayrılığını kabul etmişti. Netekim Saar pasaportu vardı. Nüfus bakımından bu hükûmetin nüfusu da, dar manasile, bir devlet nüfusu değildi. Bu iş hükûmet komisyonunun mahallî ikametgâh meselesindeki salâhiyetsizliklerinde görülür. Netekim Saar'da kanunî ikametgâhı bulunmıyan bir Almanın Saar'daki menafiini ecnebî bir devlete karşı Saar hükûmet komisyonu değil, bu hükûmetin tayin edeceği herhangi bir devlet değil, yalnız Alman hükûmeti koruyabiliyordu. Ecnebiler için de bu mesele ayni idi.

Plebisit'e iştirak edenler Plebisit günü 20 yaşına girmiş ve Versailles muahedesinin kabulü günü Saarda mukim olan herkes idi. Yani her devlet tebaası idi. Saar Hükûmet Komisyonu bir Saareinwohnergemeinschaft yani Saar'da mukim olmak sıfatı ortaya atmıştı. Fakat

bu vatandaşlık olamazdı. Almanlar için tâbiiyet değişmesinde kolaylıklar gösterilmişti.

Fransızlar için ise, Fransız tâbiiyetinden çıkma müsaadesi almak lâzımdı. Ancak bu gibi tedbirler bir Saar vatandaşlığını hukuk bakımından yaratamadı: Saar Hükûmet Komisyonu üstelik daimî bir beraberlik değildi. 15 sene içindi. Tam bir devlet olabilmek için kudreti yoktu. İşlerini Uluslar Derneği'nin vekâletine dayanarak yapıyordu. Bu vekâlet, ayrıca tam mânasile bir vekâlet te değildi. Hukukun bu alanındaki vekâlet hukukunun mahiyeti de zaten halledilmiş bir iş değildi. Şu halde Saar Hükûmet Komisyonu ancak Uluslar Derneği'nin bir uzvu sayılabilirdi. Karl Strupp ve Schücking, Wehberg gibi namlı Alman hukukçuları da böyle saymışlardı.

Uluslar Derneği'nin bir organı olarak gördüğü vazifenin tayininde de hukukçular ayrılmışlardı. Versailles muahedesi bu vazifeyi Fidei-Commissaire olarak tayin etmişti. Ancak hukuk bakımından bu doğru bulunmamıştı. Çünkü Saar Hükûmet Komisyonu'nun oynadığı rol daha fazla bir fiduciaire rolü idi. Hattâ belki de bundan daha ziyade bir sequestre, yedi — adlî, olması lâzım geliyordu. Ancak bu fiduciaire = Trustee= Treuhaender sıfatı da tam bir mâna ifade etmiyordu. Çünkü bu Trustee vaziyetinden kimin istifade edeceği de açıkça belirtilmiş değildi. 1935 e kadar Uluslar Derneği'nin kendisi mi yoksa Saar'lılar mı "Cestui - que - trust„ olacaktı. ? İngiliz hukukcularına ve bazı Fransızlara göre Saar lıların istifade etmesi lâzımdı.

Lâkin bu vaziyete Fransayı da sokmak isteyen Fransız hukukçuları da vardı. Alman hukukçuları ise,

tabiatile, bu sıfattan bizzat Versailles muahedesi ne göre yalnız Almanların istifade edebileceğini ispat etmek istiyorlardı. Aşağı yukarı birleşilen nokta fiduciaire kelimesinin kabulü olmuştu. Böylece Saar Hükûmet Komisyonu'nun hukukî vaziyeti hakkında az çok bir fikir topluluğu elde etmek mümkün oluyordu.

Saar ı Uluslar Derneği'nin bir mandat sı olarak ta görmek isteyen hukukçular var. Saar bir bakıma göre de hâkimiyeti olmıyan bir havzadır. Bu havzanın hâkimiyeti muallâkta kalmıştı. Diğer bir bakıma göre de fîlen bir devletti. Lâkin Saar da bir nevi muhtariyet görenler de vardır. Bazı hukukçular Saar hükûmetini Almanya aleyhine konulmuş bir devlet servitude'ü saymışlar. Ancak devletler servitude'ü ise henüz etrafında hukukçuların çekiştikleri bir mefhumdu.

Üstelik Saar ile Almanyaya daimî değil, muvakkat bir külfet yüklenmişti. Saar Hükûmet Komisyonu bir acte de souveraineté yapamıyordu. Bazı hukukçular Saar ı bir devlet tarafından hâkimiyetinden kat'î ve tam şekilde vazgeçilmeksizin muahede ile bir öteki devlet idaresine bırakılmış bir ülke saymışlardı. Öylece 1877—8 de Osmanlı Hükûmeti'nin Bosna Hersek'i Avusturya Macaristana, Kıbrıs ı İngiltereye bırakmasına benzetmek istemişlerdi.

Saar nihayet Versailles muahedesi ile Almanyanın Şark ve Şimal hududlarındaki malûm plebisit havzaları için kabul edilen esaslar gibi hâkimiyeti meşkûk bir ülke olarak da gösterilmek istenilmişti. Halk burada bir müddet için hangi hâkimiyeti seçeceğini bilememiş oluyordu. Bu müddetin uzun veya kısa olmasının bir ehemmiyeti yok sayılıyordu. Netekim Peru ile

Şili arasındaki 1883 Ancon muahedesi le yapılacak plebisit müddetinin 10 sene olduğu da ileri sürülüyordu. Her iki şekildeki hukuk esaslarının birbirini tutmadığına bakılmıyordu.

Nihayet Saar ı, tarihte düşünülmüş fakat vücud bulmamış hukukî varlıklara bile benzetmek istemişler ve 1821 de İstanbul için mukaddes ittifak devletlerinin düşündüğü projenin tahakkukunu görmüşlerdi. Saar hükûmeti hakkında en yeni bir nazariye ise, fîlî vaziyeti gözeten bir İsviçreli hâkimin, hakemlik etmeğe mecbur olduğu zaman, bulduğu nazariye idi. Bu da Almanya ile Saar hükûmeti arasındaki bir ihtilâfı halletmeğe davet edilen İsviçrelinin Saar ı Reich ın otonomize edilmiş bir parçası olarak görmesi idi.

Saar hükûmeti de Saar havzası gibi bir varlıktı. Hukukçuları böyle sıkışık işlere isim bulmıya ve çerçeve aramıya uğraştıran politikacılar idî. Anca bu politikacılar da, hâkim olduklarını sandıkları hadiselerin itimi ile bu vaziyete düşmüşlerdi.

İDARE HUKUKU BAKIMINDAN

SAAR REJİMİ VE ULUSLAR DERNEĞİ

Saar idaresi vaktile 6 Prousya ve 2 Bavyera kazasında toplanıyordu. Saar idaresi, mücerred bakımdan, harab sonu hukuk telâkkisi için çok alâkalı bir mevzu'dur. Bu hükûmetin bayrağı, arması ve pasaportu vardı. Saar idaresinin tâbiiyet işleri ve hukuku noktasından mevkii çok karışık idi. Almanya ile yaptığı türlü türlü anlaşmalar bu işi açığa vurmuştu.

Fransızlar, Saar Hükûmet Komisyonu idaresinin teşekkülünün, Fransanın hukukunu korumak için olduğunu iddia etmişlerdi. Buna mukabil İngilizler, Saar statüsü esasının Saar lıların hukukunu temin olduğu noktasını müdafaa etmişlerdi.

Saar da 15 sene içinde, esas itibarile hep Alman kanunları carî idi. Ancak hükûmet komisyonu yeni kanunlar neşrediyor ve mevcudları değiştirebiliyordu.

Almanların Saar Hükûmet Komisyonu'na hücumları hukukî noktada, Versailles muahedesi nin Saar a ait kısmındaki "Hükûmet„ "Hâkimiyet„ ve "Fidei-Commisaire„ tabirleri etrafında dönmekte idi. Almanlar; İngiliz, Amerikan ve Fransız hukukçularını şahid göstererek Saar rejimi nin mahiyet itibarile hükûmet işi gören Uluslar Derneği'nin bir uzvu olduğunu ileri sürmüşlerdi. Saar Hükûmet Komisyonu'nun gördüğü işlerden Uluslar Derneği'nin mesul olduğunu da misal getirmişlerdi.

Saar Hükûmet Komisyonu, Uluslar Derneği'nin meclisi tarafından seçiliyordu. 5 Âzası vardı. Bunlar ara-

larından birlsini reis seçiyorlardı. Bir sene için intihab olunabiliyorlardı. Azil ve tekrar intihab caiz idi.

Nasıl iş görüleceğine dair umumî talimat, Uluslar Derneği'nden alınıyordu. Derneğe her 3 ayda bir rapor veriliyordu. Uluslar Derneği Versailles muahedesinin bu hususiaki sarahatsızlığına rağmen Saar Hükûmet Komisyonu aleyhindeki şikâyetleri dinlemişti. Böylece nezaret hakkını kullanmış oluyordu. Versailles muahedesi mucibince, gerek Fransa gerek Almanya, Hükûmet Komisyonu'nun kararlarının kabulünü taahhüd etmişlerdi. Saar Hükûmet Komisyonu, Saar lılara karşı hiçbir suretle bağlı değildi. Uluslar Derneği'ne karşı mesul idi.

Saar lıların müracaatı üzerine 1922 de Uluslar Derneği Saar da, Demokratik-Parlömanter esaslara göre seçilen bir Kurultay, bir Diyet meclisi = "Landesrat„ açmıştı. Ancak bu yerli Diyet, bir danışma derneği idi. Üstelik bu istişareyi dinleyip dinlemenek de Hükûmet Komisyonu'nun isteğine bağlı idi. Netekim Hükûmet Komisyonu bu meclisin ancak Saar hükûmeti tarafından verilen ruznameye göre çalışacağını tesbit etmişti. Fırkaların, Diyet içinde herhangi bir beyanatta bulunması yasaktı.

Saar Hükûmet Komisyonu üyelerini kendisinin seçtiği bir tetkik komisyonu kurmuştu. Böylece mahallî Diyet meclisine karşı bir mukabil nüfuz membaı yaratmıştı.

Saar Hükûmet Komisyonu Saar havzasının en büyük şehri olan Saarbrücken i merkez yapmıştı. Hükûmet Komisyonu meclis halinde toplanarak rey ekseriyetile karar veriyordu. Bu âzâların bir tanesi Fransız, bir tanesi de Saar lı olacaktı. Diğerleri bîtaraf memleketlerden seçilecekti. Resmî lisan Almanca idi. Ancak kanunlar ve nizamlar hem Almanca, hem Fransızca

çıkarılıyordu. Mahkemeler Saar Hükûmet Komisyonu namına hüküm veriyordu. Esas itibarile Alman mahkeme teşkilâtı kalmıştı. Ancak üyeleri uluslararası olan bir temyiz mahkemsi ile idarî mahkemeler teşkilâtı yapılmıştı. Gönüllü askerlik hizmeti de yasaktı. Ancak yerli jandarma bulunabilirdi.

Memurları, eski Prusya ve Bavyera ya ait Alman memurları idi. Reich bu memurlara izin vermişti. Bunlar da Saar Hükûmet Komisyonu'na yemin ederek işe başlamışlardı. İlk zamanlarda Alman memurlar bu anddan kaçınmak istemişler ve grev yapmışlardı. Fransız işgal ordusunun yardımı ile grev bastırılmış ve hükûmet otoritesi tekrar kurulabilmişti.

Saar idaresi 5 büyük daireye ayrılmıştı. Her üye bir daireye başkanlık ediyordu. Her daire muhtelif müdürlüklere ayrılmıştı. İç ve Dış İşleri dairesini ilk ayrılışa göre reis idare ediyordu. Bu parça: İç ve Dış İşleri, Sanayi ve Ticaret işleri ile Mesai şubesini kaplıyordu. Maden ve Gümrük işleri de bu daireye bağlı idi. Sonraları Ökonomik kısım Maliye dairesine, Mesai kısmı da Soysal Yardım dairesine verilmişti. Son günlere kadar Umumî kâtiblik Dahiliye Müdürlüğü ve İdarî Mahkemeler teşkilâtına da bakıyordu. Dış politikası, polis ve jandarma işleri daima doğrudan doğruya hükûmet reisinin emri altında kalmıştı. Maliye ve ökonomi dairesinde ilk taksime göre Orman İdaresi de vardı. Sonraları ökonomi işleri de buraya verilmiş ve orman müdürlüğü soysal yardım idaresine bırakılmıştı. Malî daire, birinci daireden sonra gelen en nufuzlu daire idi. Doğrudan doğruya veya dolayısile alınan vergiler müdürlüğü, Para işleri müdürlüğü, maliye müfettişliği ve ökonomi müdürlüklerine ayrılmıştı. IV. Daire de kültür ve maarif işleri ile adliye dairelerine

ayrılmıştı. Soysal Yardım İdaresi'nde sigorta, işbulma, ziraat ve orman dairesi diye V. müdürlük vardı. V. inci daire olan Nafia idaresi de İnşaat müdürlüğü, demiryolları ve Posta müdürlüklerine ayrılmış bulunuyordu.

Almanlara göre Saar Hükûmet komisyonu idaresi bu havzanın malî gücü ile ölçülemiyeceği kadar fazla kalabalık bir teşkilâttı. Uluslar Derneği'nin bu hükûmet idaresi, tabiatile yabancı bir memleketi bütün iyi niyetlerine ve çalışmasına rağmen idare edememişti. Uluslar ancak kendi idarelerini beğenebilirler.

STATÜKO

Modern imperyalizm eski koloni imperyalizminden başkadır. Dünkü müstemleke siyasetinin yayılma ve kapma tarzı daha ziyade tesadüfe bağlı, plânsız ve şuursuzdu. Bugünkü imperyalizm; ne istediğini iyice bilen, plânlı ve şuurlu bir harekettir.

Eski müstemleke istilâsında, gelişi güzel, ham madde membaları ve fabrika malları için uysal pazarlar aranıldı. Nerede olursa olsun kilometro murabbaı yutmak hevesi vardı. Bu zevk, beslendikçe hırslanan budala bir zevk idi. Bu politika sayı çılgını idi. İmperyalist devletler boş buldukları veya boşaltabilecekleri topraklarda bayrak çekme yarışına kapılmışlardi. Harb gmilerine üssü bahriler bulmağa, ticaret vapurlarına emniyet limanları kurtarmağa bakıyorlardı. Hangi ve ne mikdar toprağın alınması ve hangilerinden vazgeçilmesi lâzımgeleceğini ölçemiyorlar, sezemi-

yorlar ve seçemiyorlardı. Fırsat ve his bu politikada akıl ve hesaba çok kerre üstün geliyordu.

Bugünkü ökonomik imperyalizm ise kendisine lâzım olan havzaları ele geçirmek istiyor. Bu yerler yalnız uzun zamandanberi göz dikilmiş topraklar değildir.Niçin,nasıl ve ne vakit alınabileceği düşünülmüş topraklardır. Bu bir hesablama işidir.

Bugünkü imperyalizm'in hedefi bir Ulusal otarşidir. Her devlet tam güçlü olmak istiyor. Bunun için her bakımdan hazırlanıyor. Teknik ve ökonomik yönünden, politika ve askerlik bakımından da cihanda kıymetini ve itibarını yükseltmek istiyor.

Yeni imperyalizm istilâsının başkalığı ilk bakımda onun idarî,hukukî çalışışında görülür. Bugün bir ana vatan kendisine bağlı müstemlekeler ve dominyonlardan başka yeni topraklar toplamağa kalkışmıyor; olsa olsa eldekini büyütüyor. İleride tehlikeli olacak yerli komşuları eziyor. Çünkü dünyanın üstü paylaşılmıştır. Yeni imperyalizm bunun için ele geçirmek istediği havzaların ana vatana hukuk, ökonomi, soysal her türlü bağlarla bağlanmasını istiyor. Ancak bu ilhak, dış siyasa ve ökonomi bakımındandır. İç siyasa ve idare bakımından bu havzalar müstakil kalabilirler. Yeni imperyalizm de esas, politika ve ökonomik nufuz sahası bulmaktır. Şu halde İngiltere imperyalizm'inden daha fazla Fransa imperyalizmi ve bunlardan da daha fazla Amerika ve Japonya imperyalizmi bünyelerinin kuruluşları ve işleyişleri bakımından yenidirler.

Fransa Saar ı almak istemişti. Ancak bu havza almandı. "İlhak„ yolu abesti. Çünkü bu iş Fransa için sınırlarındaki Alman azlıklara bir toplu Alman yığını eklemekti ; dış ve iç politikasını zorlamak idi. Lâkin Fransa için Saar havzasını almak siyasa ve

ökonomi bakımından güçlenmek demekti. Bunun için Saar daki yeni Fransız politikasının, şekil itibarile, Napoleon un Rhin ittihadlarından ve işgallerinden başka olması lâzımdı. Netekim de öyle oldu. Bugünkü Fransa'nın ihtiyatlı, işkilli ve modern siyasası Saar ı birdenbire ve doğrudan dağruya almak istemedi.

Modern imperyalizm de inşaî fikir siyasal ve ökonomik kudretin, umumî siyasa imkânları içinde, fazlalaştırılmasıdır. Keyfiyet bakımından yükseltilmesi, kıymetlendirilmesi demektir. Saar a Versailles da verilmiş olan idare şekli Fransanın bu imperyalizm politika kombinezonlarına çok münsait idi. Statükoyu muhafaza imkânı Fransa için gidilecek yegâne yol idi. Versailles müzakerelerindeki Fransız Saar siyaset henüz menkibevî Fransız Rhin siyasetinin ruh ve his engelleri ile kösteklenmişti. Son yılların yeni Fransız politikası ise ileri ve realist bir politika idi.

Fransayı statükoyu istemekte haklı yapan birçok sebebler vardı :

Saar son 15 yıl içinde ökonomi bakımından büyük Fransız gümrük havzası içinde seçme bir müstehlik olduğunu ispat etmişti. Saar Avrupanın en mütekasif nüfusunu saklıyordu. Bu nüfus servet ve kültür noktasından kıymetli bir varlık arzediyordu. Fransa Saar daki istihlâkin de yavaş yavaş Fransız mallarına gönül verebileceğini bekleyebilirdi. Bu çifte hedefe varabilmek için Saar ın Fransız gümrük sınırları içinde kalması yetişecekti. Bunun için ise statükonun muhafazası kâfi idi.

Müstahsıl sıfatile de Saar ökonomisi otarşi bakımından Fransa için çok kıymetli idi. Zira cihan demir sanayiinin elebaşıları arasına girecek kadar kuv-

vetleşmiş Fransa için Saar kömür ocakları ökonomik otarşi ye yaklaşmak demekti.

Böylece Fransa İngiltereye karşı hergez ticaret müzakerelerinde kuvvtleşmiş olacaktı. Bu hedefe varmak için de statükonun muhafazası kâfi idi. Fransa Saar sanayiinden, ikinci bir Mısır yapmak istediği şimal Afrikasının ökonomik dirilmesinden istifade edebilecekti.

Statükonun muhafazası askerlik bakımından da gerekti. Esasen Saar boyunca yapılan Fransız istihkâm hatlarının ehemmiyetini Fransız askerliği daha yüz yıllarca evvel görmüştü. Çünkü Saar, Metz'in Glacis'i Alsas Lorenin köprü-başısı idi. Hem taarruz ve hem müdafaaya ayni derecede yarıyordu. Saar üzerinden Almanyayı ikiye bölmek kolaydı.

Tabiî - coğrafî vaziyet bir koldan Koblenz ve Kolonya ya diğer koldan Mainz ve Frankfurt a uzanmıya uygundu. Ancak Saar dan Alsasloren'e de inivermek ve Marne sahralarına da yayılı vermek güç değildi. Esasen Hundesrük-Tauros dağları ile Hardt dağları arasındaki Saar vâdisi, Almanya ile Fransa arasındaki en müsait geçitti. Yüzyıllardanberi her iki istikamette ökonomik, kültürel ve askerî hareketlere yaramıştı.

Siyasal-coğrafya bakımından Saar Fransa için bir Takas ülkesi idi. Fransa vaktile Mısır'ı kaybedince bir takas ve tâviz ülkesi olarak Fası ve Suriyeyi istemişti. Saar da Fransanın Rhin'e mukabil tuttuğu bir petit-Rhein siyasası idi. Saar Büyük Rhein e açılan bir kapı idi; bu havza ayni zamanda kül yerine cüz ile iktifa

siyaseti olmuştu. Bunun için de statükonun muhafazası kâfi idi.

Fransa devlet hukuku bakımından da statükoyu isteyebilirdi. Çünkü bu vaziyet Uluslar Derneği idaresinin devamı idi. Kendisi souverain olmıyan bir varlığın Saar da ciddî bir hâkimiyet temin etmesi imkânsızdı. Binaenaleyh, Saar da esasî hukuk ve idare hukuku bakımından ne kadar zengin ve etraflı bir mahallî siyasal teşkilât meydana getirilirse getirilsin, bu muhtar havza hakikatte devletler hukuku bakımından ikinci sınıf bir varlık olarak kalacaktı. Bu havza malî — ticarî bakımından olduğu kadar teşekkülü itibarile içtimaî — idarî bakımından da zayıf düşecekti. Şu halde Fransa, işine gelince Saarı ya bir sujet veya bir objet olarak kullanabilecekti. Zamanla Fransa, uysal ve iddiasız bir havza haline gelmiş bulunacak olan Saarı ileride, dilediği bir zamanda ilhakta serbest bulunacaktı.

Çerçevelenmiş mânası ile diplomasi, politikanın tatbik şeklidir. Bu yüzden her ikisinin organları ve organizasyonları için ayrılmıştır. Ancak hedefleri birdir, aynıdır. Şu halde Fransız diplomasisi Fransız politikasının hedefi olan statükoyu türlü türlü bahaneler ve vesilelerle ileri sürmekte haklı idi. Almanya için statükonun devamı ulusal bir tehlike idi. Almanya tam Alman bir sınır ülkesi olan bu havzada herhangi bir şekilde ve hergangi bir sebeble muhtariyete göz yumamazdı. Saar bir Alsasloren değildi. Fransa umumî harbden sonra Alsosloron e, bu havzanın tarihî şahsiyetini gözeten ve Alman ekalliyetini düşünen, bir muhtariyet verebilirdi. Böyle bir hareket belki Fransanın iç siyasası noktasından yanlış olurdu. Fakat bu hareket katılaşmış, bir tek varlık haline gelmiş Fransayı

sarsamazdı. Fakat Fransız azlığı olmıyan deralist bir fikre tohumluk ve komunist lik gibi iç yapısını hırpalıyan bir cihan telâkkisinin beslenme ocağı ve örnek halini alabilecek bir idare şekline Almanya tahammül edemezdi.

13 İkincikânun 1934 zaferinin millî bir zafer olması ve bir devlet varlığını sağlamlaştırması işte bu yüz dendir.

SAAR'DA SİYASAL FIRKA MÜCADELELERİ

Saar tam Alman bir havza idi. Bu yüzden bütün fırkalar Almandı. Bir Fransız fırkası tutunamamıştı. Saar daki fırka mücadelesi, Almanyanın içindeki fırka çekişmelerinin Saar toprakları üzerinde atbaşı beraber gidişi idi. Hitler in hükûmeti ele aldığı 1933 den sonra Almanyada kapanan fırka mücadeleleri Saar da devam etmişti. Saar milliyetçi Almanların gözünde bozguncular yuvası olmuştu.

1932 de yapılmış son intihaba kadar Saar daki Diyet meclisi = Landesrat ın 30 âzasının 14 ü katolik, 8 i komunist, 3 ü sosyalist idi. Nasyonalsosyalistler ve nasyonal liberaller ve iktisat fırkasının da üyesi vardı.

1932 ye kadar Saar da nasyonalsosyalizm in Almanyanın diğer mıntakalarına nazaran çok az ve çok yavaş ilerlemiş olmasının sebebleri şunlardı:

Halk, bir hudud memleketinin halkı idi. Önceleri, memleket ökonomi bakımından rahattı. Ökonomik yoksulluklar ve acılar çekmemişti. Amelesi çoktu. Halkın ekseriyeti katolik idi. Fransanın propagandası ve nufuzu yüksek idi. İşte bu yüzden ilk zamanlarda

Saar halkı bu hareketi anlıyamıyor ve ona pek alâkalanamıyordu. Üstelik Nasyonalsosyalizm de tecrübesiz di. Saarlılar pek uniforma düşkünü de değildiler. 1932 ye kadar Almanyayı idare etmiş olan sosyaldemokrat zihniyetinin de milliyetçi olmadığı iddia edilemezdi. Çünkü Saarlılar Almanyaya ve almanlığa olan muhabbetlerini her vesile ile göstermişlerdi. Saar plebisitinden sonra bir gün Almanyaya geri dönmekten başka bir şekli hiç bir Saarlı Alman düşüneıniyordu.

1933 de Nasyonalsosyalizm in iktidar mevkiine geçmesi ile Saar, Almanyanın iç ve dış siyaseti bakımından yepyeni ve büyük bir ehemmiyet aldı.

Saar bir Alsasloren değildi. Bir Şlezya da olamazdı. Fransa bunu görmüş ve anlamıştı. Ancak Saar Almanyanın iç politikasından Hitler rejimi nin kaşarlanmış her türlü muhalifleri için bir sindik olmuştu. Fransa Almanyanın iç politikasına ait unsurları ele alarak bunlardan dış politika unsurları yapmak istemişti. Hitler için Saar ve Avusturya iki mukavemet kalesi olmuştu. Avusturyanın işi, uluslar arası politikanın işi idi. Çetindi. Ancak Saarda Fransa için Hitler rejimi nin doğrudan doğruya hırpalıyan bir siyaset meydanı idi. Fransa Almanyanın bu iç politika unsurları ile istediği gibi oynıyabilirdi. Saarda Hitler i sarsmak ve belki de çok hırpalamak imkânı vardı. Fransa için bu kozu oynamak gerekti. Fransa önceleri bu kozu oynamak istedi.

Fransa, statüko imkânı ile Saarda son iki sene zarfında, Almanyaya karşı, Almanyanın iç politika muhalefetini tutmuş ve bu mücadeleyi körüklemişti. Fransa Saarda bu müddet zarfında ökonomik zorun kamçısını şaklatmıştı. Ökonomik menfaatin şekerlemelerini dağıtmıştı.

Almanyadan çıkan yahudi muhacirlar,komunist ler ve sosyalist ler Saar da toplanmışlar, teşkilâtlanmışlardı. Bu unsurlar Hitler rejimi nin en inadcı ve en tecrübeli düşmanları idi. Saar da uluslar arası ideoloji ye dayanıyorlar ve Nasyonalsosyalizm i hırpalamıya çalışıyorlardı.

Nasyonalsosyalizm de karış karış mukabil taarruza geçmişti. Alman iş cephesinin bütün amele sendikalarının birleştirilmesi yüzünden açıkta kalan Saar daki sendikalar idaresinin bir kısmını eline almıştı. Kendisine sadık ameleyi Alman amele sendikası namı altında toplamıştı. Saar maden amelesininin evi, bahçesi, toprağı ve hayvanı vardı. Nasyonalsosyalizm bu vakıaları ele alarak propagandasını ona göre yürütmüştü. Boyuna Saar lıların Almanlığını, kan ve toprak beraberliği duygusunu kamçılamıştı.

Saar daki en kuvveli fırka katolik lerdi. Nasyonalsosyalizm 1933 yılında, Fransız millî bayram günü olan, 14 Temmuzda Alman cephesi adı altında bütün milliyetçi ve burjuva fırkaları, katoliklerin hemen hepsi de dahil olmak şartile, organizasyon altında toplamıştır.

Plebisit in neticesi Avrupanın en toplu sanayi merkezinde, komunist ve sosyalist propagandalarının serbest olduğu topraklarda, milliyet şuurunun demokrasi vasıtaları ile de yüksekliğini ve üstünlüğünü meydana koymuştu.

Politika ve hukuk bakımından plebisit

Saar plebisitinin mahiyeti, esas itibarile Versailles muahedesinin Saar statüsü denilen kısmında tasrih edilmişti. Bunun şekli, tabiatile biraz karışık ve sonradan yapılacak tefsirlere gizli kapıcıklar bırakan bir şekildi. Netekim 15 yıl içinde Fransız ve Alman hukukçuları ile beraber bu işe bakıp ateşlenen bütün hukukçular, başka başka tefsirler bulabilmişlerdi. Lâkin bütün bu tefsirlerdeki ayrılıklar hakikatte hukukî olmaktan ziyade siyasal-psikolojik idi. Fransa ve Almanyanın ancak kendi ana siyasetlerine uygun gelen ve ulusal siyasalarının manevra kabiliyetlerini temin eden hukuk tefsirlerini beğenecekleri apaçık meydanda idi.

Versailles muahedesine göre, muahedenin imzalandığı günde, 28 Haziran 1919 da, Saarda mukim olan ve 15 sene sonraki plebisit gününde, 13 İkinci kânun 1935 te, 20 yaşına girmiş olan kadın, erkek herkes bu plebisite iştirâk edebilecekti.

Plebisite iştirâk hakkı olanların seçecekleri 3 yol vardı:

1. — Mevcud rejimi muhafaza, "Statüko„.
2. — Fransa ile birleşmek,
3. — Almanya ile birleşmek.

Plebisit toplu bir halde olmıyacak, komünlere göre yapılacaktı. Saarda mukim tabiri ile komün tabirleri etrafında yıllarca hukuk âlimleri çatışmışlardı. Nihayet resident mânasında mukim ile, mevcud 83 mülkî-taksimat intihab kazaları olarak kabul olundu. İntihab bu esasa göre yapıldı.

Saar plebisitinin hukuk ve idare bakımından çerçe-

ve şekilinin tavzihi lâzımgeldiği zaman yalnız Versailles muahedesi nin değil, Uluslar Derneği'nin yapısındaki güzellik hataları da ortaya çıktı. Bu güçlükler Uluslar Derneği'nin meclisi ile heyetinin Saar karşısında karşılıklı salâhiyetlerinin tayininde idi. Nihayet bu işle konsey in uğraşmasına karar verildi.

Saar plebisiti işini Almanlar umumiyetle Almanyanın bir iç meselesi görüyorlardı. Bu görüş tarzı, Almanyanın yeni rejiminde bir inad ve hırslı iddia halini alınıştı. Almanlara göre bu iş alâkalı iki memleket arasında, yani Fransa ile Almanya arasında, görüşülebilir; halledilebilir bir işti. Bu görüş siyasî idi. Almanyaya müsait tarafından işi kavramak dileğinden ileri geliyordu. Zira doğrudan doğruya müzakereler Almanyanın Uluslar Derneği ve muahedelere karşı aldığı vaziyete uygun düşüyordu.

Fransanın görüş şekli, hukukî idi. Fransa Saar plebisiti ini Uluslar arası bir iş görüyordu. Bu yüzden ancak Uluslar Derneği üzerinden helledilebilir bir mesele telâkki ediyordu. Bu görüş te işi Fransaya müsait tarafından tutmak arzusundan doğuyordu. Fransızların umumî siyasalarına, emniyet tezlerine, muahedeleri kavrayışlarına uygun düşüyordu. Bazı senelerde, belki de Fransızlar Saar meselesini hukuk çerçevesinden çıkarırlarsa, bu işten bir Avrupa ve cihan meselesi olarak faydalanamıyacaklarını sanmışlardı. Üstelik hakikatte bir Fransız - Alman meselesi olan, bu işten bir Fransız - Alman ihtilâfının ortaya çıkması mümkün idi. Her bakımdan ilerisini gören ve ihtiyatlı olan Fransa bunu istemiyordu.

Fransanın Saar plebisiti hakkındaki intihabdan evvelki son günlere kadar sarıldığı noktayı nazar aşağı yukarı 31.8.34 tarihli Barthou memorandüm'ünde görül-

müştü. Fransız telâkkisine göre; Fransa Saar da insan haklarına dayanarak din hürriyeti, vatandaşlık haklarına dayanarak siyasal hürriyeti müdafaa etmiye mecburdur. Şüphesiz ki Fransa ayni zamanda Saarda Fransız devletinin, Fransız vatandaşlarının maddî alâkalarını, Fransız ulusal ökonomisinin genel menfaatlerini de müdafaa edecekti.

Fransa mevcud şartlar ortasında Saarı plebisitsiz terkedemezdi. Zira bu plebisitin statüko etrafında hissedilir bir akalliyet kazanması, böylece manevî bir ekseriyet halinde, Fransız umumî politikasına yardım edebilmesi ümidi vardı. Fransa bu yüzden statükoyu kabul ederse Saarlılara demokratik bir idare şeklile kendi kendilerini idare edebileceklerini vadediyordu. Ökonomik ve malî bakımdan da mükâfat sözlerini esirgemiyordu. Netekim plebisitten bir az evvelki günlerde bile Fransızlar Cenevre'de intihabat neticesinde statüko kabul edildiği ve şayet Saarlılar ileride bu vaziyeti değiştirmek istedikleri taktirde statükonun ileride yapılacak böyle bir değişmesine şimdiden razı olduklarını söylemişlerdi. Almanlar bu imkânı Versailles muahedesinin sarahatına ve Uluslar Derneğinin salâhiyetine aygırı görmüşlerdi. Ancak bütün bu münakaşalar hukuk perdesi altında politika oyunları idi. Zira bu imkân statükonun kabulünden sonra da ikinci bir plebisit imkânını açık bırakmaktı. Bu manevra, Uluslar Derneğinin Saar havzasının plebisitin vaziyetine göre taksim etmeğe hakkı olup olmadığı şeklindeki hukuk ve politka manevraları ile beraber gidiyordu. Bu politik-hukukî tefsirler Almanyayı sıkıştırıyordu. Almanlar bu tehlikeyi karşılamak için hukukî - siyasal mukabil propagandalarını yükseltiyorlardı. Fransa Saara Danzig gibi bir statü veya 1914 başlarında Spitz-

bergen'e verilmek istenilen statü gibi bir idare tarzı vermek ister görünerek manevralar yapıyordu.

Almanlar Saarı bir barış ve uzlaşma unsuru olarak öne sürüyorlardı. Almanya muahedeye dayanıyordu. Hiç sevmediği Versailles ın hukukî şekil çerçevesini müdafaa, şimdi Almanyaya düşmüştü. Fransa plebisitten çekilmeğe, yine muahedeye nazaran, ne Fransanın ve ne Almanyanın hakkı olmadığını söylüyordu. Briand - Stresemann devrinin müzakerelerle halledemediği ve umumî tâmirat işinin hallinde bir çare bulunmıyan Saara plebisit bir âkibet olmuştu.

Uluslar Derneği, Saar plebisitı ile çok uğraşmıştı. Bu alâka hem kendisinin idaresi altında olan bir hükûmet şeklinin muvaffakiyetini, dolayısile kendi prestijini kurtarmak, hem de Avrupa sulhuna yardım etmek iddiasını güdebilmekten ileri geliyordu.

Uluslar Derneği, Saar komitesi denilen bir üçler komitesi seçmiş ve Saar plebisitı işinin, muahede hükümlerine göre halli için lâzım gelen bütün işleri bu komiteye yükletmişti. Plebisitin esaslarını, şartlarını bu komite hazırlamıştı. Bu komite Almanya ile Fransanın bir kenarda görüşüp anlaşmalarına yaramıştı. Her iki memleket daha plebisitten çok evvel en tabiî bir ihtimal olan Saarın Almanyaya iadesinde yapılacak işleri görüşmüşlerdi. Hukuk, idare, ökonomi, sosyal ve malî esaslar üzerinde anlaşmışlardı. Uluslar ayrıca bir hukukçular komitesi seçmiş ve plebisitin hukukî esaslarını ve tefsirlerini bu komiteye yaptırmıştı. Uluslar Derneğine nihayet bir Saar plebisit komitesi ve intihab mahkemeleri seçilmişti.

Fransızlar ilk günlerdenberi Saar'da kendilerinin olan statüko taraftarlarını plebisitten evvelki, plebisit esnasındaki plebistten sonraki emniyetlerini sağlama

bağlamak istiyorlardı. Plebisit esnasında umumî asayişin bozulmamaması için tedbir alınmasını diliyorlardı. Saarlılara her türlü siyasî kanaatlerini göstermelerinden dolayı verilmesi gerek olan garantilerin tayininde ısrar ediyorlardı. Fransa bu teminatların yalnız intihab hakkına malik olanlara değil, bütün Saarlılara teşmilini istemişti. Bu garantilerin tayininden evvel plebisit gününün tesbiti mümkün olamamıştı.

Nihayet Fransa ve Almanya Saar komitesi üzerinden ve Uluslar Derneği önünde bu garanti işlerinde anlaşmışlardı. Almanya garantilerin Saar plebisiti gününden 3 sene evvel Saar da yerleşmiş olanlara da teşmilini kabul etti. Bu garantiler Saarlılara hem intihab mahkemesine bir sene içinde müracaat etmek ve hem de Uluslar Derneği üyesinden olan herhangi bir devlet vasıtasile uluslararası bir makama, Lahey e gitmek ve şikâyet etmek hakkını veriyordu. Saar plebisiti nin hukukî - siyasal teşkilâtları ayaklandırdığı ve Avrupa efkârı umumiyesini çalkaladığı bir devir de Saar daki polis kuvvetlerinin çoğaltılması işi olmuştu. Saar Hükûmet Komisyonu'nun dileği üzerine Uluslar Derneği doğru gördüğü şartlar içinde evvelâ Saar dan, sonra da yabancı illerden topladığı polis ve jandarma kuvvetleri bulmak için Saar hükûmetine müsaade vermişti. Yetişecek kadar kuvvet toplayamıyan hükûmet, Saar da karşılıklı propagandalar yüzünden karışıklıklar çıkacağından ürkmüştü. Hitlerci genc almanların acemice taşkınlıklarından istifade etmesini bilen yahudi muhacirlerle pişkin fırkacılar yaygara koparmışlardı. Fransa bu vaziyet karşısında 1925 ve 26 senelerinde, Rhin işgal ordusunun bu havzalarda bulunduğu devirlerde, Uluslar Derneği'nin kendisine vermiş olduğu müsaadeyi öne sürerek Saar a asker göndermek istemişti. Bu

askerler ancak Uluslar Derneği'nin teklifi takdirinde ve uluslararası bir kıta mahiyetinde olacaktı. Almanlar bu ihtimali karşılamak için Nasyonalsosyalist fırka-hucum-teşkilâtını Saar hududundan geri aldılar. Alman hukukçuları, hukuk bakımından bu işin haksızlığını bağırdılar.

Her iki taraf hukuk diye bağırarak ellerinden geldiği kadar ve umumî politikalarının verdiği imkânların sınırları içinde plebisite tesir yapmak istediler.

Nihayet Uluslar Derneği İngiterenin el atından yardımile, Fransanın yerine uluslararası bir askerî kuvveti Saar plebisitinin gizliliğini, doğruluğunu ve serbestliğini temin etmek ve asayişi korumak üzere— Saar a gönderdi. Bu mini mini ordu İngiltere, İtalya, İsveç, ve Holanda dan gelen kuvetlerden toplanıyordu. Plebisit çok intizamlı ve hâdisesiz geçti. Alman halkı büyük disiplin gösterdi. İlk gündenberi plebisit etrafında Saar lılar. Hükûmet Komisyonu'ndan; Hükûmet-komisyonu da Saar lılardan şikâyet etmişti. Son yıllarda Alman cephesi ile statüko cephesi de biribirlerini Uluslar Derneği'ne boyuna şikâyet etmişlerdi.

Saar plebisiti her çaptaki propagandalar yüzünden intihab gününde bütün Avrupanın alâkalandığı bir iş olmuştu. Plebisit etrafında yapılan nümayişler intihab neticesinin evvelden kestirilmesini mümkün kılamamıştı. Nihayet 13 ikinci kânun 1935 de plebisit yapıldı, Almanya kazandı. Saar lıların % 90 ı Almanyayı istemişti. Fransayı isteyenler % 5 i bulmamıştı.

Almanyanın kazanmsını muhalifleri de bekliyorlardı. Ancak bu kadar yüksek bir nisbeti düşünemiyorlardı. Statükoyu istiyenler de % 9 bile değildi. Saar halkı Avrupada harb sonunda görülen plebisit lerdeki en fazla iştirak nisbetile reyini vermişti.

Vatican diplomasisi Fransanın bîtaraf kalmak istediği Saar intihabatının neticesini kestirebilmiş ve bu hükmün neticelerini evvelden kabul etmişti. Muhaliflerin tefsiri şu olmuştu: Sözde Fransız diplomasisi emniyet ve pakt politikasını güdebilmek üzere Saar da Hitler rejimi nin devamını istemişti. Uluslar Derneğinde, Alman rejim, Saar daki muhaliflerini korumak ve Almanyanın bu zaferini küçültmek için, Saar ın Almanyaya iadesi etrafında görüşmeler oldu. Saar ın Almanyaya geri verilmesi günü ileri atılmak istenildi. Nihayet 1 Mart 1935 de Saar ın Almanyaya kavuşmasına karar verildi. Bu tarihten evvel Fransız ve Alman murahhasları Üçler Komitesi nin yardımile aralarında görüşecekler ve anlaşacaklardır. Anlaşamadıkları takdirde her ikisi de Uluslar Derneği'nin bu hususta vereceği hükûmleri evvelden taahüd etmişlerdi. Uluslar derneğine iş düşmiyecekti. Çünkü her iki taraf ta intihabattan evvel bile anlaşmıştılar. Plebisit günü ile iade günü arasında Saar ın yavaş yavaş Almanyaya geçmesi işi görülecekti.

Saar plebisiti harb sonu Avrupasında Versailles muahedesi nin toprak taksimlerinin son tavsiyesiydi. Bu plebisit, şüphe yok ki bu sarp işten kurtulmak istediğini pek saklayamıyan,Uluslar Derneği'nin ne de olsa faydalılığını meydana koymuştu. Uluslar Derneği, keskin ihtilâfların zararsızca yan yana gelebilmesi ve görüşülmesi için bir ilâç olduğunu Saar plebisitinde de göstermişti.

Saar plebisiti her ulusal varlık için bir ders olmuştu. 13 ikincikânun 1935 de Alman milleti sert bir tecrübeden muzaffer çıkmıştı.Bütün bir halk yığını kendi vicdanı ile, düşüncesi ile din ve cihan telâkki tarzı ile yıllarca boğuşmuş; tereddüt içinde kalmış ve niha-

yet yurd ve kan birliğini seçmişti. Alman milleti ulus muhabbetini uluslararası cihan telâkkilerine, yurd sevgisini ökonomik menfaatlara tercih etmişti. Bu vakıa Saar topraklarında şahlanan bir ulusal şuurun yurdu olan bir toprağın artık ne kapılabilecek bir mal, ne bir kefalet, ne bir rehin ve ne de bir tâvizat olmıyacağını göstermişti. Din rejimi ve fırka ayrılıkları ulusal menfaatın daima altındadır. Dinler ve telâkkiler geçicidir. Sonsuz olan varlık, ulus varlığıdır. Kalan odur. Sonsuz yaşıyan ancak odur.

NASYONALSOSYALİZM HUKUK TELÂKKİSİ VE SAAR PLEBİSİT'İ

Nasyonalsosyalist huhuk düşünce tarzına göre hak, ya bir kaide, şekil, Norm veya bir karar, hüküm, décision veya bir mücerret nizam yani bir düzen ve düzen verme işi olarak görülebilir. Her cemiyetin politik organizasyonu, muayyen bir hukukî düşünce ve müeyyide şekline bağlıdır. Hukukî düşünçe tarzının değişmesi camia bünyesinin değişmesine götürür.

Hükme dayanan hukukî tefekkür, mutlakıyet asrı olan, 17 inci yüzyılın düşünce tarzı idi. Kalıp üzerine kurulmuş hukuk, akliyet asrı olan 18 inci yüzyılın hukukî düşünce tarzi idi. Her ikisini toplıyan 19 uncu asrın pozitivizm i ise devlet ve cemiyet ikiliğinin, meşru idare ile urfî idare arasında bocalıyan siyasî birligin yapmacık bünyesinden geliyordu.

Bu türlü hukuk telâkkilerine dayanan devletler hukuku 16 ıncı ve 17 inci yüzyıllarda doğmuştu. Bu doğumda iki âmil vardı. Birisi devletin kriterium u, kıstası,

yapılan hükümraniyet idi. Ötekisi, akla dayanan tabiî hukuk idi. Bu hukuka, mukavele mefhumu cevher veriyordu.

Nasyonalsosyalizm in iddiasına göre Almanların orta çağda hukuku kavrayışları başka idi. Bir içnizamı a dayanıyordu. Roma hukukunu almakla 15 inci asırlardanberi Almanlar da normatif tefekkür yoluna dökülmüşlerdi. Üstelik 19 uncu asrın düşüncesini benimsemeleri Alman hukukçularını ulusal varlıklarının öz realitelerinden uzaklaştırdı. Lâkin bu telakkinin için için yaşamış olduğunu inkâr kabil değildir. Devlet varlığını ancak içnizamı olarak kavranılan bir tefekkürle anlamak kabildir. Nihayet Fransada bile Hauriou ile Duguit arasında, metafizik-pozitivizm, monizm-pluralizm, règle ce droit-institution mücadelesi de devlet varlığının bir kalıp, ve bir örnekten yukarı bir hakuk düşüncesile tanılabileceğini göstermektedir.

Cermen hukukuna göre ahlak ve hukuk birbirine karışmıştır, ayni şeydir. Şu halde Cermen duygusuna göre, ahlakî olmıyan hukukî olamaz. Bu ayniyetin sebebi şudur: Cermen hukuk telakkisinin başkalığı cermenlerin tabiatı duyma şekillerinden ileri geliyor. Cermenler subarktik bir kültür havzasının halkıdır. Bu kavzada tabiat-insan münasebeti öteki havzalardan başka türlüdür. Burada halk gece gündüz yaşama savaşındadır. Tabiat kuvvetlerile bu göğüs göğüse boguşma, beden ve fikir bakımından bir ıstıfayı doğuruyor, ırkı dinçleştiriyor, gençleştiriyor, özleştiriyor. Mitoloji ve san'at sahasındaki müşterek eserlerde gördüğümüz veçhile Avrupa ve Asyanın şimal kavimlerinde aynı olan bütün bu umumî şartlar buralardaki cemiyetlerde birlik, beraberlik ve önderlik vakıalarını bir zaruret yapıyor. Şu halde, bu tabiî-coğrafî şeraitin

dinî sahadaki tecellileri bir yana dursun; hukuk-moral sahadaki tezahürlerinin toplanış noktası camia'dır.

Yine bu yüzden moral, ferdin Ethos dileğinden doğmaz. Ferdlerin üstünde bir mefhumdur. Moral, kültüre bağlıdır. Kültür devrimlerindeki sarsıntılarda cemiyet bağları gevşeyince ahlâk bağları da sarsılır, gevşer, değişir. Tarihî varlığının muhassalası olan her cemiyetteki genel ahlâkta ayrı ayrı cihan telâkkileri vardır. Her millî, ırkî tefekküre dinî zihniyetlerden, yabancı kültür havzalarından sızan moral unsurlar katılmıştır. Dava bu halitada öz-ulusal kültürün şartsız ve tam benliğini kâkim kılmaktır.

Cemiyete nizam veren ulusal moral'in, âlem telâkkisi; politika, hukuk, ferdî vicdan gibi sahalara ait kontrolleri vardır. Ana kontrol ve sigorta, ferdin karakterine aksülamel olan birlik ve beraberlik yaşayışıdır. Bunun içindir ki, bir kültür devrimi olduğunu ilân eden Nasyonalsosyalizm ulusal beraberliği besleyerek millî ahlâkı - millî hukuku bir varlık olarak yükseltmeğe çalışıyor. Nasyonalsosyalizm insanların ırk ayrılığını geçici olmıyan bir karakteristik olarak kabul ediyor. Bu telâkki tabiatile Cermen örf hukukuna giden bir akımı canlandırıyor. Nasyonalsosyalizm bir imperatorluk devleti olan Roma'nın, materyalist ve kosmopolit diye gösterdiği, hukukundan ayrılmıştır. Cermen hukukunu akla değil ırka dayanan hukuk diye ilân ediyor. Bu hukuk bellettirebilen ve istenildiği gibi kalıplara dökülebilen bir hukuk değildir. Ancak sezilebilen, duyguya, alışkanlığa ve insiyaka dayanan bir hukuktur. Bu hukuk pozitivist değil idealisttir, irrasiyonel dir.

Pozitivist telâkkiye göre hak, devletin iradesinden doğar ve bir değişmez kalıba uymıya mecburdur.

Cermen hukuku ise ancak şimal ırkının hakkaniyet duygusundan, doğruyu sezişinden fışkırabilir. Bunun için nasyonalsosyalist hukuk telâkkisi teşriî kuvvetin de iradesini, şeklî - hukuka bağlı kaldıkça, sınırsız olarak kabul etmez. Zira bu sınırları ancak cermenliğin hak duygusu şuuru ile bunları temsil eden önderler çizebilir. Bu telâkkiyi karışık bir hukuk tarihi yaşamış olan Almanya'da bir aksülâmel gibi görenler de vardır.

Nasyonalsosyalist hukukçulara göre pozitivist mezhep, hukuku, müeyyideli kalıp şekilleri olarak görür. Nasyonalsosyalistleri çok defa bu telâkkinin başka devlet sınırları içindeki varlıklarına dil uzatmazlar. Hattâ Almanya'nın da bu günkü iç hukukunu göz yumarlar. İtirazları en çok devletler arası hukukadır. Müeyyidenin kuvvet ve tahakküme götüreceğini öne sürerek pozitivist hukuku reddederler. Nasyonalsosyalizme göre harb sonu devletler hukukunun temeli Versailles ile bunun sanksiyonu olan Uluslar—Derneği müesseseside r. Hakikatte bütün bu muahedeler ve müesseseler taktik ve politik tedbirlerin hukukî prensip olarak tanınmasını istemektir; sonunda Versailles'in devamını dilemektir. Hukuk ise emirler ve nehiyler ile müeyyideler listesi değildir. Hukukun kendi öz mantıkı, içinden düzgün, tezatsız bir bağlanışı, bir cevheri olmalıdır. Bu ise yapma hukukta değil, doğma hukukta olabilir. Harb sonunda kanatlarını şişirip kabaran devletler hukuku, şeklî bir varlıktır. Bu telâkkier, geç kendi yarattığı andlaşmalarda günden güne çoğalan rezervlere kurban gidecektir.

Nasyonalsosyalistlerce, devletler hukukunda da ana beraberlik olan ulus, devletten önce gelmelidir. Bugün ulus ve devlet mefhumları tam üst üste gelmiyor. An-

cak bu vakıa yukarıki düşünceyi değiştiremez. Çünkü siyasal teşkilatlanmış halk devlet olarak bir gün devletler hukukunda yer alacakdır. Ekalliyetler karşısındaki Nasyonalsosyalist hukuk telâkkisi de başkadır. Nasyonalsosyalizm uluslararası bir hukuk tanır. Hakkaniyet ve meşruiyet esaslarını sayar. Faşizm gibi yaratıcı tahakküm iddiası yoktur. Ulus mefhumu karşısındaki vaziyeti yüzünden yabancı ulusları, ulusal devletin içine sokmak istemez. Şu halde mantık yapısı bakımından imperyalist olamaz. Esasî hukukun ve devletler hukukunun karşılıklı bağlarında ve ölçülmelerinde devletler hukukunun üstünlüğünü şartlı olarak tanır. Nasyonalsosyalist hukuk telâkkisi andlaşmaları da ırk beraberliğinden doğan andlaşmalarla bir maksad uğuruna yapılmış anlaşmalar diye ayırd eder.

Nasyonalsosyalist hukuk telâkkisine göre Saar statüsü liberal, mücerret ve şekilci, hukukun eseridir. Bu yüzden bir hukukçular çekişmesi halini alan bu politika mücadelesinin uzayıp gitmesine sebeb olmuştur. Yine bu türlü düşünüştür ki hukuk şekillerinin akislerini hak ve hakkaniyet ışıkları olarak göstermişti.

Bu statüde hem bir ulusun canlı varlığına, hem de devletle hükûmet varlıklarına karşı bir abstraction vardı. Saar plebisitinin hedefi kan, kültür, tarih ve din bakımından Alman olan bir insanın Alman camiasından çıkabileceğini kabul ediyordu. Bu ise, yaratılıştan var olan bir mevcudiyetin, bir rabıtanın akıl ve irade ile değişmesini istemekti. Fatalist nasyonalsosyalist hukuk telâkkisine aykırı idi. Zira yaradılıştan olan ancak idrak edilebilir, anlaşabilir, kökünden değiştirilemez. Bunun için ırk beraberliğinden kendilerini akıl yoluyla kurtarmak isteyenler, Almanlık ve insanlık haklarından vazgeçenlerdir. Yine bu telâkkiledir ki

Saar statüsü nün mücerret bîtaraflığı da nasyonalsosyalist hukuk telâkkisinin hakkaniyet ve meşruiyet çerçevesine giremiyordu. Alman memurlarının Almanlığa ait işlerde bîtaraf kalmalarını kavramıyor. Esasen Nasyonalsosyalizm eski Alman liberalizm inin de hakkaniyet mefhumunu bîtaraflık mefhumu ile karıştırdığından şikâyetçi idi.

Nasyonalsosyalizm e göre Saar statüsünde şekil ile muhteva uygun düşmüyordu. Böyle bir vaziyet ise daima haksızlığa işaret eder. Saar daki muhalefet cephesi de ulusal beraberliğin ve bütünlüğün hasretini çeken bir eltalliyet değildi. Bunlar siyasal kanaatler yüzünden veya menfaatleri için ulusluk beraberliğinden kendi kendilerini çıkarmış insanlardı. Bu separatistler ancak hain olabilirlerdi. Böyle bir gurup bir ulus parçası değil; ancak hain ferdler yığını idi. Almanlar Saar daki muhalefeti Osmanlı İmperatorluğunun millî mücadele yıllarında İstanbuldaki vicdansız Osmanlı muhalefetine benzetiyorlardı.

SAAR'DA FRANSIZ— ALMAN KÜLTÜR POLİTİKALARININ SAVAŞI

Propaganda—Alman propagandası—Fransız propagandası

Toplu bir üst mefhum olarak politika, kudret kazanmağı gözliyen faaliyettir. Ana politika dış politikadır. Bu, bir varlığın cihan ortasındaki savaşları için birliğini ve topluluğunu yaratmak ve kollanmak işidir. İç politika bu birliğin tutumunu ve korumunu becerebilmektir. Kültür politikası bu birliğin yaratıl-

ması ve tutulması için gerek olan unsurların bulunması, yoğrulması ve yayılmasıdır. Böylece yaşıyan ve yaşatan bir varlık haline getirilmesi işidir.

Politika, dar manası ile, ilim değildir. Çünkü, bilgi, varlık hükümleri; siyasa ise kıymet hükümleri verir. Bilgi objektiftir, idrak işidir, politika ise sübjektiftir, irade işidir. Bilgi değişmiyen hakikatları; politika, muayyen hedefleri arar. İlim ve felsefe kuruna ve yere bağlı değildir. Politikanın temeli zaman ve mekân ihtiyaclarını karşılamaktır. Politika mümkün olanın yapılması sanatıdır. Bunun için yalnız bilgi işi değildir.

Kültür politikası, ya kültür yaratmak ister; ya da kültürü, kudretlenmek için bir vasıta olarak kullanır. Saar daki Alman—Fransız mücadelesi daha ziyade ikinci şekildir. Saar ne Fransız ve ne de Alman kültürü için hedef değildi, bir vasıta idi. Çünkü Saar ın kültürü Almandı. Bu yüzden Saar daki kültür propagandası gerçekten siyasal propaganda idi.

Kültür, bir camia içinde içten ve dıştan gelen karşılıklı fikir tesirlerinin bir mahassala olması ve bunun tarihleşmesidir; o camia için müşterek kiymetler halini almasıdır.

Mefhum olarak kültür, mahiyeti itibarile, bir tek varlıktır. Kültür ve medeniyet diye ikiye ayrılabilir. O halde kültür mefhumu ön safhada ahlâk, san'at, din, terbiye gibi ruh ve fikir varlıklarına ve bunların organizasyonlarına raci olabilir. Bu şekilde daha fazla sübjektif ve ruh mânasile kültür vardır. Yahut, kültür mefhumu devlet, cemiyet, iktisad gibi bilgi ve teknik varlıklarına, medeniyet organizasyonlarına da raci olabilir. Bu da çerçeveli mânasile kültürdür; medeni-

yettir. Şu halde daha fazla objektif ve fikir bakımından kültür demektir.

Kültür politikası her iki sahayı da kaplar. Ne şekilde olursa olsun ulusal kültür siyaseti ve kültür savaşı için her iki mânası ile de kültür hedeftir. Kültür politikası bütün bu varlıkları ayni zamanda nufuz ve tesiri altına alır. Ancak bunları siyasal kudret ve ulusal üstünlük âletleri olarak da kullanır. Demek ki kültür siyasası ve savaşı her ulusal varlık için bir zarurettir. Bu politika savaşı bazen bir camianın içinde ve o camia için yapılır. Bazen de o camianın dışındadır. Lâkin her zaman o camia için yapılır. Saar daki Alman ve Fransız politikası ve propagandasında hem birinci, hem ikinci şekli görüyoruz.

Bir kültür propagandasının tarzı yere göre değişir. Fransız ve Alman propagandası Saar da ve Rhin in solundaki mevcud soysal varlığı iyice tanıyordu. Ancak her iki propaganda işliyeceği camianın zihniyetini muayyen bir şekilde hatırlatmış ve olmuş bulmuştu. Çünkü bu havza her iki millî kültür için de yabancı değildi. Her ikisi de burada fikir ve ruh kökleri salmıştı. Şüphesiz ki ana kültür Almandı. Ancak bunda yine Fransız kültürünün izleri vardı. İşte bu yüzdendir ki Saar daki kültür ve propaganda boğuşmasının ana hatları her iki yandan bakıldığı zaman birdi. Her iki ulusal kültür bu topraklarda ya ötekinin dal budak salmamasına uğraşıyordu, ya da kökünü sökmiye ve kazımıya bakıyor, ya da aşı tutmıya çalışıyordu.

Bu çekişme yüz yıllardanberi vardı. Tarih bakımından Saar daki propaganda vaziyeti Almanya için daha müsaitti. Zira bu havza dil, kan ve âdet bakımından tam Almandı. Vakıa Saar da 15 yıldanberi

her iki taraf için yeni olan bir harb sonu hukuk düşüncesinin doğurduğu bir vaziyet, yeni bir mubit vardı. Taze bir idare mekanizması yaşıyordu. Lâkin umumî idare ve hukuk organizasyonu ne de olsa yine Almanya propagandası için de Fransız propagandası kadar uygundu.

Bu topraklarda vaktile Almanyanın olan bir idare teşkilâtı az çok kalmıştı. Bu teşkilâtı taşıyan memurların hemen hepsi Alman idi. Diger taraftan Nasyonalsosyalizm devresindenberi kuvvetleşen statüko mücadelesi yüzünden Fransaya yanaşan memurlar da vardı. Ancak tarih, anane ve alışkanlık noktasından Saar daki son siyasal teşkilât Almanya propagandası için kuvvetli bir engel olamamıştı. Diğer taraftan Saar da Uluslar Derneği'nin olan bu yeni siyasal idare şekli de Fransa için müsaitti. Bu idare mekanizmasının ve âmirlerinin zihniyeti şuurlu veya şuur altında Fransız devlet telâkkisine yakındı. Zira bu idare tabiî-hukukun ve demokrasi nin mümessili olan Uluslar Derneği'nin idaresi idi. Almanların bu idareden şikayetlerinin bir sebebi de bu idi. Saar daki propaganda, kültür ile kültür propagandasının artık bu gün umumî müesseselerin idare feaaliyeti sahasına giren birer mefhum olduğunu ispat etmişti.

Kültür propagandası nın kıymeti; hisleri çelmek, fikirleri çevirmek ve inancı kapmak derecesi ile ölçülür. Kültür propagandası da, her propaganda gibi, geniş yürekli ve geniş görüşlüdür. His ve fikir âleminin bütün unsurları ile çalışır. Bu unsurlarla bağlı değildir. Kendisini mânevî ve maddî kayıdların üstünde görür. Kültür politikası efkârı-umumiye yi işler. Gerçektir ki bu civa, varlıkta görülmiyen tesirlerden kalmış, bilinmiyen günlerden sinmiş türlü türlü idrâkler,

din ve ahlâk kanaatları, terbiye ve îtiyad izleri vardır. İşkilli zekâlar efkârı-umumiye nin mevçudiyetinden şüphe ederler. Onun pasif, dağınık, hamur gibi varlığı ile alay ederler, Onu küçük görürler. Lâkin uzun müddet hiçe sayamazlar. Kodaman zekâlar yoksulluğunu iddia ederler, lâkin çok kerre ispat edemezler. efkârı-umumiye ulusal varlık için nesimî havaya benzer. Ulusal varlığa yabancı ve bozucu maddelerden arık tutulması şarttır. Lâkin var olduğunu duymak için rüzgârlanmasını beklemek lâzımgelmez. İnsanların var olduğu her toprak üstünde fikir ve fikir manzumeleri vardır. Bu fikirlerin cinsleri iyi veya kötü, güzel veya çirkin olabilir. Bu fikirler toplulaşamamış ve gözle görülür bir hüviyet alamamış olabilirler. Çözülmüş varlıkları duyulabilecek bir halde bulunmıyabilir. Ancak her kültür propagandası bir toprak üstünde mevcud öz veya iğreti fikirlere ve o havzada rastladığı her türlü kanaatlere yabancı kalamaz. Bunları hesaba katmağa mecburdur. Çünkü bu propaganda bu malzemeyi evirip çevirecek, bu malzemeyi şekillendirecek işleyebilecektir. Nihayet yine bu fikir ve hakikat malzemesinden kendisinin istediği düşünceleri, kendisi için var olması lâzımgelen inançları bulacak, yaratacaktır.

Gerek Fransız gerek Alman propagandası Saar da ne gibi düşüncelerin ve inançların bulunduğunu pek ala biliyorlardı. Bu yüzden her ikisi de Saar da bu düşünce ve inançlar karşısında işleme tarzlarını kurmuşlardı. Her iki propagandanın ayrılıkları vasıta ve âlet ayrılığı idi. Bu da her iki taraf için tabiatın ve mantığın doğurduğu imkân nevilerinden ileri geliyordu.

Kültür propagandası cihanda saygı, sevgi ve güç kazanmak için bir ulusun özlülüğünü ve üstünlüğünü

canlandırması ve etrafa yaymasıdır. Bu işi yaparken o ulus, çihana, aydınlatarak, ışıldatarak gösterdiği varlık kudretine kendi evladlarını ve yabancıları inandırmağa uğraşır.

Fransa, kültür propaganda sının mahiyetini ve ehemmiyetini ilk önce anlıyan ve teşkilâtını ilkönce yapan bir memlekettir. Hedefli, şuurlu ve sabit bir politika olması, Fransa propagandasının muvaffak olmasına yardım etmiştir. Fransız kültürünün hususiyeti yalnız kendisine benzemesi, Kelt-Latin ruhiyeti, Fransız dilinin büyüklüğü ve inceliği, Fransanın ananevî malî kudreti, Latinlerin propagandacılıkta duydukları tesanüd, Fransız ulusal varlığının taşma ve yayılma kabiliyeti gibi bir sürü âmiller, Fransız siyasal ve kültür propaganda sını taşıyan kuvvetler olmuştur.

Kültür propaganda sı teşkilâtı eskidir. İlk esaslı propaganda teşkilâtını 17. inci asırda Vatikan yapmıştı. Propaganda gitgide her ulus için hem dış-siyasa ve hem iç-siyasa bakımından zaruret olmuştur. Çünkü modern teknik devlet mefhumunda propaganda bir parçadır. Geçmiş devirlerde milletlerin münasebetleri hanedan münasebetlerinin ve ileri gelen büyüklerinin nufuzlarına bağlı idi. Propaganda devri bu nufuzun yavaş yavaş sönüp gitmesi ile başlar. Parlömanter rejimler sayesinde dış-siyasanın da demokratlaştığı yakın yıllarda milletler artık yığın halinde münasebetlere girişmiye başlamışlardır. Tam devlet ve otoriter devlet rejimleri bu vakıayı değiştirmemiştir, sağlamlaştırmıştır. Şu halde eskiden âdeta işaret parmakları ile temas eden ulusal varlıklar, şimdi göğüs göğüse karşılaşıyorlar, bunun için milletler bellerini kaptırmamağa bakıyorlar. Zira devletler, güçlü veya cılız olduklarına veya göründüklerine göre çok

kerre kapışmadan ve vuruşmadan dileklerini ele geçiriyorlar veya elden kaptırıyorlar. Kuvvetli görünmek te kuvetli olmak ta propagandanın işidir. Artık karşılıklı ulusal dokunuşlar noktalar üzerinde değildir; hatlar üstündedir. Geçen yüzyıllara kadar harblerde ulusların çarpışması, iki atlının düello su gibi, şekilci idi. Namus, şeref, şöhret v.ş. gibi mefhumlara bağlı idi, Teknik çağ bu devreyi geçirdi. Şeref yerine şöhret koydu. Modern savaşlar bir tek bağ tanıyor: kazanmak.... Nasıl olursa olsun, ne ile olursa olsun, üstün gelmek.. Uluslar ve onların devletleri karşılaştıkları her türlü mücadeleyi kazanabilmek için bu gün kendi kültür ülkülerinin karşı tarafınkinden üstün olduğunu ispata çalışıyorlar. Kültürlerinin daha eski, daha kuvvetli, daha kıymetli olduğuna kendilerini, öbür tarafı ve yabancıları inandırmağa uğraşıyorlar. İşte bu yüzdendir ki kültür propagandası gitgide bir dış-siyasa vasıtası ve unsuru olmuştur. Almanya gibi haklı gördüğü isteklerine ve dileklerine maddî ve daha elverişli ifade vasıtalarını istediği gibi veremiyen uluslar için bu gibi vasıta ve unsurların kıymeti bir kat daha büyüktür. Çünkü propaganda yapmak, varılmak istenilen hedefi elde etmiye yarıyan en müsait şekildeki faaliyeti göstermek demektir. Şu halde bazen propaganda, politikanın kendisi olabileceği gibi yardımcısı da olur.

Kültür propagandası ve propagandacılık bakımından Almanlar yenidirler. Almanya propagandayı harb içinde tanımış ve harbden sonra öğrenmişti. Ancak Nasyonalsosyalist rejim inin propagandaya verdiği ehemmiyet, Almanyanın da onun kıymetini iyice sezmiş, anlamış ve tanımış olduğunu gösteriyor. Bu tellâki

Saar intihabının yüksek nisbetinde kendisini ödemiştir. Saar propagandası, bu iki propagandanın her yandan at koşturduğu bir meydan olmuştu.

Propaganda, istenilen levhayı tasvir kudretidir. Bu kudret, bir camianın kıymet hükümlerini değiştirmek ve kıymet verişini başkalaştırmak sanatıdır. Şüphesiz ki istenilen levha bazen gerçek mevcud olabilir; fakat mevcudiyeti ispat edilmek, tanıtılmak gerektir. Bazen de bu levha yoktur; ancak yaratılması, varmış gibi gösterilmesi gerektir.

Propagandanın kudreti bu levhayı ne derece çabuklukla, ne derece gönülden bir inanışla bir realite olarak kabul ettirebilmesi ile ölçülür: İç politika propagandası da çoklukta olmıyanların eksikliğini ve yoksulluğunu giderir. Azlığı, tesir bakımından çokluk yapar. Dava çoklukta olmak değil, kudrette olmaktır. Propaganda,kuvvetliliği kudrette tutar. Bu yüzden propaganda hem zayıfa, hem güçlüğe, hem azlığa, hem çokluğa gerektir.

Almanya ve Fransız propagandasının 15 yıl içinde geçirdikleri değişiklikleri anlayabilmek için Saar havzasının son yüzyıl'daki duygu tarihine bir göz atmak lâzımdır:

19. uncu yüz yıldaki sanayi inkişafı Saar ın bünyesini değiştirmişti. Fakat bu toprakların dış manzarasını bozmamıştı. Saar daki ökonomik inkişaf kültür inkişafından daha hızlı olmuştu. 1870 den önceki yıllarda Saar,Alsas Loren üzerinden Fransa ile sıkı temasta idi. Bu teması Fransa'nın şimal ve şark halkının Cermen ırkından oluşu kolaylaştırıyordu. Saarbrücken, Nancy ve Paris üzerinden Fransız sosyete ve kültür hayatına yabancı değildi. Diğer taraftan Saar ökonomik bakımdan olduğu kadar kültür bakımından da şi-

mal ve orta Almanya'dan ziyade Cenub Almanya'ya yakın idi. Bu da ön sırada Saar ve Rhin havzasının katolik oluşundan ileri geliyordu. 19. uncu yüzyılın ilk yarımında Saar halkının alâkası senayi ve ticaret etrafında toplanmıştı. Saar lılar Prusya nın askerlik düşkünlüğünü uzun müddet benimseyememişler ve sevememişlerdi. Saarlouis de yaşıyan Fransız kültürünün hatıralarını askerî - burjuva Prusya kültürü kolayca silememişti. Halkın siyasal terbiyesi ve duygusu da için için Fransız telâkkisine yakın kalmıştı. 1848 deki Alman parlâmento zihniyetinin kifayetsizliğini takib eden kuvvetli Bismarck rejimi ve hele 1870 zaferinden sonra Saar fikrî-psikolojik yolda da Prusya'ya yaklaşmıştı. 1918 de Saar, o yıla kadar geçen seneler içinde bir yandan ökonomik tesirler, diğer yandan uyanmıya başlıyan milliyet şuuru ile Almanlığını iyice benimsemiş bulunuyordu. Şu halde Saar dış politika propaganda noktasından Almanya için hazırlanmış bulunuyordu. Almanya harbden sonra Saar da iç politikasının propagandasını yapmıştı. Statüko propagandası Reich in içinde artık vuruşamıyan, ulusal düşünceye karşı gelen akınların bir ricat muharebesi olmuştu. Nasyonal sosyalizm bu muharebeyi kazanmıştı. Ancak ricat hattını yapan kıt'aların yardım hattının ister istemez kesilmiş olması bu zaferin nisbî şerefinin yükseltilmesi işini yine propagandaya bırakmıştı.

ALMAN PROPAGANDASI

Saar daki Alman propagandasının ana temelleri son 15 yıl içinde daima toprak, dil, kan ve tarih beraberliği olmuştu. Bu yüzden bu temeller Alman propagandasının hem topladığı ve hem de toplu olarak taarruza geçtiği sahalardır. Bu esaslar Versailles den sonra her rejimde değişmiyen ve ayni kalan unsurlardır. Tabiîdir ki Saar da Alman propagandası, harb sonundan bu güne kadar Almanya'da yaşıyan rejimlere göre, şeklini değiştirdi. Hattâ ayni rejimlerde de, Fransız propagandasının icab ettirdiği zaruretlere göre, mücadele stratégie sini ve taktik ini değiştirmiş, hamlelerini fazlalaştırabilmiş veya gizlemişti.

Alman propagandasının ana vazifesi müdafaa savaşı idi. Fransız propagandasına karşı Saar da Almanlığı ve Almanyanın menfaatini korumak idi. Bu propaganda ilk zamanlarda Fransız işgal idaresinin tabiî olan sertliğini iri fırçalarla çizip efrafa gösteriyordu. Müstemleke askerlerinin kültürlü beyaz Almanların topraklarındaki işgal senelerinin hem acıklı ve hem gülünç taraflarını bulup ortalığa yayıyordu.

Saar, Uluslar Derneği'nin idaresine geçince Alman propaganda teşkilâtı da kuvvetlenmiye başladı. Bu organizasyonun ve gördüğü işlerin ne kadarının Saarlıların içinden ve ne kadarının da Saar ın dışından, Almanya'dan, yapıldığını kestirmek güç değildir. Ortada olan iş Alman propagandasının ilk gündenberi şuurla ve ayni kuvvetle Fransız propagandasını karşılayabilmesidir. Alman propagandası Berlinden ve tek elden idare edilmişti. Fransızlar da bu teşkilâtın üstünlüğünü teslim ediyorlar. Bu propaganda Heimat-

dienst denilen yurd hizmeti teşkilâtı ile başlamıştı. Kuvvetli Alman propagandası. Nasyonalsosyalizm in iktidar mevkiine geçtiği 1933 yılında görülür. Bu propaganda faaliyetinin yükselmesi tabiî idi. Çünkü 1933 den evvelki yıllarda Fransa Saar ı Fransızlaştıramıyacağını görmüştü. Saar dan en yüksek ökonomik menfaatleri koparmağı gözlüyordu. Son mücadelenin etrafında döndüğü statüko ihtimali yoktu.

İlk gündenberi Almanya topraklarında Sarverein denilen ve Saarbund adlı bir üst - teşkilâtta toplanan Saar cemiyetlerinin organizasyonu büyük işler görmüştü. Bu teşkilâtın yardımı ile Almanlık kültürü Fransız kültürüne karşı müdafaa edilebilmişti. Bu teşkilâtın gazeteleri, mecmuaları, kitabları vardı. Tiyatro, musiki, güzel sanatlar, jimnastik ve film cemiyetleri, el işleri birlikleri, müzeler gibi fikir ve beden kültürünü kaplıyan her sahada geniş teşkilâtı vardı. Bu organizasyon Saar ın içinde ve dışında yayılmıştı. Halk terbiye ocakları, Alman talebe birlikleri, yurd birlikleri, halk kütüphaneleri gibi türlü türlü şekillerle zenginleştirilmişti.

Alman propagandası, vaktile Fransız işgal kuvvetlerinin kurşuna dizdiği bir tek Almandan bir millî kahraman yapmıştı. Fransız propagandasının adamı olan bir yurdsuzun yalan yeminini meydana çıkardığı zaman bundan senelerce süren bir taarruz unsuru yapmıştı. İstihbarat teşkilâtı kuvvetli olduğu için karşı taraftaki çürük yerleri daha iyi görebilmiş ve daha çabuk bu yaralara parmağını basabilmişti. Her iki taraf da şiirler ve romanlar yazıyorlar; Saar ın ruhunu kapışmıya bakıyorlardı. Bu propaganda yarışı her iki tarafın düşünceleri ve yazıcıları arasında uzun boylu çekişmeler doğurmuştu. Alman-

lar Saar ın ökonomi ve sanayi tarihi hakkında bir yığın eserler yazmışlardı. Fransız'lar da bunları Saar sanayiinin inkişaf devresinin Fransız zekâsının ve idaresinin malı olduğunu ispat edecek kıymetli eserlerle karşılamışlardı.

Nasyonalsosyalist rejim Saar etrafındaki son mücadele aylarında Saar ın sınırları yanında büyük toplantılar yapıyordu. Hitler in kendisi burada ateşli nutuklar söylüyordu. Bütün Alman radyo teşkilâtı aylarca Saar uğruna çalışmıştı. Hergün Saar dan türlü türlü bayraklarla anayurda selâm getiren irili ufaklı kafileler geliyordu. Almanlar bir Saar şarkısı yapmışlardı. Saar ın ilhakından sonra Saar a ve Saarlılara yapılacak yardımları bütün neşriyat vasıtaları ile sayıp döküyorlardı. Saar plebisiti nden evvelki son haftalarda Almanyanın en ücra köyünde bile Saar ın ne olduğunu bilmiyen bir tek Alman çocuğu, bir tek Alman nenesi kalmamıştı. Her yerde sergiler açılmıştı. Saar ın bütün varlığı buralarda çok kolay anlaşılabilir bir şekilde gösterilmiştir. Saarlılara soysal yardımlar yapılmıştı. Saarlı çocuklar Alman ailelerine evlâdlık alınıyor, Alman üniversitelerinde onlara yerler veriliyordu.

Seçen kimse, intihab pusulasını imzalamak için girdiği hücrede seçmez, herkes intihab kavgası içinde seçimini yapar. Propaganda ferdi, bilsin bilmesin, istesin istemesin, düşünce ve tenkid hüriyetinden her hangi bir şekilde vazgeçirebilmek kudretidir. Alman propagandası Saar da bunu yapabilmişti.

Nasyonalsosyalist propagandası günden güne bir terbiye ve kültür işi olmıya da ugraşıyor.

SAAR'DA FRANSIZ PROPAGANDASI

Saar daki Fransız propagandasını; biri, tarihî fransız Rhin siyasetinin propagandası; diğeri de, umumî harbden sonraki Saar propagandası diye ikiye ayırmak lâzımdır. 1893 de Alliance française ve 1900 da kurulan Amité française gibi birçok ligeler ve cemiyetler Fransız hariciye nezaretinin propaganda dairesinin yardımile Fransız kültürünü yaymıya çalışıyorlardı. Millî yayımın merkez offisi adlı dairesinin Rhin ve Saar politikasını (Union des grandes association française pour l'essor national) adlı teşkilâtın comité universitaire, comité de la rive gauche, comité michelet gibi organizasyonları yapıyordu. Bunlardan başka da ökonomik sahalarda bir çok birlikler vardı.

Saar daki Fransız propagandasi tabiîdir ki genel siyasal şartlara göre türlü türlü biçimler almıştır. Bu yılları, 1918 den 1923 e kadar ilhak propagandası ve 1923 den 1927 e kadar da Fransızlaştırma propagandası olarak ayırmak lâzımdır. İlk zamanlarda Fransızlar Saar ı işgal etmişlerdi.

Saar daki halkın ökonomik menfaatlerinin düşkünlüğünden ve Fransanın kuvvetli nüfuzunun bu işi becerebileceğinden ümidleniyorlardı. 1925 de Alman Rhin in 1000 senelik bayramı günlerinde Rhin lilerin ve Saar lıların yaptığı nümayişler bu ümidleri söndürdü. Fransızlar bu topraklardan artık, ancak siyasal ve ökonomik menfaatler temini için istifade etmek yoluna döküldüler.

Harb içinde Fransada Rhin ve Saar etrafında pek çok neşriyat yapılmıştı. Bir çok Fransızlar türlü türlü bakımlardan Saar ın Fransa için vazgeçilemez bir ih-

tiyac olduğunu yazmışlardı. Alman orduları Paris'i tehdid ederken bile Comite Dupleix, Comité d'études "E. Lavisse„ Comité parlementaire "E. Engerant„ gibi bir çok cemiyetler kuruluyor veya işlerine devam ediyordu. Fransızların bu millî inadı karşısında duyulan bu hayranlık bize şu hakikati göstériyor :

Kendi ulusal sınırları içinde yaşıyan kuvvetli camialar bu hududları her zaman aşacak kadar kuvvetli bir canlılık gösteriyorlar. Bu sınırların etrafında geçmişteki varlıklarının her türlü hatırasını içten içe ve nesilden nesile yaşatıyorlar. Ancak bu millî sınırlardan taşma kudretidir ki mevcud sınırların emniyetle müdafaa edilebileceğini söylüyor. En iyi müdafaa halindeki millî kültür, taaruz halinde bulunabilen kültürdür. Yalnız kendini koruyabilecek kadar kuvveti olan, fakat atılganlık gücü olmıyan ulusal varlıklar durgun sulara benzerler. Birdenbire yok olmaları güçtür. Lâkin zaman onları çürütür, kurutur, yok eder.

Harb içinde Fransa boğuşurken Briand Fransanın eski Londra elçisi Cambon a yazdığı mahrem mektubla ve Fransanın Petersburg büyük elçisi Doumergue in Çar ile yaptığı gizli protokol da Fransa Saar ın kendisine ilhakını istemişti. Fransa diplomasisi her fırsatta Saar ı kurtarmağa çalıştı. Almanlara göre 1867 de Avusturyaya da, Saar a karşılık, ittifak etmişti. Harb içinde Fransanın Rhin ve Saar propagandasının en ateşli adamlarından biri olan Maurice Barrès Fransanın ananevî Rhin siyasetini daha harbin başında "Fransız tarihinin sabit fikri, fransız ulusunun ateşli savaşı ve Fransanın ölmez tezi„ olarak ifade etmişti.

Fransız propagandasının büyüklüğü ve eşsiz kıymeti daima hazır oluşunda ve her türlü vaziyete çar-

çabuk intibak edebilmesindedir. Fransız zekâsı ve kültürü sade ve kapıcı formüller bulur. Bunları türlü türlü yollardardan, türlü türlü şartlar altında da tutar. Muvaffakıyetsizlik ihtimalleri karşısında da sadakatle vüruşur. Eskiden Rhin lileri ve Saar lıları Prusya hâkimiyetine karşı korumak dövizi altında çalışmıştı. Bir asır sonra da Alman beraberliğini becerebildiğinden korktuğu ve Prusyanın yerine koyduğu nasyonalsosyalizme karşı da statüko propagandası üzerinden aşağı yukarı Almanları Almanlara karşı korumak istemişti.

Fransız propagandası şuurlu ve gözü açık bir propagandadır. Saar ın Almanlık ve hele nasyonalsosyalist rejimi için gerek dış ve gerek iç siyasa bakımından ifade ettiği prestij işini sezmişti. Lâkin bu propaganda ayni zamanda Saar da kendisini karşılayan tehlikeyi de görmüştü. Zira Almanlar, Fransız tarihçisi Bainville in dediği gibi: "Fransız siyasetinin ana hedefi olan Cermen ittihadının vücude gelmemesi formülüne irca edilebilen Fransız Rhin siyasetinin esas ve hedef itibarile daima ayni kaldığını, ancak icaba göre metodlarını değiştirdiğini„ müdrik idiler. Saar bu siyasetin en dolambaçlı yollardan varılmış bir noktası idi. Bu nokta tarihî bir siyasanın uyanan mütekabil ulusal şuur karşısında, duraklamıya mecbur kaldığı bir meydan olmuştu.

Saar daki ilk Fransız propagandası Rhin Fransız propagandasının bir parçası idi. Bu propaganda tarihî bir fikir idi. Toplanış ve çıkış noktası hatıra idi. Hatıralar ilmî elbiseler giyerek Saar ın fikir âleminde dolaşıyorlardı. Saar daki bir çeşmenin kitabesinde duran bir Fransız ismine takılıyor; Fransız mareşalının doğduğu evin bir köşesinde için için ağlıyordu.

Bu propaganda çok çepheli, çok oynak, çok ka-

rışık ve çok dolambaçlı idi. Almanların evvelden sezilen iri hamleleri arasından sıyrılıyor, beklenilmiyen bir noktadan çıkıveriyordu. Bazan Saar ı bir Fransız vatanı sayıyor; bazen Rhin ve Saar dan Almanya ile Fransa arasında bir ülke yaratmak istiyordu. Bir kısım Fransızlar için Saar muhtar bir Fransız eyaleti, bir kısım için de Loren in tabiî bir parçası olmalı idi. Bütün bu düşünceler; romanlar, şiirler, ve türlü türlü yazılarla besleniyordu. Saar daki Fransız kültür propagandasının en kuvuetli tarafı ökonomik ve malî bakımdan Fransanın hesabına dövüşmek olmuştu. Fransa kömür madenlerinin sahibi idi. Dolayısile bütün ökonomik varlığı kömür ve demir madeni olan bu havzanın can damarına basabiliyordu. Fransa Saar ı millî gümrük havzasına almıştı. Saar da geçen yegâne kanunî para Fransız frangı olmuştu. Fransanın bunlar hakkı idi; hakkı olmuştu. Fransa bu hakkını sonuna kadar kullandı; kullanabildi. Saar da Fransız kültür propagandası her türlü neşriyat vasıtaları ile çalışmıştı. Alman propagandası ile son yıllardaki mücadelesi karşılıklı adam avlamak, gazete satın almak gibi teşkilâtlarını karşılıklı olarak didiklemek olmuştu.

Fransız propagandası, mektebler ve Fransız dili üzerinde dayanmıştı. Her propaganda organizasyonunun en güvençli temel olarak arka verdiği destek, gençliktir. Genclik kolay inanır ve güç vazgeçer. Fransa Versailles muahedesi le Saar statüsü nün 14.üncü maddesinde kendisine tanılan haktan istifade etmişti. Fransz kömür idaresi bu müessesenin bir cüzü sıfatile amele ve memurlarla bunların çocukları için ilk mektebler ve meslek mektebleri açabilecekti. Bunların tedris lisanı ve okutucularını Fransızca ve Fransız

olarak tayin edebilecekti. Almanlar bu mekteblerde haklı olarak ciddî bir tehlike sezmişlardi; ellerinden gelen her vasıta ile bunlarla boğuşmuşlardı.

Bu mekteblere çocuk almak için Fransızların gösterdiği gayretler Almanları sinirlendirdi, köpürttü. Alman hukukçuları Fransızların haksızlıklarını sağa sola haykırdılar. Ancak hukukî vaziyetin tefsire yol verebilmesi karşısında bir şey yapamadılar. Elde edebildikleri nokta Fransız lisanını bütün Alman mekteblerinde tedrisini emreden Hükûmet Komisyonu'nun bir taraflı tedbirinin önüne geçebilmek oldu. Fransızların bu mektebleri çok güzeldi. Okutucuları ve kitabları seçme idi. Ancak baştan aşağı Alman olan Saar da tutunamadı. Saar da ulusal kültürün okuma ve okutma işindeki haklı inadı bütün çıplaklığile görüldü.

Dış zafere dayanmıyan her ihtilâl ve inkilâp ve bunlara benzeyen yığın hareketleri, mahiyetleri ve sonları ne olursa olsun, önceleri bir memleketin dış - siyasasını fenalaştırır. Nasyonalsosyalist Almanyanın da Saar daki vaziyeti bu oldu. Yine bu yüzden Almanya dışta ve içte zafere muhtaç olduğu için statüko propagandası diye çalışan Fransız propagandası ile saçsaça, başbaşa boğuştu. Fransız propagandası Almanyanın yahudi ve sol fırkalar muhacirlerini besledi.

Saar her iki propagandanın iri ışıkları altında günler oldu ki âdeta Almanların müebbet garb cephesi gibi göründü. Her iki millet benimsediği bu topraklarda ötekini haksız buldu.

Her iki propaganda ulusal ökonomik ve siyasal menfaatlerden bir millî inad, bir millî şeref davası yapmıya çalıştı. Saar her iki ulusal menfaatin savaş tarihinde yalnız bir merhale olmakla kalmadı; ayni za-

manda iki kültür mücadelesinin mânası ve akibeti sanıldı.

Her iki propaganda Avrupanın göbeğinde avuç içi kadar bir yeri, dev gibi iki devletin, iki milletin, iki tarihin ve nihayet iki kültürün boğuştuğu yer yaptı. Saar ı, bu boğuşmanın sebebi ve ifadesi olarak gösterdi.

Bu savaştan her iki ulusal varlığın yeni yeni hamleler aldığı, millî şuurunu beslediği görüldü. Saar propagandası her iki tarafa millî gururu kabartan, sertleştiren bir gönül içkisi oldu.

Saar da her iki propagandanın vermiş olduğu ehemmiyet ve bu kültür savaşının mânasını şu cümle içine sıkıştırmak kabildir:

Saar mukabil taaruza, geçen Alman ulusal şuurunun, Fransanın millî ve ananevî Rhin siyasetini durdurmak için yaptığı son ve katî bir kültür meydan savaşı idi.

İKTISAT BAKIMINDAN SAAR

SAAR HAVZASININ YAPISI - STATİSTİKLER

Saar havzası 1912 kilometro murabbaındadır, küçüktür. Saar toprağının kıymeti, üstünde değil, altındadır. Fransa 550986 Almanya 468779 kilemetro murabbaıdır.

İkinci kânun 1932 de Saar ın nufusu 815907 idi. Kilometro başına 427 kişi düşüyordu. 1910 da bu nisbet 337 idi. Bu nisbet Almanyada 137, Fransada 76 dır. Belçıkada 265 i geçmez. Avrupanın en kalabalık sanayi havzası olan Saksonyada bile 347 dir. Saar yanıbaşındaki, 2586 kilometro murabbaı büyüklüğünde, sanayi havzası Luxemburg tan 3 defa daha fazla bir nufusu besliyor. En kalabalık şehri 132.000 nüfuslu Saarbrücken dir.Üstelik,nufus tabiî olarak günden güne artıyor. Kadın erkeğe nazaran azdır.

İkinci kânun 1933 de nufusun % 72, 55 i katolik, % 26,15 i protestan, % 0, 52 yahudi idi. Saar harb sonunda, kilise teşkilâkı bakımından,Almanyaya bağlı kalmıştı.

Sosyal bakımdan nufusun yayılışı şudur:

% 58,9 u sanayi, % 15,5 i ticaret ve münakale, % 8,5 i ziraat, % 9,2 gelir sahipleri, % 4,7 idare işleri ve serbest meslekler, % 1,1 sağlık ve sosyal yardım işleri, % 2,1 ev işlerinde çalışılır.

Kadın ve çocuk en fazla ziraat ve bahçavanlıkta işe katılıyor. Sanayi, nufusu 6/10 sını besliyor. Çok kuvvetli bir sanayi memleketi olan Almanyada bile bu nisbet 4/10 tür.

Saar havzası, istihsal maddelerinden yaşayan bir havzadır. İstihlâk maddelerini 1918 den sonra yetiş-

tirmeğe başaşlamıştır. Bu havza büyük harbden önce istihsalinin % 95 ini ihraç ediyordu. Son yıllarda Fransanın umum ihracatının % 5 i Saar a gidiyordu. Saar ihracatının % 55 i Fransaya akıyordu.

1932 yılındaki vaziyete göre Saar havzası nın Alman ökonomik varlığına iştirak nisbeti şöyle idi:

Saar havzası Almnan topraklarının %0,4 ünü tutuyordu. Nufusu, umum Alman nufusunu % 1,3 i idi. Saar sanayiinin Alman sanayiine nisbetleri şu idi. Bira sanayii % 2,3, cimonto sanayii % 3,3, elektrik sanayii % 3,3, amonyak sanayii % 9,9, kok istihsalı % 8,1, taş kömürü istihsali % 9,1, katran % 10,7 benzol % 11,9, tabaka cam % 14,0, demir mamulâtı % 19,7, ham çelik % 20,2, sunî gubre % 22,3, hah demir istihsali % 25,5.

Bu adedler Saar havzası nın Alman ökonomik varlığı için nekadar büyük bir ehemmiyeti olduğunu meydana vuruyor.

Saar 1850 de demiryollarının yapılması ve 1870 de Lorenin Almanyaya takılması ile Almanyanın garb ve cenub sanayiine temel olmuştu. 1913 de bile Saar sanayii umum Alman sanayi istihsalini taş kömür ve ham demir istihsalâtında % 7 sini, ham çelikte % 11 ini, putrelde % 20 sini, tabaka camda % 24 ünü tutuyordu

Saar havzası münakele bakımından uygun bir vaziyette değildir. Denizlerden uzaktır. Su kanalları yoktur. Bu yüzden yakın pazarlara bağlıdır. 1913 de Saar kömürünün % 80 ini, Saar demirlerinin % 78 i Alman gümrük hududları içinde kullanılıyordu. % 9,5 Alsas Lorene gidiyordu.

1913 de Saar kömürünün % 6,3 ü Fransaya, %18,1 i Alsas Lorene gidiyordu. 1925/30 arasında bu bisbet

Fransa için %45,5, Alsas Loren için de 19,0 a çıkmıştı. Bugünkü Almanya'ya %58 i kalıyordu. Fransanın iştiraki çok azdı.

1925/30 yıllarında bu nisbet bugünkü Almanya için % 45,4 olmuş, Fransa için % 23 ü bulmuş, Alsas için % 12 ye çıkmıştı. 1913 de cam ve keramik sanayii mamulatının % 64,7 si Almanyaya, %15,5 i Alsas Lorene, % 3,5 i Fransaya gidiyordu. 1925/30 yıllarında bu nisbet şu şekilde değişmişti: % 28 Fransaya %12,6 sı Alsas Lorene ve %45,2 si bugünkü Almanyaya geliyordu.

Fransa ve Almanya ökonomisinin Saar daki çekişmesi çok tabiî idi.

CİHAN ÖKONOMİK VE SİYASAL VARLIĞINDA DEMİR VE KÖMÜR

Modern medeniyet, kömür ve demir medeneiytidir. Su medeniyeti henüz tam başlamamıştır. Modern insan için, doğrudan doğruya veya dolayısile, kömür ve demirle alâkasız bir tek madde düşünmek imkânı yoktu. Madeniyet ilerliyor. Teknik ve münakale artıyor. Kömür ve demirin ehemmiyeti de o nisbette büyüyor. Teknik ve münakale mödern ökonominin ve büyük devlet idaresinin temelidir. Bu yüzden kömür ve demir iç ve dış devlet politikasının temelleri olmuştur.

Modern milliyetçi devlet, tekniğin yardımını görür. Ulusal şuur bile teknik sayesinde olgunlaşabilir, katmerleşebilir.

Kömür ve demir hem yaşatır hem öldürür. Bugünkü barış da, yarınki savaş da kömür ve demire muhtaçtır. Çünkü, soysal-ökonomik varlıkla harb mefhumları,kömür ve demir mefhumlarına bağlıdır. Cihan politikasında kömür ve demirin kıymeti bundandır.

Kömür ve demir bir yığınlık maldır. Bunun için çıktığı yerin teknik-coğrafya bakımından vaziyeti düşünülür. Çinin içindeki kömür madenlerinin mânası, Afrika içindeki demir madenlerinin ehemmiyeti yoktur.

Saar kömürü ile Loraine demiri nufusu çok ve medeniyeti yüksek yerlerde çıkıyor. Her ikisinin ardında büyük teknik memleketler var. Her ikisinin mânası ve ehemmiyeti buradan geliyor.

Thomas sistemi gibi teknik yollar, otarşi gibi öko-

nomik düşünce ler, nakliyecilikteki yenilikler boyuna kömür ile demirin kıymetini arttırıyorlar.

Modern devletlerin ökonomi siyasasında kömür ve demirin oynadığı rolü her vatandaşın, her gün bir kat daha iyi bilmesi gerektir. Her Alman Saarın kömürünü, her Fransız Lorenin demirini biliyor.

Kömür ile demir biribirine bağlıdır. Lâkin yer yüzünde hep ayrı ayrı ve biribirinden uzak yerlerde bulunuyorlar. Bir arada büyük ölçüde bir tek misali var: Şimal Amerikasındaki Alabama.

Avrupa'da onları Saarla - Loraine arasında biribirlerine yaklaşmış görüyoruz.

Dünyanın üstünde demir, kömürden daha çok yayılmıştır. Cihana bol bol yetişecek demir var, lâkin kömür kıttır; halbuki kömür daha çok harcanıyor. Bir ton demir başına 9 ton kömür çıkarılıyor. Demir kömüre bakar. Kömür ise başlı başına da bir varlıktır. Bu yüzden çok defa kömür demire değil, demir kömüre gider. Kömür madeni demir madeninden daha kıymetlidir. Bu yüzden kömür acun siyasasında demirden daha yüksek sayılır.

Dünya kömürünün 3/4ünü Şimal Amerikası Birleşik Hükûmetleri, İngiltere ve Almanya verir. Bu üç memleket en ileri sanayi'i yaşatan topraklardır. Cenup Amerikası ve Akdeniz topraklarının güçsüzlüğü kömürsüzlükten geliyor. Bu üç ileri memleket kendi sanayilerinden arta kalan kömürleri cihana satıyorlar. Yine bu yüzden ilerlemiş teknikleri sayesinde başka mallar da satabiliyorlar.

Geriye Rusya, Fransa ve Polonya kalıyor. Rusya bol bol çıkarmıya başladığı kendi kömürüne ve kendi demirine susamıştır. Fransanın kömür almıya ihti-

yacı var. Polonya bol kömür satıyor. Çünkü sanayi'i nisbeten azdır.

Demir yapan memleketler, büyük harbden evvel, şimal Amerikası, Almanya, Fransa ve İngiltere idi. Bu dört devlet cihan ihtiyacının 3/4 ünü karşılıyabiliyorlardı. Demir madenleri İspanya, Rusya, İsveç ve Avusturya - Macaristan'da bulunuyor ve kullanılıyordu. 1918 den sonra bu vaziyet değişti. Almanyadan Loraine'i alan Fransa kriz yıllarında, şimal Amerikasını bile geçecek kadar ilerledi. Almanya bir az geriledi. Şimdi demir madenlerini veren memleketler, Rusya, İngiltere, İsveç, İspanya ve Luxemburg'tur. En fazla demir yiyen memleket Almanya ve Belçikadır.

Bir çok sebebler yüzünden memleketin toprakları altındaki kömür ve demirin ehemmiyeti yoktur. Çıkarılana, kullanılana bakılır.

BÜYÜK HARBDEN ÖNCE VE SONRA AVRUPADAKİ KÖMÜR VE DEMİR VAZİYETİ

18. inci yüzyılla başlıyan teknik çağında demir ve kömür ihtiyacı büyümüştü. 1800 den 1913 e kadar Avrupanın nüfusu iki buçuk misli artmıştı. Sanayi memleketleri olan İngiltere ve Almanya'da bu artış 4-5 mislini bulmuştu. Avrupanın çıkardığı kömür ve demir yekûnu ise 50—60 misli fazlalaşmıştı. Geçen asıra kadar ökonomik bünyeleri ötekilerinin aynı olan kömür ve demir memleketleri, sanayi toprakları olmuş, ziraat memleketlerinden ayrılmışlardı.

1914 ten önce Amerika ve İngiltere kömür ve demir bakımından kendilerine yetişiyorlardı. Almanya demir ocaklarının muhtac olduğu demirin $^1/_3$ ini dışardan alıyordu. Fransa ise kömür ihtiyacının $^1/_3$ ini ithale mecburdur. Daha önceki yıllarda vaziyet şöyle çizilebilir:

1870 e kadar İngiltere cihanın demirine ve kömürüne tek başına hâkim idi. 19 uncu asırdan sonra yeni pazarlar tıkanmağa başlamıştı. Eldekiler işleniyordu. Şimal Amerikası iç-harbinin (1861—1865) ökonomik tesirleri ancak 20 inci yüzyıl sonunda sezilmiye başlamıştı. İngiltere ise kömür ve demir üzerindeki ilk fena tesiri Alman-Fransız harbinden sonra duymuştu. 20—30 sene içinde demir ve kömürü sayesinde Almanya kuvvetli bir sanayi memleketi oldu. Ancak Almanya an'anevî Avrupa politikasına sadık kalmıştı. Cihan ve müstemleke politikası yapamamıştı. Başladığı zaman da geç kaldığını görmüştü.

İngiltere 1860—1870 arasında bütün dünya kömü-

rünün yarısını veriyordu. 1890 da Amerika, Almanya ve Fransanın yaptıkları makine ihracatı yekûnunun iki mislini satıyordu. 1890 dan sonra hem ökonomik, hem teknik bakımdan bu vaziyet darlaşıyor, kötüleşiyordu. 1890 la 1913 arasında Almanya - İngiltere vaziyeti şu olmuştu: -

Cihan kömür istihsâlinin % 22 sini İngiltere, % 21 ini Almanya veriyordu. Cihan demir istihsâlinin %13 ünü İngiltere, % 25 ini Almanya çıkarıyordu. 1890 da İngiltere Almanya'ya, Almanyanın İngiltere'ye yaptığı demir ihracatının 4, 5 mislini yapıyordu. 1913 de Almanya İngiltere'ye, İngiltere'nin Almanya'ya yaptığı ithalâtın 6 mislini yapıyordu. 1913 de Almanya cihana, İngiltere'nin sattığının 3 misli fazla makine satıyordu. Üstelik Almanya'nın bu üstünlüğü sadece iş kudretinden ileri geliyordu. Çünkü madenlerinin tabiî yapılışları ve yayılışları uygun değildi.

Almanya'da, yalnız, yetişecek kadar kömür vardı. Sanayi Almanyası ister istemez koloni politikasına doğru gidiyordu. Almanya'nın yükselmesi İngiltere ve Fransa'yı kuşkullandırıyor, düşündürüyor ve ürkütüyordu. İngiltere harbe yalnız kömür ve demir için girmedi. Lâkin harb sonunda Fransa'ya yaptığı yardım ise meydandadır. Saar bu kömür demir işinde İngiliz politikasının bir unsuru olmuştu. İngiltere için Silezya nın Saar dan farkı yoktu. Harb bittiği zaman, maksad, demirsiz ve kömürsüz kalacak Almanya'nın ökonomik varlığını daraltmaktı.

Demir ve kömür, genel savaşın çıkışına da tesir etmişti. Umumî harb içinde de rol oynamıştı. Barış-antlaşması şartlarında ön sırada düşünülmüştü. Avrupanın harb sonu siyasasında da ehemmiyetini kaybetmemişti. Saar bunun elle tutulan ve gözle görülen en canlı misali idi.

Almanya harbden sonra her şeye rağmen bir kömür, demir ve sanayi memleketi olarak kaldı. Versailles'dan sonra Almanyaya kalan topraklar üzerindekiler hesab edilmek şartile 1913 de 10,9 milyon ton ham demir çıkıyordu. Almanya bunu 1929 da % 21 fazlasile, 13,2 milyon tona çıkarabilmişti. Diğer taraftan Fransa, Loraine madenleri yüzünden, harbden evvelkinden daha fazla kömür ithaline mecbur kalmıştı. Fransa 1913 de dışardan 24 milyon ton kömür alıyordu. Bunun 7 milyonu Almanya'dan geliyordu. 1929 da 37 milyon ton kömür ithal etmişti. Bunun 4,5 milyonu Saar dan, 11 milyonu Almanya'dan geliyordu. 1913 de Almanya Fransa'ya 2,4 milyon ton kok vermişti. 1929 da bu aded 3,6 milyon ton olmuştu. Üstelik Fransa demiri en tabiî müşterisi olan Almanya'ya bağlı kalmıştı. Almanya 1929 da 1913 ten fazla kömür çıkarıyordu. İngiltere'nin kömür istihsali ise % 10 gerilemişti. 1913 de kıymeti 423 milyon mark olan Alman kömür ihracatı 1929 da 647 milyon markı bulmuştu. Almanya İngiltere'ye nisbetle daha fazla kömür ihraç etmişti. Ham demir, çelik ve makine sanayiinde de vaziyet Almanya lehine idi. Öteki memleketlerden yalnız Rusya tek başına bir varlık olmuştu. Polonya'ya kaybettiği kömür ocaklarını kat kat geride bırakacak yeni kömür ve demir ocaklarını topraklarının içerlerinde açmıştı.

Polonya harbden sonra Avrupa'da ağır basan büyük bir kömür satıcısı olmuştu. Ancak cihandaki vaziyeti ve şartları değiştirememişti. İtalya harbden sonra da kömürsüz kalmıştı. Sınırları etrafındaki topraklarda kömür yoktu. Su kuvvetlerini faydalandırmasına rağmen harbden sonra ilerlemiş olan demir ve hele çelik sanayii yüzünden daha fazla kömür ithaline mecbur kalmıştı.

FRANSA İLE ALMANYA ARASINDA DEMİR VE KÖMÜR

Büyük harbden önce, demir muhtevasına göre hesab edilmek şartile, Almanya demir ihtiyacının yarısını dışardan alıyordu. Taş kömürü istihsalâtının 1/4 ini ihraç ediyordu.

Fransa kömür ihtiyacının 2/5 ini dışardan alıyor ve ayni mikdarda demiri dışarı satıyordu.

1913 de almanya kömürünün 3/4 ü ve demirinin % 80 ni garb hududlarına yakın bir havzada işleniyordu. Fransanın da kömürünün 3/4 ü ve demir madenlerinin % 90 nı Şark hududuna yakın bir havzada işleniyordu.

Almanyanın kömür ihracatı yılda 722 milyon markı demir madeni ithalâtı ise 227 milyonu buluyordu. Fransanın demir ihracatı ise ancak 59milyon mark tutuyordu. Buna karşılık Fransa kömür ithalâtı için 460 milyon mark veriyordu. Fransa daima kömürsüzlük çekmişti. Fransanın Napoleon'larının Saar kömürleri ne göz dikmesi kadar tabiî bir vazife olamazdı. Bismarck, Avusturya ile Prusyanın mücadelesinde, Fransanın bîtaraflığını tutabilmek için 1870 yılından evvel artık açığa vurulan Fransanın Saar kömürleri üzerindeki dileklerine aldırmamazlığa geliyordu. 1870 de Fransa Saar kömürü nü almıya giderken, Loraine demirlerinden olmuştu. Hudud çizilirken Almanlar Loraine demir madenlerini düşünmüşlerdi. Lâkin az tahmin etmişlerdi.

Loraine madenleri, toplu olarak bakılmak şartile, dünyanın belli başlı demir maden havzasıdır. Ancak bu madenler fosforludurlar. 1879 da İngiliz Thomas ın

keşfi ile bu cins demir madenlerinden faydalanmak kolaylaştı. Üstelik, bu sistem neticesinde Thomas-unu denilen bir sunî-gübre de kazanılmış oluyordu.Loraine madenlerinin kıymeti yükselmişti. 1913 te Almanyanın maden istihsalâtının 3/4 ü Loraine madenlerinden çıkıyordu. Alman demirinin 1/4 i burada dökülüyordu.

Fransa 1870 den sonra Loraine demir damarlarının Fransada devam ettiğini görmüştü.Buralarda Longwey, Briey ve Nancy gibi büyük havzalar faaliyete geldi. En beğenilen cins Briey idi. Lâkin Fransız demir madenlerinin coğrafya vaziyeti ve nakliye kabiliyetleri iyi değildi. Su kanalları yoktu. Satış bakımından Belçika, Luxmburg ve Almanya'ya bağlı kalıyorlardı. Fransa 20 inci yüzyıl başlarında Bretanya, Normandiya ve Anjouda da demir madenleri bulmuştu.

1914 den sonra Saar kömür damarlarının Fransaya doğru indiği biliniyordu. Ancak gittikçe fazlalaşan bu damarlar Fransaya girdikçe derinleşiyorlardı. Başka sebeblerle de çıkarılmaları güçtü. Fransa bu yüzden yine Almanyadan kömür alıyordu. Harbden evvel de Fransız demir madenlerinin yaptığı kömürün 3/4 ü ve kullandığı kokların % 55 i Almanyadan geliyordu.

Fransa için Saar kömürü en yakın kömür idi. Ancak Prusya hükûmeti kendi malı olan bu kömürlerin istihsallerini fazlalaştırmak istemiyordu. Rhur kömürleri karşısında, soysal sebebler ve ihtiyat yüzünden, Saar havzasını aşağı yukarı olduğu gibi elde tutuyordu. Şu halde Fransa Saar dan, harbden önce de,kâfi derecede ucuz kömür çekemiyordu.

Fransız topraklarında nafile yere bol kömür aramıştı. Bulamayınca malî çarelere baş vurdu. 1905 yılından sonra Fransız sermayesi Almanyada, ya başlı başına veya iştirak şeklinde, kömür ocaklarına atıldı.

Saar daki firmalarla Fransadaki firmalar arasında anlaşmalar oldu. Şüphesiz ki Fransa harbe kömür için girmiş değildir. Ancak Fransanın harb hedeflerinde kömür büyük bir rol oynamıştı. Comité des Forges un 1917 senesindeki muhtırasında Fransanın bütün kömür ve demir siyasasını ve ümidlerini bulmak kabildir. Fransada harb içinde ulusal bir hedef olarak kömür meselesine dair çok geniş neşriyat yapılmıştır.

1914 ten önce Almanyada demir vaziyeti sıkıştı. Luxemburg'la gümrük birliği vardı. Üstelik Almanya demir madeni olmıyan bir memleket değildi. Lâkin demir senayii çok ve çabuk ilerlemişti. Demir madeni lhtiyacı gitgide artıyordu. Almanya netekim 1871 de bütün demir ihtiyacını kendi sınırları içinde buluyordu. 1913 de ise işlediği demirin ancak yarısını ham madde olak memleketin içinde bulabiliyordu.

Üstelik demir madenleri gittikçe azalıyordu. Şilezya'da yoksulluk kendini göstermeğe başlamıştı. Almanya; İsveç ve Norveç, Newfaundland, İspanya, Tunus, Cezayir, Brezilya ve Cenub Rusyasındaki demir maden ocaklarının piyasasına hâkim idi. Fransız demirini de ucuz alıyordu. Ancak Alman sanaiyi ilerisini düşünüyordu. Alman demir senaiyi Fransız Briey demir madenlerine göz koymuştu. Alman firmaları da harbden evvel doğrudan doğruya Fransadaki demir madenlerini işletmiye başlamışlardı. 1908 den sonra bu şekil,Fransız milliyetperverliğinin muhalefeti karşısında güçleşti, dolambaçlı yollardan gitmek lâzım geldi. Alman sermayesi Fransada demir ocaklarına oldukça yayılmıştı. Dolayısile Fransada demir ve kömür senaiyinin ilerlemesine yardım etmişti. Fas meselesinde Almanya ile Fransanın arasını açan hâdise de demir madeni işinden çıkmıştı. O zaman Alman efkârı umu-

miyesindeki ökonomik imperyalizm münakaşaları demirin Almanya için lüzumunu ve Alman politikası için ehemmiyetini göstermişti. Şüphesiz ki Almanya da demir madenleri için harbe girmemişti, lâkin demir ve kömür sayesinde büyük harbın uzaması mümkün olmuştu. Alman harb dilekleri ve hedefleri içinde Fransadaki Briey madenlerinin oynadığı rol az değildi. Fransız propagandası bu arzuları Fransa için kullanabilmişti. Bu suretle Saar kömürlerini istemek Fransa için âdeta bir hak olmuştu.

Saar daki kömür ocakları Loraine demir madenlerine muhtaçtır. Saar kömürünün sahibleri ancak Loraine demirini kullanabilirler. Loraine demirine sahib olanlar için de Saar kömürü gerektir. Şu kadar var ki, şimal Fransası kömür ocaklarına götüren kanallar yüzünden, bu ihtiyac daha azdır. Şu halde Saar havzası, ister Fransanın ister Almanyanın olsun Saar kömürü ve Loraine demir madeni dolayısile, Loraine havzasına bağlıdır. Böylece Saar iki ulusal ökonomi arasında bir yarış unsuru olduğu kadar bir barış unsuru da olabilir.

Fransa ile Almanya nihayet Saar kömürü üzerinde anlaştılar. Bu zarurî idi. Çünkü bu gün Fransa 47 milyon ton kömür çıkarıyor. Bu yekûnu şimdilik ancak 6—7 milyon kadar büyültmek kabildir. Fransa her cins kömürden yılda 25 milyon ton satın almağa mecburdur. Harbden evvel Fransa, İngiltere kömür ihracatının 1/7 ini alıyordu. Harbden sonra bu nisbet 1/5 e çıktı. Fransanın Loraine demir sanaiyi 12 milyon ton kömür harcıyor, buna mukabil 1913 de 3,8 milyon kömür çıkaran Loraine kömür madenleri bugün ancak 5,4 milyon ton kömür çıkarıyorlar. Binaenaleyh Fransanın ucuz Saar kömürünü alması gerektir.

Fransa diş ticaretinde Almanya ikincidir. Almanya dış ticaretinde Fransa üçüncü derecede gelen memlekettir. Her iki ulusal ökonominin tam otarşi ye yüzü yoktur. Bunun için Saar kömürleri etrafında çekişen iki millî ökonominin yine kendi menfaatleri yüzünden bu çekişmeyi uzatmıyacakları beklenebilirdi.

SAAR KÖMÜR OCAKLARI

Saar kömür madenleri ndeki 567 damardan ancak 95 inin 45 metrodan yukarı bir kalınlığı vardır. Saar da 1500 metro derinliğe kadar kömür bulunuyor. Bu damarlar Fransa hududuna yaklaşınca kalınlaşıyor. Saar ın Loraine'e giren köşesinde iri ve bol damarlar halini alıyorlar. Loraine topraklarındaki damarlar daha sulak ve daha derin olmalarına rağmen Saar kömürlerinden daha temizdirler. Ancak Saar ın işlenmemiş kömür damarları vardır.

1913 de Almanya'nın taş kömürü iştihsalâtı 192 milyonu geçiyordu. Fransa 41 milyon ton çıkarıyordu. Küçük Saar havzası ise 17 milyona yakın kömür çıkarabiliyordu.

1913 de ve 1933 de Saar kömürünün ihracat vaziyetini şu şekilde görüyoruz :

Sene:	Saar:	Almanya: (Alsaslorensiz)	Fransa:	Diğer memleketler:	Umumî satış:
1913	4,2	4,7	2,7	1,1	12,7 m. t.
1933	3,3	0,9	4,00	0,8	9,1 „

Harbden sonra yabancı illere giden Saar kömürü istikametini değiştirmişti. İsviçreye ihracat azalmış, İtalyaya yükselmişti.Saar da üç türlü kömür vardır: umum kömür mikdarının % 68 ini(Fettkohle)denilen ve kok ya-

pılan yağlı cins, % 23 ünü (Flammkohle) orta cins, ve % 9 u (Magerkohle) adî cinstir. Kok kömürü olmıya pek uygun bulunmıyan Saar kömürleri uçucu maddelerinin fazlalığı (% 30—% 42) yüzünden gaz kömürü ve fabrika kazan kömürüdür.

Kömür ocakları vaktile Prusya hükûmetinin idi. İki ocak da Bavyera hükûmetine aitti. Versailles muahedesi le bu ocaklar Fransız hükûmetine geçti. Harbden önce hususî Fransız sermayesinin bulunduğu bir tek ocak müstesna olarak Saar kömür madenleri ni 15 yıl Fransız devlet idaresi iştetmişti. Bu müessese idare ve kuruluş bakımından hususî bir teşebbüs gibi idi. 166 ocağı vardı. 66 sı büyük ocaktı. 24 yıkama tesisatı, 1 kok ocağı, 3 elektrik santralı, 3 kömür limanı ile bunlara ait müştemilat Fransa hükûmetinin malı idi. Fransız idaresi eski taksimatı bırakmış, fakat merkezleştirmişti, 3 grupa ayırmıştı. Fransızlar bu madenleri iyi işletmişlerdir. Yeni usuller denemişlerdir. Kömür çıkarma usulünü hızlaştırmışlardır. Yeni elektrik santralleri yapmışlardır. Kıymetli kok kazanmak için yeni teknik usuller bulmuşlardır. Ancak cihan ökonomik krizi ve siyasal vaziyet yüzünden son yıllarda pasif bilanço ile çalışmışlardır. Bu müesseselere Fransa tabiatile yeni sermaye bağlıyamazdı. Ticarî bakımdan Saar kömürleri eski ve yeni piyasa değişmesinden, Alman markının, Fransız frangının ve İngiliz lirasının dalgalanmasından zarar görmüştü. Amele grevleri gibi iç zorluklar yüzünden de bu zarar büyümüştü.

DEMİR SANAYİİ-CAM VE PORSELEN SANAYİİ-ORTA VE KÜÇÜK SANAYİ-TİCARET-ZİRAAT

Saar ökonomisi nde kömürden sonra demir sanayii gelir. Bu sanayi Saar da en eski zamanlardanberi vardır. İnkişaf devri, odun kömürü yerine taş kömürü ve yerli maden yerine Loraine madeninin kullanılması ile başlamıştır.Bu sanayi beş büyük müessesede toplanır. Ağır sanayiin yapabildiği bu işi Saar daki demir ve çelik sanayii yapar. 2,4 milyon ton tutan yıllık istihsali, 30 yüksek fırını ve 2,0 milyon ton demir çıkaran 18 Tomas fırını, 1,0 milyona kadar çelik kazanan 24 Siemens-Martin fırın vardır. Bessemer ve elektrik fırınları da sayılıdır.Bütün bu yüksek ocaklar kömürden kazanılan diğer maddeleri de işlerler. Demir ihtiyacının 9/10 u Loraine'den gelir.Deniz aşırı memleketlerden gelen yalnız manganezdir. Kok'larını bu ocaklar kendileri yaparlar.

Saar daki demir ocakları, kömür ocaklarından daha fazla, son 15 yıl içinde Almanyaya bağlı kalmışlardı. Bunun sebebi Loraine'deki demir senayiinin rekabeti idi Genel savaştan sonra Saar da demir ve çelik işliyen bir makine sanayii kurulmuştu. Tekniğin her sahasında çalışan bu sanayi de Fransız sermayesi yerleşmişti.

Cam ve porselen sanayii Saar da çok eskidir. İptidaî maddeleri müsait olan bu havzada 1913 de cam istihsalâtı 4 milyon metro murabbı idi. Ham maddelerin çoğu Fransadan gelir. İhracatın çoğunu da Almanya çeker. 15 yıl içinde Fransa sermayesi bu sanayie giremedi. Fransız sermayesinin girdiği şişe, cam sanayii bu gün gerilemiştir. Yıllık istihsali 5 - 6 milyon kilodur. Saar daki porselen ve çini senayii de 1913 de 1,7

metro murabbaı istihsâl yapıyordu. Gerek cam, gerek porselen senayiinin vaziyeti 15 yıl içinde bir az daha ilerlemişti. Taş ve toprak işliyen sanayiin de inkişafı ileri idi.

Saar daki bu üç ana sanayiden başka kimya sanayii, tahta, deri, kâğıd işliyen sanayi ile yiyecek-içecek fabrikaları da 15 sene içinde hatırı sayılacak kadar çoğalmıştı. Saar da tütün işliyen fabrikalar mühimdi. Harbden sonra Alman parasının düşmesi yüzünden bir çok yeni tütün fabrikaları açılmıştı. Bugün 18 fabrika vardır. Bunlar: sigaret, sigar ve pipo tütünü işlerler. 2200 amele ile senede 14 milyon sigar, yarım milyar sigaret ve 22 bin kental sarma tütün çıkarırlar. Saar amelesinin zenginliğini gösteren bir ölçü, adam başına yılda 45 sigar ve 900 sigaret sarfolunmasıdır.

Saar da 15 yıl içinde geçirilen anormal rejim yüzünden bir çok fabrikalar açılmış bir çok fabrikalar da kapanmıştır. Bütün bu fabrikalar istihlâke yarayan fabrikalardır. Saar ın Uluslar Derneği idaresinin hükûmeti zamanında ökonomik bakımdan durgunlaştığı iddia edilemez. Bilfarz bu kısa müddet içinde 35 dokuma ve 30 ayakkabı fabrikası açılmıştır. Bu kadar büyük ve toplu bir sanayi havzası olan Saar da küçük sanayi ve Elişleri de nisbeten ileriydi. Şüphesiz ki elişleri ve Alman zevkine göre çalışan küçük sanayi 15 senelik rejimden en fazla müteessir olmuştu.

Saar ticareti, bünyesi itibarile sade olmakla beraber, büyüktü. Bütün ticaret Saar senayii nin ham maddelerini ve Saar halkının ihtiyaclarını gidermekte toplanmıştı. Zira büyük müesseseler ihracat işlerini kendileri görür. Saar ticareti bir ithalât ticaretidir, perakende ticarettir. Bu ticaret, hudud memleketi olan her havza gibi, mütevassıt rolunu oynar. 15 yıl içinde

markın düşüşü, frangın sallanması bu ticareti çok çalkalamıştı. Saar a, Fransa her türlü mal satmıştı. 15 yılda Saara yapılan ihracatın 1, 1/2 milyar franga kadar çıktığını söylüyorlar. Muhakkak olan bir şey varsa Fransa ticaret bilançosunda Saar ın yeri Belçika, İngiltere, Almanya ve İsviçreden sonra yani şimalî Amerika ve İtalyadan önce gelişi idi. 15 yılda Fransız ticaret siyaseti de Saar rejimi nden istifade edebilmiştir. Fransız gümrük havzasına girmekle Saar ın Fransaya getirdiği kârın 12 milyar frangı bulduğu söyleniyor. Mamafih ökonomik-ticarî bakımdan Fransa Saar ı bir türlü kendisine çekememişti.

Saar da büyük Fransız ve Alman bankalarının oynadığı roller başka başka idi. 15 senelik devirde irili ufaklı birçok bankalar açılmış ve kapanmıştır. Saar daki tasarruf sandıklarının sermayesi 1932 de 773 milyon franktı. Adam başına 900 frank düşüyor demektir. Kooperatiflerin adedi 231 dir. Kuvvetli rol oynarlar.

Gerek ticaret, gerek malî bakımdan plebisit ten evvelki ve sonraki günler tabiatile sıkıntılı olmuştu. Buna rağmen Saar havzasının Almanya'ya ökonomi bakımından tekrar bağlanması için vaktinde yapılan karşılıklı müzakereler ve alınan tedbirlerle sarsıntısız geçmiştir. Fransız frangının yerine Alman markının konulması işini Bâle deki Beynelmilel banka görmüştür. Almanya memur tekaüdiyelerini ve soysal yardım teşkilâtı için Fransa ile bir kaç defa anlamıştı.

Saar, ziraî bünye bakımından Almanya'ya çok yakındır. Arazinin taksimi Cenub Almanyasına benzer. Topraklar çok küçük parçalara taksim edilmiştir. Netekim 0,05 ilâ 2 hektarlık ziraî müesseseler umum ziraî müesseselerin % 77 sini ve 2-5 hektarlıklar da % 15, 3 ünü teşkil eder. 100 hektardan fazla çiftlikler

sayılıdır. Bu yüzden makineli ziraat azdır. En fazla sütçülük ilerlemiştir. Saar ziraatı tabiatile nufusunun ihtiyacını karşılıyamamaktadır. Yiyecek - içecek daima Fransa'dan gelmişti. Hayvan bakımı yüksek, ormancılık ve orman teşkilâtı da ileridir.

Münakalât bakımından Saar Fransa'ya daha müsaittir. Çünkü; kömür ocakları yanındaki vâdilerden Fransa'ya geçmek daha kolaydır. Taş kömürü kanalı ve Marne - Rhin kanalı ile Fransa'ya bağlıdır. Saar demiryolları beher kilometro murabbaına bir kilometroluk hat düşecek kadar sıktır. Nakliyat kabiliyeti yüksek ve posta ve telgraf faaliyeti de buradaki hayatın canlılığına işaret diye gösterilebilir.

Saarın yolları muntazamdır. Almanlar Saarın ilhakından sonra, bir kanalla Saarı, Rhin e bağlamak istiyorlar.

1925 te Fransa gümrük sınırları içine giren Saarı Almanya, Saar dan gelen mallardan alınacak gümrük resimlerini tecil ettirerek ve sonradan bağışlıyarak, korudu. Almanya ve Fransa Saar üzerinde bu son 15 yıl içinde gümrük anlaşmaları yapmışlardı. Bütün bu anlaşmalar Saarı ökonomi bakımından hangisine gideceğini bilmiyen ve anasından babasından hediyeler alan bir şımarık çocuk haline sokmuştu.

Almanya'ya katıldıktan sonra da, Saar ökonomisini Almanya kendi rekabetinden bile korudu.

ALMAN — FRANSIZ

FİKİR VARLIKLARININ OLUŞU

Avrupa'da orta çağın ilk yıllarında coğrafya ve kan birliğinden doğmuş bir Kelt-Romen-Cerman varlığı yaşıyordu. Bu siyasal ve fikrî bir varlıktı. Şarleman dan sonraki siyasal ayrılık bu beraberliği yok edememiştir.

Orta çağın başlarında bir tek kilise çatısı altında yaşıyan Fransa ve Almanya biribirine yakın idi. Bir Garb âlemi, bir Hiristiyan Avrupa beraberliği, vardı. Bu fikir ve ruh âleminin sıklet merkezi Rhin in sol tarafında idi. Bu âlemin duygu ve düşüncesinin her türlü tezahürü, sanatının iç ve dış kıymetleri, hep bu garb tarafından geliyordu. Bu âlemin şarkına, yani bugünkü Almanya topraklarına, Garbdan, yani Fransa topraklarından gelen fikirler ve hislerin taşta, kâğıtta ve tel'deki tezahürü hakikatte ayni mahiyette idi. Ancak şekli değişiyordu; ifade tarzı başkalaşıyordu.

Bu Romen-Cermen Hiristiyanlık âlemi yavaş yavaş çatladı. Haçlılar savaşının fikir yuvaları olan manastırlar bu ayrılığa karşı koymadılar. Papaların esir edilmesi gibi hâdiseler bu yekpare Hıristiyan Avrupanın içinde gerginliklerin doğmasına, ayrılıkların başlamasına işaret idi. Hümanizm ve rönesans ile, yani 15 inci ve 16 ıncı yüzyıllar'dan sonra, orta çağ Avrupası artık şarl ve garb diye ayrılmıştı. Alman reformasyonu bu ayrılığı bir kat daha ileri götürdü.

Garbda Fransız fikir âlemi 16. ıncı yüzyılın sonundan 18.inci yüzyılın başlangıcına kadar kuvvetli kral-

ların idaresi altında toplanmıştı. Fransanın büyüklüğünün temeli de bu yıllarda,beş göbekte,atılmıştı. İlk devrelerde Richelieu gibi devlet adamları Gassend, Descartes gibi düşünücüler doğmuştu. Rambouillet salonlarında Voiture, Benserade, Balzac gibi söz horozları dolaşıyordu. De Scudery tipinde kadınlar, Poussain gibi ressamlar, Conrart gibi yazıcılar Fransız kültürünü işlemiye başlamışlardı. Bu kültür Reblais, Monteigne lerin şerefli fikir terekesi idi.

İkinci göbekte bu yapıcı devrenin gençliği, her iki fronde da, birlik ve devlet kanunculuğuna karşı ayaklanmıştı. Bu çarpışma ve karışma devresinde bir taraftan Jansenist müdafii Arnauld ile La Rechefoucault ve Tallemant des Reaux birleşiyor; diğer taraftan Saint-Evremond ile Cyrano de Bergerac, Russi-Rabutin ile Scarron ve Cardinal de Retz gibi simalar yaşıyordu. Duchesse de Longueville ile Ninon de Lenclos gibi kadınlar bir arada ve bir kültürün, sosiyetenin, üyeleri olarak görülüyordu. Nihayet bütün bu muztarib-mesud varlık ortasından devletçilik ustası Colbert doğuyordu. Bu nesilden sonra Pascal, Bossuet, Molière, La Fontaine, Mme de Sévigné, Mme de Monpensier gibi bir yığın fikir ve zevk erbabı sökün etmişti. Racine, Corneille, Comtesse Lafayette, Malbranche, Vauban, Boileau gibi çeşid çeşid meslekten,çeşid çeşid kafadan büyük insanlar yaşamıştı. Hulâsa güneş Kralı sanile anılan XIV. üncü Louis nin zamanında Fransız kültürü beş göbekte olgunluğuna varmıştı. Bütün bu klâsik ler insanlık şerefini, yiğitlik kültürünü yüceletmişlerdi.

Fransız kültürünün bu oluşuna karşı, Almanyada ikinci Fredirik tenberi,yine beş nesil, Alman kültürünün olgunluğunu yaratmıştı.

30 yıl muharebelerden sonra Almanya yabancı kültürlerin tesiri altına düşmüştü. Alman gençliği yabancı ülklere saldırmış, yabancı ufuklara dalmıştı. Leibnitz gibi düşünücüler, Bach ve Haendel gibi müzik ustaları Alman ulusal kültürünü yoğurmuş olan bu beş göbek insanın işini hazırlamışlardı.

Almanya fikir bakımından aşağı yukarı 1730 ile 1830 arasında yuğrulmuştur. Cermenlik tarihini bugün yüzlerce yıl daha ileri götürmek kabil olsa da nihayet bugünkü Almanyanın bugünkü varlığını antikite ve hiristiyanizmden ayrı olarak mütalea etmek kolayca kabil değildir. Yunan-Roma kültürü Almanyaya önce Roma devleti, sonra katolik kilise yolile gelmişti. 16 inci asırda humanizm yolu ile eski medeniyete iz bulan Almanya 18 inci asırda doğrudan doğruya Hellas medeniyetine bağlanmıştı. İşte bu esaslar 18 inci ve 19 uncu asırdaki tekâmüle destek olmuştu.

Almanyayı yuğuran ilk nesil Gluck, Winckelman, Hagedorn ve von Haller ile başlamıştı. Bunları Kant, Lessing, Klopstock ve Hayden lerin nesli kuvvetleştirmişti. Üçüncü nesil en kuvvetli ve taşkın nesil idi. Bethoven, Goethe, Herder, Blücher, Hardenberg gibi büyükler bu nesli temsil ediyorlardı. Ruh, devlet ve terbiye bakımından birliğe götüren nesil ise Fichte, Schiller, V. Stein, Gneisenau nesilleri idi. Bunlar Richelieu ve Corneille in Fransaya yaptıklarını Almanyaya yapan insanlar idi. Son nesil ise Schelling, Hegel, Novalis, Kleist, Hölderlin, V. Arndt, Schlegel ve Humboldt ların nesilleri idi.

Böylece Fransa 17 inci yüzyılın bitiminde, Almanyada 18 inci asrın sonunda kendi varlıklarını bugünkü şekillerinde bulabilmişlerdi. Her iki memleket de kendi kendini geçmiş devirlerin fikir dürbünlerinin yardımı

ile arayıp bulduktan sonra ötekinin varlığı ile kendini ölçmüştü. Böylece bir kat daha katılaşmıştır.

Almanlara göre klâsik mânası ile antik medeniyet in Alman varlığı içindeki yaşayışından başkadır. Bu yaşayış, Fransız topraklarının antik medeniyet topraklarının umumî ve tarihî şartlarına benzemesine rağmen, Fransada daha ziyade bir taklittir. Bu örnekle kendi öz kıymetlerine dayanarak, yarışa çıkmıştır. Onun unsurlarını almış ve kendi ruhuna göre ifade etmiştir.

Almanlara göre, milletlerin günden güne ulusal tarihlerinin içine doğru yaşayışları karşısında bugünkü müşterek Avrupa kültüründeki Almanlık ve Fransızlık hislerinin ayrılacağı düşünülebilir. Geri kalacak olan nihayet bir kültür ülküsü beraberliği olabilir. Dünya Hinterland ının sanayi ocağı olarak bir Avrupa kalmadığı gibi ayni kültüre bağlı bir Avrupanın da kalmıyacağı söylenebilir. Cihan tarih görüşü değişmiştir, şuurlaşmıştır, irileşmiştir. Tarih artık tesbih gibi hâdiseleri saymıyor, ırkların akımını kovalıyor.

ALMAN VE FRANSA ULUSAL ŞUUR - TARİHÎ TEZAD - ULUSAL ANATARİH TETKİKLERİ - ULUSAL MYTHOS'UN KIYMETİ

Bir ulus'n millî şuur edinebilmesi vuzuhlu ve toplu bir tarih levhası ile kabildir. Her ulus bu levhaya, bir aynaya bakar gibi bakar. Orada kendi kendisini görür. Kendi benliğini ve varlığını kavrar. Bu aynada, oluşunun mânasını, hedeflerini, akibetini ve ülkü istikametini sezer. Kendisi hakkında edindiği bu kiymet hükümlerini ilerisi için çarpışmasının ölçüsü ve kriterium u olarak alır.

Tarih bir ulusun hiç ölmeden yaşıyan bütün varlığıdır. İnsanların tarihi türlü türlü savaşların tarihidir. Millî şuur savaşlardan doğar, ve savaşlarla katılaşır. Millî savaş güçle olur. Ulusal kuvvet maddeyi bir ülkünün hizmetine sokan iradeden çıkar. Ulusal idarenin en bol ve güvenilir kaynağı ulusal tarihtir. Ulusataları bu kaynaktan içerler.

Alman ulusu için millî şuurunun meydana gelişi ile millî tarihinin akışının aykırı düşüşü kötü bir tali'dir. Çünkü Alman tarihinde daima iki fikir ve ruh akımı sezilir. Biri, Cermenlik sınırları içinde millî varlık arıyan; ötekisi Cermenlik sınırlarını aşan hiristiyanlık ve romalılık gibi uluslarüstü bir ülküye koşandır. Almanya, Fransa gibi ulusal tarihinde inkilâblar yaşamamıştır. Buna mukabil Almanyada sarsıntılar dinmemiştir.

Almanların yüzlerce yıl toplu bir yurdu yoktu. Almanlar Akdeniz kıyılarında, Alman ulusu'nun mukaddes Roma imparatorluğunun hayali peşinde, kırık dökük bir ciğan imperatorluğu sevdası ile şurada

burada konuşmuşlardır. Lâkin, ne çöller aşan haçlılar savaşının Alman atlıları,ne denizleri araya Hansa tüccarları, ne de şehir şehir dolaşan bilgin alman papasları nın gönlünde bir Alman yurdu yoktu.

Bir büyük ulus şuuru ve bir ulus beraberliği duygusu tanımıyorlardı. Bu yüzden Alman tek başına büyük işler başarabiliyordu. Lâkin, bir toplu millî varlığı ve şuuru temsil eden yabancılar karşısında kendisini küçük görüyordu. Bu yüzden 19.uncu asra kadar Fransız kültürü Rhin'in hâkimi, Alman vatancıklarının efendisi, ve geri kalan Almanya'nın da hakemi olmuştu.

Almanların birinci imperatorluğu olan Alman milletinin mukaddes Roma imperatorluğu başı boş, içli ve yiğid bir sergüzeçti kalmıştı. Bu hülyalı ve gözü dumanlı devlet Roma'nın varisi olmıya yeltenmişti. Roma devleti hedefi aydınlık bir yolda, plânlı ve ardı ardına büyümüştü. Toplu tarihi, kendi başına bir devlet telâkkisi, kendi kültürü ve kendi başına koskocaman, kesimsiz bir tarihi vardı. Bu vaziyet ve şartlar karşısında birinci Alman imperatorluğu kökleri ve dalları yabancı ellerde kurumıya mahkûm bir ağaç gövdesine benziyordu. Daima güçsüz kalacaktı. Bu imperatorlukta ulusla devlet bir olmamıştı. Bu gövdenin sınırları, amaçları, topluluğu yoktu.

Fikir bakımından Almanlığın dünyanın mayasını verecek bir ümmet olduğunu bile söyliyen Almanlar vardı. Cihanî resuliyet rolünü iddia eden bu gibi fikirler son senelere kadar Almanya'da yaşıyordu. Bu gün de Almanya'da şu şekilde düşünenler vardır:

Cermenler iki defa Romayı yıkmışlardır. Gitgide Cermenlikle Latinliğin karşılıklığını ve uyuşamamazlığını büyütmüşlerdir. Bu çarpışma Logos ile Ethos un

çarpışması, otorite nin otonomi ye, aklın hisse üstünlük kavgası olmuştur. İlk yıkılan Roma, Romus ve Romulus Roması idi. İkinci Roma Luther in yıktığı katolik Roma idi. Nasyonalsosyalizm düşüncesi karşısında Vatikan ın sinirlenmesi kadar tabiî bir duygu olamaz.

1870 zaferinden sonra Bismarck ikinci bir imperatorluk kurmuştu. Bismarck tan önce Leibnitz fikir bakımından Alman prenslerini biribirine yaklaştırmak için ugraşmıştı. Ancak bunların partikülarizmi önünde muvaffak olmamıştı. Bismarck Almanları gümrük ittihadı gibi müşterek millî institution larla az çok bir çerçeve içerisine sokmuştu. Ancak bu çerçevenin içindeki türlü türlü gerginliklere karşı koyabilmesi için uğraşmak gerekti. İkinci imperatorluğun ideolojik yapısı tam değildi. İkinci imperatorlukta Kayserlikle Papanın ayrılığı ve karşılığı yaşıyokdu. Almanyanın içindeki vatançıklar duruyordu. Almanya iç ve dış tezadlar arasında idi. Maddî bakımdan intizamlı, olgun görünüyordu. Manevî bakımdan karışık, rabıtasızdı. Kriz içinde idi.

Üçüncü Reich denilen Hitler in Nasyonalsosyalizm rejiminin mânası, hüviyeti ve ehemmiyeti Almanya'nın bugün de kendi kendisini aramasındadır. Hitler Bismarck ın verdiği şekle muhteva vermeğe çalışıyor. Nasyonalsosyalizm milliyetçiliği eski Alman milliyetçiliğinden başkadır. Üçüncü Reich ikinci imperatorluktan başka türlü düşünüyor. Hitlerizm kan ve ana tarihinin içine doğru atılarak ulusal varlıkta yaşıyan kıymetlere dönmüştür. Yüzünü ve gönlünü ırk birliğine çevirmiştir. Ancak bu milliyetcilik yeni hayatın zaruretlerini de tanıyacaktır. Bu harekette, netekim sosyalizm ile nasyonalizm biribirile birleşebilmiştir. Bütün menfaatlerin ırk beraberliği ve ulusal vazife

içinde birliğini îlân etmiştir. Hitlerizm ; devletin, ulusun insiyaklarını tanıması demektir. Tarihî mythoslarına saygı ve sevgi göstermesidir. Büyük Fransız revolüsyonu ferdin hürriyeti uğruna ulusal hayatın beraberliğinden fedakârlıklar yapmıştı. Nasyonalsosyalizm aksini yapıyor. İddiasına göre yarattığı yeni Cermen devletindeki demokrasi, bir halkın kendi kendini idare etmesi değildir; bu demokrasi, halkın kendi işini görmesi için kendi içinden seçip güvendiği ve inandığı kimselere tam salâhiyet vermesidir. Bu parlemanter demokrasi değil, plebisiter bir demokrasi dir.

Önder karşısında ferdin fikir varlığı serbesttir. Bu serbestînin hududları millî menfaattır. Bu serbestî cemiyet içinde namus ve mesuliyeti seven şahsiyetlerin yetişmesini mümkün kılan yaratıcı mücadelenin mevcudiyeti ugruna lâzımdır.

Millî şuur, âdeta tohum halinde, her memlekette olan biten inkılâb sarsıntılarından önce de,ulusal varlık içinde gizli ve gömülü yaşar. Tarih bu tohumu besler. Bir milletin tarihi ne kadar uzun olursa, millî şuurun çiçek açması da o kadar kolaylaşır. Üçüncü Raychın Cermenlik tarihine verdiği ehemmiyet bu noktadan da anlaşılabilir.

Almanya coğrafya bakımından toprağı kıt bir geçid memlekettir. Nehirleri ve sınır dağları Fransa'dakinden çok daha uygunsuzdur. Almanya bugün işte bu topraklar üstünde kendi kanında, kendi ruhunda, kendi hedeflerinin son şeklini arıyor. Millet, devlet alanındaki boğuşmaları siyasal ve kültürel kıvranışları hep bu yüzdendir.

Millet olarak Almanya, solundaki lâtin komşularından daha yeni, sağındaki Slavlardan da daha eskidir. Almanya ulusu siyasal teşkilâtını bu ikisinin ortasın-

da bulabilmiştir. Daha bir yüzyıl evvel kendi aralarında Almanca konuşan asılzadeler, köylülerle Rusca ve Letonca konuşuyorlardı. Yüzyıl evvel Garb hududunda bu asîller kendi aralarında Fransızca ve köylüleri ile Almanca konuşuyorlardı. Millî şuuru olmadığı içindir ki şimdiye değin bütün Reich kurumları tutunamamıştı. Tutunsalar da nihayet kısmî hal çareleri şeklinde idiler. Ancak bir kaç zaman için yaşamışlar ve nihayet göçmüşlerdi. Hitler, Üçüncü Reichın ı kendi toprağının üstünde sağlam kurmak istiyor.

Nasyonalsosyalizm Almanlığın hiyerarşik benliğini tanıyan ve onu bir tek siyasal millet haline sokmak istiyen bir harekettir. Avrupa'da en son görülen bir millî devrimdir. Bu hareketin kıymeti, son yıllarda siyasal çekişmeden içli dışlı baygın düşmüş bir millette oluşudur. Bu hareketin prensipler ve nazariyeler arasında donup kalması ve ökonomik kargaşalık içinde çöküp gitmesi ihtimali gittikçe azalıyor. Nasyonalsosyalizm bir çok alanlarda nereye kadar gideceğini belirtmemiştir; bilemiyor. Bu yüzden, hedefini gören, lâkin ölçemiyen her hareket gibi, az gitmesi kadar çok gitmesi de mümkündür.

Nasyonalsosyalizm in savaş borusu topluluktur. Bunun için Üçüncü İmperatorluk Almanlığın muayyen bir ana - zihniyet çerçevesi içinde kültür, ilim, şiir, musikî, terbiye bakımından bir tek varlık halinde kaynaşmasına çalışıyor. Siyasî irade ile ökonominin birleşmesi dövizi altında fırka tam devlet olmak iddiasını güdüyor. Şüphesiz ki bu iddianın ifratı, rejimi nihayet zümre sergüzeştine götürebilir. Üstelik son Alman kültürünün mümtaz vasfını teşkil eden hususî enstitüsyonların da umumî tek çerçeveye feda edilmesi Almanyayı belki yeni bir kültür kriz'ine daha atabilir.

Lâkin, ne de olsa, bütün bu hareketlerin üzerindeki topluluk arzusunun özlülüğünü inkâr etmek kabil değildir.

* * *

Alman Fransız tezadı, Cermenlik ve Lâtinlik tezadının en dramatik cephesidir. Bu ulusal tezadın sebebleri yalnız siyasal değildir. Moral, psikolojik. Bu tezad siyasa alanında çok keskindir. Çünkü her iki millet de, her büyük millet gibi, ulusal varlıkların muayyen sahalarında iddiacıdırlar. Üstelik bu iddialar sınırlaşmıştır, tarihleşmiştir.

Umumî harbin kültür propagandası vaktile her iki tarafın fikir esaslarını açığa vurmuştu. O zaman Rhin in sol tarafında garb Avrupasının ve Amerika demokrasinin ideolojisi vardı. Bu ideoloji tabiî hukukun, insaniyetin ve terakkinin monopolunu iddia ediyordu. Antistoyik ve hiristiyan düşünce tarzında idi. Rhin in sağ tarafında Alman klasik ve romantık devletinden doğan tarihî ve organik bir düşünce tarzı vardı. Bu ideoloji devletçilik te muhafazakâr aristokrat ve otoriter idi. Vaktile propagandanın önümüze serdiği bu çıplak levha bugün Almanyada başkalaşmıştır. Rhin in sol tarafında hukuk mefhumunu cemiyet ve hayat varlığında üst - mefhum gören rasyonel bir nizam az çok kalmıştır. Bu nizam insanların beraberliğine ve bir sıralığına ve yanyana oluşuna inanan, hümanite ideoloji sidir. Rhin in sağ tarafında ise daima yaşıyan ve değişen, yaratıcı - tarihçi bir görüşten doğan, bir varlık olduğu söyleniyor. Fransızlara göre bu varlığın söylenmemiş ve yazılmamış fikri daima mistik kuvvetlere tapmaktır. Bu varlık aklı değil hissi sever. Çünkü, Almanların çoğuna göre rasyonalizm tenkid kuvvetine götürür. Tenkid ise yaratıcı hayatı engeller.

Bu yüzden Fransa için Alman, cemiyeti üst - üste gören bir geri ideolojinin adamıdır. Almanya için Fransa müsavat ve hürriyet gibi zıdlıkları uzlaştırmıya çalışan bir memlekettir.

Bugünkü Fransanın Almanya karşısındaki vaziyetini anlamak için gerilemek lâzımdır. 1870 harbinden sonra Fransa için Alsas-Loreni kaybetmek kadar acı gelen bir his Almanlığa yenilmek olmuştur. 1700 de medenî Avrupanın %40 ını tutan Fransızlar 1789 da %27, 1815 de %20 ve 1880 de %10 a düşmüşlerdi. Almanlara göre Fransızlar bu vakıayı sevemezler.

Zira Richelieu İspanyayı yenmek için Almanyayı kendi kendine yedirtmişti. Napoleon Almanlık ruhunu yurdsuz yapmıya çalışmıştı. Yüzyıllarca Fransa Avrupanın hegemonya sını elinde tutan memleketti. Ancak 1813 - 15 te, hemen hemen bin senedenberi ilk defa, Rusya - Avusturya orduları Fransanın içine girebilmişlerdi.

1870 harbi bu Hegemonyanın elden gitmesini gösteren en acı hadise idi. Prusya tek başına Fransayı yenmişti. İşte bu yüzdendir ki 1870 - 1915 e kadar geçen seneler içinde Fransa münevverleri için iki türlü Almanya yaşamış idi. Birisi düşünen ve hülyalar kuran özlü ve içli Almanya idi. Ötekisi milliyet şuurunu bulmıya çalışan asker Almanya idi. Yine bunun içindir ki Fransız tarihçisi Thierry nin, şarktan gelen ve hayat kaynağı ve özü olan Galyayı basan Cermen ırklarına karşı, duyduğu his, başka başka şekillerle, Guizot nun Michelet nin yazılarında göze çarpar.

Kan bakımından ulusal şuurun edinilmesi, millî menşein sorulması ve bilinmesi ile mümkündür. Cermen Almanlarını vaziyeti bu yüzden Fransızlara naza-

ran daha kolaydır. Alman ulusal şuurunu yapmağa çalışanlar millî inanç duygusunun temelini düzeltmek işini görmeğe kalkanlardır. Bu insanlar Almanlığı Cermenlikle bir tutarak çalışıyorlar. Bu insanlar eski Cermenliğin, stilize bir Ana-ulus olarak eski Kayser Romasının sivilize soysuzlaşmasından üstün olduğunu iddia ediyorlar.

Almanyada, Cermenlik tarih araştırmaları önceleri Alman yurdlarından uzak illere akıp giden Gotlı ların, türlü türlü Cermenlerin, ardından koşmuştu. Sonraları daha ziyade kronikci zihniyet ile yapılan bu tetkikler cenuba akan bu Alman uluslarının akibetini kovalamaktan vazgeçti. Almanyada kökleşen en eski devirlerin Cermenlerinde kendi kendini bulmağa sarıldı. Bu araştırmada fizyolojik ırk telâkkisine öz fikir ve öz kültür kıymetleri katmak gerekti. Bugün Almanya dinamik tarihinde ulusal statik ini ancak ilk ve anatarihinde arayıp bulabileceğine inanmaktadır. Nasyonalsosyalistler böylece her zaman harekette olan bir tarihten durulmuş bir ulusal tarih varlığının elde edileceğini söylüyorlar. Şüphesiz ki millî tarih millî şuurun katılaşması ve dinçleşmesi için en verimli ocaktır.

Almanların Fransızlar gibi, son yüzyıllar'da denenmiş, yetiştirilmiş, kesimsiz uzun bir mazileri yoktur. Bu yüzden millî seciyelerini eski günlerin Cermen atalarının kanındaki hasretlerden bulmak ve çıkmak istemektedirler.

Almanya asırlarca yurdcuklar içinde azametsiz, fikirsiz ve hedefsiz yaşarken, Fransa millî bir devlet olmuştu. Bir kaç asır evvel Alman devletinin adamı Wallenstein Stralsund da protestanlığı yayan İsveçlileri nafile yere sarıp eli boş dönmüş ve nihayet yenilmişti. Buna mukabil Fransanın büyük devlet adamı Riche-

lieu, hügenotların sindiği olan La Rochelle li almıştı. Devlet içinde devlet olmağı istiyenleri de Savoya da ezmişti. İspanyaya göğüs germişti. Kral, anası Medici nin, Fransız menfaatine uygun gelmiyen nufuzunu kırmıştı. Bu adam böylece yekpare homojen bir Fransanın oluşunu tamamlamıştı. Hugue-capet denberi bir tek devlet olmak istiyen Fransa, böylece birleşirken Almanya din harbleri içinde ve kardeş hududları üstünde kanını döküyordu. Bunun sebebi Almanyanın kendi kendini, kendi ana tarihinde bulamamış olmasıydı.

Irk ve ana-tarih tetkiklerine, iki memleketin bu günkü vaziyetlerine göre bir göz atarak karşılaştırırsak, aşağı yukarı şunu görürüz:

Alman millî medeniyet fikri Cermen tarih tetkiklerinin tesiri altındadır. Esasen son yüzyıllarda Alman ulus düşüncesinin oluşunda ve ilerlemesinda Cermanistlerin, filologların ve tarihçilerin, yarattığı eski Cermenlik duygusunun hizmeti meydandadır. Bunların tarihî birlik ve beraberliğe ettiği hizmet apaçıktır. Bugün Almanya millî şuurunu bir çerçeveye sokup işlemek istiyor. Cermenliğin bir ana-millet, Urvolk, olduğunu isbata çalışıyor. Almanyada ana-tarih tetkikri, ileridir ve açıktır. İstikametini bulmuştur, az, çok rejimin malı olmuştur.

Buna mukabil, Fransada vaziyet başkadır. Resmî Fransız ilminin gediklisi olan akademinin dışında bir kelt tarih tetkiki vardır. Bu kelt muhabbeti Jullian. Sébillot, Carcopino, Schuré gibi bir çok isimlerin etrafında dolaşıyor. Bugün bu araştırmalar başı boştur, sessizdir. Nazarî ilmin sınırları içindedir. Siyasal, kültürel tesiri yönünden zayıftır. Lâkin bir gün er, geç alacağı istikametle Roma medeniyet nufuzu ile çarpışacağını

beklemek kabildir. Irk ve milliyet mefhumundan sızan bir ulusal kavrayışa doğru, bu gibi tetkiklerin götürmesi mümkündür.

Fransa, tarihinde mütemadiyen değişiklikler yapmış ve yine olduğu gibi kalmış bir topraktır. Fransa kültürü statik bir varlıktır. Ancak Fransız jenisi yalnız lâtin değildir. Fransızlara göre Fransa bir sentez dir. Ve bu sentezi teşkil eden unsurların çokluğu sayesinde daima yenileşmiye ve yaşamıya müsait bir varlıktır. Şüphesiz ki bugünkü Fransızdan, kültür bakımından, ırk tarihine doğru yeni bir hamle beklenemez. Fransanın şimalinde ve cenubundaki, gerek küme küme, gerek toplu olarak gizli gizli yaşıyan, duygu ve kavrayış başkalıklarının izleri Fransız kültür birliğini sarsamaz. Fransız medeniyet mefhumunda biribirine zıd üç fikrin yaşadığı da saklanmaz. Bunun bir tanesi insanlık ve insanlık şefkatini güden ve onun kaygusunu çeken rönesans devrinin düşüncesidir. Bu düşünce son üçüncü cumhuriyet devrinde de yaşıyor. Bu fikrin rengi uluslararası bir renktir. İkinci unsur haçlılar zihniyetini bırakmıyan katolik Fransız medeniyet fikridir. Bunun da rengi uluslar üstüdür. Üçüncü unsur ise katolik kiliseyi bile Fransızlaştıracak kadar aşırı Fransızlık duygusudur. Bu fikrin ideolojik ülküsü disiplinli bir panlatin imperyalizmi düşkünlüğüdür. İşte Fransız milliyet fikrindeki bu gizli unsurlar yüzünden Fransız ulusal kültürünün duygu yapısı Almanınkinden ayrıdır. Irk tetkiklerini hedef alan Fransız medeniyet fikri de hakikatte nihayet Almanınki gibi büsbütün kan ve ırk temelleri üzerine değil, fikir ve tarih beraberliği üzerine kurulmuş bir beraberliktir.

Yeni Alman tarih tetkiki eski Şimal—Cerman budunlarının binlerce senelik sanat tarihine bu güne ka-

dar tanınmamış metodlarla saldırıyor. Wirth ve Strisygovski gibi insanlar, toprağa ve tabiata bağlı, şimal budunlarının sanat eserlerinin orneman larından şimal adamlarının Avrupa ve Asyada müşterek olan kültür duygularının, ruhi varlıklarının seciyelerini bulmağa uğraşıyorlar. Alman tarih tetkikinin sanat yolunda da vardığı netice şudur: Uluslar muhaceretinin ve Wickinger seferlerinin ana topraklarından çözüp Avrupaya yaydığı bu Cermen şimal budunları kendi ırk benliklerini kaybetmişlerdir. Böylece Avrupanın göbeğinde bir fikir ve ruh boşluğu açılmıştır. Tabiata bağlı olmıyan hıristiyan dini bu yüzden çok az bir mukavemet ile Avrupaya yayılabilmiştir. Lâkin şimal kavimlerinin sanat duyguları ve ornemanları da hıristiyan orta çağın estetik duygusuna sinmiştir. Şu halde Nasyonalsosyalizm in tarih tetkiklerini uyandırmak istediği bir nokta da ırka uygun kültür ve sanat duygusudur. Bu sanata mistik kudret veren unsurlar Cermen toprağının, Cermen kanının mistiğidir. İlk tarihten sızdırılan içli yurd şuurudur.

Her ulusal şuur muayyen bir tarih telâkkisine bağlıdır. Millî önderler, kendi uluslarının tutacakları doğru yolu sezen, çizen ve yürüyen atalardır. Bunlar ulusal kan ve topraktaki varlık tarihinin her alanına ait menkıbeleri ve hatıraları didiklerler; iyice elden geçirirler. İnsiyakî bir yaratıcılıkla bulup işledikleri ulusal duygu ve düşünce kaynağından çıkardıkları bu varlıklardan ulusal devlet malzemesini yaratırlar. Bu malzemeden kurdukları müşterek ulusal amacı kendi milletlerinin önüne, ulusun kitabı olarak korlar. Yaşanılan devri yuğuracak olan ülkülerin bir çoğunu da ulusal tarih levhasına sokarlar.

Ulusal Jenisi olmıyan milletlerin ulusal hedefleri

olmaz. Çünkü bu işe hükûmet zoru ile, fırka disiplini ile amelî yoldan varılmaz. Sadece ilim ve kültür organizasyonlarının yardımı ile, nazarî yolla da ulaşılmaz. Çünkü ilmin vazifesi umumiyetle mâşerî benliği sarıp kuşatan, sürükleyip götüren, geçmiş günleri tesbit, tasnif, tahlil ve nihayet bunların mahiyet ve kuvvetlerinin temyizidir. Olmak ve ya olmamak davası için boğuşulurken ilme şekil gözlüğü ile bakıp yüceliğinden ürkenler objektif hakikatler vâhimesi önünde bel büken fikir cüceleridir. Zaten ulusal hayat selinin hızına da bu cüceler vız gelirler. İlmî ve tahlilî tarih görüşünün kıymeti, ulusal geçmişin bu yazılmamış vesikalarını metodik bir şekilde işliyerek muayyen bir ulusal tarih telâkkisine varmaktır.

Bu hizmetin kıymet derecesi, bu hedefi camianın benimsiyeceği bir lisanla ifade etmek ve yaymaktaki muvafakiyetle ölçülür. Şu halde ulusal atalar olmaksızın ilim, tahlilî bir şuur ile, bu hadiselerden ulusal ideoloji yi yaşayıp çıkaramaz ve yaşatamaz.

Şüphesiz ki her tahlilî tarih telâkkisi uzak veya yakın millî üsture lerin, mythos ların, tesiri altındadır. Bu üsture lerin kıymeti tarihin özü ve müessiri olmaları itibarile çok büyüktür. Bunların kıymet ölçüsünü de ancak intuision kudretinin derecesi verir.

Devletleri yıkan ve yapan iradeler, bu kuvvetleri tanırlar. Ulusal varlığı duyma, ulusal varlığa inanma, kudreti işte bu ananevî, remzî, izafî ve mücerret kıymetlerden çıkar. Her ulusal camianın inkişafında bu yoldan ve bu yüzden kazanılan bu fikir ve his kiymetleri müsbet rol oynar. Mithos ile tarih realite leri birbirlerine karşılıklı olarak bağlıdırlır. Bu günkü Almanyanın ana-tarih tetkiki yolu ile varmak istediği hedef bu ulusal mythos u kucaklamak ve kendisinin

edinmektir. Bu hedefin etrafındaki savaşın zorluğu din ve tradition bakımından Almanyanın müsait olmıyan bu günkü vaziyetinden doğuyor. Ancak ulus ve devlet sınırlarını aşan din beraberliği geçmişe ait bir realite dir. İnsanî içtimaî beraberlik ise, istikbale ait bir hasrettir. Bugün yaşıyan ve yaşatan beraberlik ancak ulus beraberliğidir.

Ulusal şuurun öz tarihinin akım yatağında özlenmiş, güçlenmiş bir yurd olmıyan her memlekette politika fırkaları yüzünden yurd mefhumu ferdin havsalasını ezen bir duygu ve düşünce ayrılığı ve aykırılığı altındadır. Nihayet bu vaziyet yurddaşın kafasında yurd denilen yerin şu veya bu siyasal fırka programının tahakkukuna imkân veren bir havza derekesine düşmesine sebeb olur. Yurddaş ne kendi içinde, kafasında olup biten bu değişikliği ve ne de bunun ulusal varlık için ne yaman bir tehlike olduğunun farkına bile varmaz. Yine bu yüzdendir ki yurd davası herhangi bir yapma ülkü şekli alır. Bu gibi topraklara fikir bakımından âdeta kiralık yurd gibi bir istikrarsızlık çöker.

Ulus, duran bir varlık değil harekette olan bir varlıktır. Şu halde sıklet merkezi millî şuur olmıyan halk yığınları siyasal programlara ve gruplara ayrılırlar. Bu gruplar da üstünde yaşadıkları topraklara beğendikleri ve inandıkları siyasal şekli vererek ulusal yurdu yaratabileceklerini sanırlar. Lâkin, ulusal özü olmazsa bu fırkalar bizzat devlet olmak istedikleri zaman fırka kalırlar. Zamanla varlıkları, organizasyonları katılaşır; sertleşir; hantallaşır. Ruh ve fikir bakımından intibak kabiliyetleri azalır. Dik başlı bir seciye alırlar, fırkacılık tradisyon ları meydana gelir. O zaman ulusal zaruretler karşısında anlaşmağa mec-

bur oldukları zamanlarda bile atacakları karşılıklı adımlar taraftarlarınca fırka prensiplerine ihanet adolunur. Böylece ulusal bir devletin olmıyan yurd, dinî ve siyasî zümrelerin kapıştığı bir mal olur. Ancak tarihleşmiş millî benlik kuvveti yurdun tehlikeye düştüğü günlerde fırkaların anlaşmasını mümkün kılar.

Almanya ve Fransanın siyasal ve ulusal tarihlerinde bu vakıaların isbatlarını çok kerre görmek kabildir.

ALMAN FRANSIZ KÜLTÜR ANTAGONİZMİ — ULUSAL MİSYON İNANCI — ULUSAL DİL

İki medeniyeti karşılaştırmadan önce, bilinen bir noktayı tekrarlamak gerektir. Alman ve Fransız medeniyeti aynıdır. Çünkü ikisi de Avrupa medeniyetinin müşterek olan şekli ile gözükürler. Lâkin aynı dış kalıp içindeki her ikisinin ulusal kültür muhtevaları başlı başına olmuş, tarihleşmiş birer varlıktır. Şekil ile özün kolay kolay ayırd edilememesi bu vakıanın inkârına hak vermez. Netekim felsefelerinde de, tabiatile esasta birlik olmasına rağmen, Alman ve Fransız millî düşünüşü başkadır. Bu hakikatı da aynı rasyonalist felsefe kubbesi altında Fransız ve Alman düşünüşünün ayrılığında görüyoruz.

Fransız kültürü başlı başına, kendi kendine olmuş, dayandığı temelleri benimsemiş ve kendine mal etmiştir. Bu yüzden Fransız kültür duygusu yalnız kendi kültürünün duygusudur. Diğer medeniyetleri tanımaz. Onlarla içten içe bir beraberlik duygusu da yoktur.

Almanlara göre Fransız varlığının senboli olan Jeanne d'Arc in Allahın yalnız Fransız Kralına yardım edebileceği ne inanması içli, özlü ve doğru bir inançtır.

Michelet nin Avrupa'daki milletlerin topundan fazla Fransa'nın Avrupa ve cihan için çalışmış olduğu iddiası da samimîdir. Bunun için Fransa, cihanı, ya Fransa'nın tanıdığı kültüre baş eğmek, veyahut kültürsüz damgasını yemek arasında muhayyer bırakır. Çünkü Fransızlıkla insaniyet ayni şey sanılır. Fransız olan her varlık güzeldir, insanîdir. İnsanî ve güzel olan her varlık ta Fransızdır. Çünkü Fransızlara göre Fransız kültürü insanlığın tekâmül tarihinin normal şekli, ölçüsü ve örneğidir.

Tarih bakımından bu inanış şu kanaatlere ve iddialara dayanıyor: Avrupa - cihan medeniyeti inkişafının eski Roma medeniyet fikri ile ölçülmesi lâzımdır. Fransa bu medeniyetin en salâhiyettar koruyucusu ve taşıyıcısıdır.

Alman idealist felsefesi bu yüzden Fransız duygusu için penceresiz bir bina gibi karanlık, korkunç ve mânasızdır. Çünkü Fransa'ya göre medeniyet, şekillenmemiş tabiatın ehlileşmesi, akıl yönünden çeki düzene konulmasıdır. Böylece elde edilen tarihî varlık, yani kültür - medeniyet, Yunanistan'ın, Roma'nın ve Fransa'nın emeğidir. Bu çerçeveye giremiyen her şey Cermanizm dir, barbarlık tır.

Fransa Ulusunun cihanda bir kültür misyonu olduğu düşüncesini yaratan işte bu türlü düşünüştür. Yine bu yüzdendir ki Fransa - Almanya tezadı hakikatte bir de Fransa - Cihan tezadı olmuştur.

Fransa'nın Almanya'yı hem kendisi hemAvrupa ve cihan için bir tehlike olarak görmesinin ruh bakımından sebebi şudur:

Almanya, fikir sahasında, Fransa gibi toplu bir kültür varlığı gösteren tek Avrua memleketidir. Varlığında, düşünüşünde, duygusunda, tarihinde ve nihayet bütün akibetinin ve taliinin seyrinde, Fransa'nın karşılığıdır. Çünkü İngiltere fikir varlığının, cihan hâkimiyetinin sıklet merkezi, politika ve ökonomi ve devlet bilgileri sahasındadır. Belki de bir az dinî - ahlâkî alandadır. Yani İngiltere felsefe, tarih bakımından mustakil, toplu ve devam eden bir cihan telâkkisi yaratmış ve Fransa'ya karşı koyabilmiş değildir.

Almanlar diyor ki: Fransız medeniyet düşüncesinin Almanlığa karşı ayaklanması lâtin medeniyetinin Cermenliğe karşı müdafaası düşüncesinden de ileri geliyor. Fransızların Avrupa'da yüzlerce yıl evvel kurdukları kültür hegemonyası için Fransa zekâsının işlediği politikaya yardımı olmuştur. Bu vakıa son defa genel savaşta görüldü. Bu kudret küçük milletleri hemen hemen Alman olan her varlığın haksız olduğuna inanmalarına kadar götürdü. Ve genel savaşın âdeta insanlık namına yapıldığı ilân edilebildi. Fransız Alman tezadı böylece bir Alman - dünya tezadı gibi görüldü. Romanın kültür vârisi olmıyan Almanya, Fransızlarca, zevksizlik, şekilsizlik ve nihayet kaba ve yontulmamış kuvvetin kaynağıdır. Zira, Alman mistik düşünüşü beşerin akibetini ve taliini bir tabiî kanun gibi görür. Kuvvete ve onun hakimiyetine inanır. Aşırı Alman ırkçıları Fransızlığa temel olan insaniyet fikrini, tevrattan incile geçmekle Avrupada tutunabilmiş ve tabiî duyguya dikine traş giden, bir fikir olarak gösterirler. Fransız yurd şuurunun gerçekte insanlık düşüncesinden üstün olduğunu iddia ederler ve derler ki:

Fransız ulusçuluğu, yurd şuuru olan Nasyonalizm ile insanlık şuuru olan hümanizm in terkibidir. Şukadar var ki Nasyonalizm daima ağır basar. Uluslararası düşünen Fransız elebaşıları bile daima, kımıldamıyan Fransız mezarlarını ve sallanan Fransız beşiklerini taşıyan, Fransız topraklarının sevgisini sıkıştıkları zaman üstün tutmuşlardır. Fransızlara göre ise, Alman ırkçılığı bütün idealist iddiasına rağmen, gerçekte, aşırı biolojik seciyyesi yüzünden, ruhu maddeye esir kılan materiyalist bir düşüncedir. Bu düşünüş moral şuuru uzvî hayata alt etmek demektir. Halbuki Fransa Cobineau ile ırkçılığa atılan ve Renan ile yüz çeviren hümanist memleketdir.

İki kültürün hususiyetleri her iki ulusal varlığın tabiatı görüşlerinde ve duyuşlarında da göze çarpar. Bir Fransız parkında, tabiat insan iradesi altına alınmış, tışkıran ve taşan insiyakın disipline edilmiş görünüşüdür. Alman için tabiat, olduğu gibi, mistik bir varlıktır. Zevk özlü ve iptidaîdir. Alman parktan ziyade ormanı sever. Fransızların düşüncesi kültürlerinin revnaklık ve uygunluk ihtiyacından doğar. Çünkü Fransız tıynetine mâna ve muhteva veren verlık, uygunluktur. Bunun için Fransızlarca bir varlığın kıymeti o varlığın ruh, fikir ve cihan arasındaki mevcud ahengi ile ölçülür. Zira, Fransız kültürünün mümtaz vasfı ölçü ve ahenktir. Fransızlara göre medeniyet bütün insanî kabiliyetlerin tamlığıdır, uygunluğudur. Almanlara fikir kabiliyetlerinin ancak sayılı sahalarında yer verirler. Bütün toplu, olgun ve içinden terazide olan fransız kültürünün Alman kültürüne üstün olduğunu ileri sürerler.

* * *

Her büyük milletin bir ulusal misyonü, bir tarihî millî resûliyet-mürşidlik fikri vardır. Almanlarınkini - alışkanlık, tradition ve kendi varlığını sevmek diye gösterebiliriz. Almanya, Fransa ve İngiltere gibi topluca tarif ve tasvir edilemez. Karışık ve daima harekette olan bir varlıktır. Fransızlarca bu ulusal misyon fikri kendi milletlerinin cihanın öğreticisi olduğu ve bu vazifeyi ancak Fransanın başarmağa hakkı ve kudreti bulunduğu yolundaki fikridir. Bu kanaatin yıllarca şuurlu olarak işlenmiş bulunması Fransızların ulusal üstünlük hissini atılıcı ve atılgan yapmıştır. Nitekim büyük Fransız ihtilâli milletlere "sulh ilân„ etmişti.

Gerçek olan bir nokta şudur: Fransa 1650 den 1800 e kadar aşağı yukarı bir iki yüzyıl Avrupanın biricik önderi idi. Bu önderlik güçlü, çalımlı, olgun, tam ve toplu idi. Kültür— medeniyet varlığının her alanını kavramış, kucaklamıştı. Bu hegemonya yı, büyük revolüsyon, Fransanın içindeki dışındaki romantizm ve nihayet Avrupadaki milliyetçilik şuuru ve hareketi yıktı. Şukadar var ki büyük inkilâb, Fransanın tekrar bir cihan, misyonluk rolünü oynamasına yardım eden yeni bir ideoloji doğurdu. Fransa toprakları bir yüzyıl daha insan haklarının, demokrasinin hürriyetin ve ileri gidişin yurdu oldu.

Bugün klasik kültür hegemonyası nın yerini tutan bu Fransız kültür hegemonyası parçalanmağa, çözülmiye başlamıştır. Bu vakanın bin bir türlü sebebleri vardır. Evvelâ bu düşünçe ve görüş tarzının vaktile, Maître ve Bonald gibi kendi içinde, hemen başlıyan muarızlarının geri ve karanlık karşı hareketleri devam ediyor. 19 uncu yüzyılın tarihçi ve tenkidci fikir hamleleri bu kültür hegemonyasını boyuna yıpratıyor

ve zayıf düşürüyor. Nihayet bu gün Avrupanın ihtilâlleri, inkılâbları garbında değil, şarkında oluyor. Üstelik Avrupa, fikir ve yığın hareketleri bakımından dahi, artık cihanın biricik kıtası değil, bir kıtası olmağa başlamıştır.

Ne de olsa Fransa son yüzyıllarda iki defa bütün Avrupanın benimsediği, kendine mal edindiği, iki ulusal ruh varlığı şeklini doğurmuş ve ortaya atmıştır. Şüphesiz ki bu kültür varlıklarının bir çok parçaları bugün artık tarih olmuştur. Avrupanın şarkındaki değişmeler, bu inkılâbları ya tamamlamışlar, değiştirmişler, veya yepyeni görüşler, duyuşlar ve düşünüşlerle geçip geride bırakmışlardır. Ancak bu hakikatler Fransanın insanlık tarihine yapmış olduğu hizmetin kıymetini azaltamaz.

Harb sonunda Fransanın Avrupadaki vaziyeti güçleşmişti. Zira Fransız kültürünün homogenite sinde, harmoni sinde bir konservatör lük kokusu vardır. Fransız fikir âlemi artık kendi millî fikrini bütün Avrupaya kabul ettirmenin imkânsızlığını görmüştü. Siyasal alanlarda olduğu ğibi kültür alanında da Avrupadaki milletlerin çoğu kendi kendini aramak ve bulmak yoluna dökülmüşlerdi. Ruh ve ideoloji vesayetinden çıkmışlardır. Bu yüzden Fransanın düşünücüleri Avrupa milletleri ile fikir ve iş beraberliğine ve birliğine kendilerini alıştırmağa başlamışlardır. Fransa için bu yeni şartlara uymak, eski hegemoni hatırasından başka sebebler yüzünden de güçtü. Netekim tipik Fransız düşünüşünde eskiden bir az da gizli bir taşracılığa benziyen ve kendi topraklarının ötesinde olup bitenle sıkıca alâkalanmıyan bir seciye vardı.

Diğer bir bakımdan, bu ruh kösteklerine karşılık, Fransada Avrupalı kültür beraberliğinin traditionu da

yaşar. Madame de Stael ile başlıyan bu hareket aşağı yukarı Sainte-Beuve gibi düşünücülerle yayılmıya başlamış ve Taine ve Renan la şuurlaşmıştı.

Zira bu insanlar sadece yabancı edebiyatın ve yabancı felsefelerin komisyoncu ithalatçılığını yapmamışlardı. Bütün bu adamlar tarihî düşünüşten yeni kütür kıymetleri çıkarmışlar, üstelik bu kazandıklarını olgun ve alımlı bir dil ile yaymışlardı. Fransaya, Avrupaya hizmet etmişlerdi. Bu nesli senbolizm denilen çığır kovalamıştı. Bu insanlardan sonra Rus ve Alman kültürlerinin içliliğini, özlülüğünü ve derinliğini tatan Roland, Meterlink ler çalışmışlardı. Bütün bu yazıcılar, insan ruhu ile uğraşmışlardı. Nihayet 20 inci yüzyılın Fransız yazıcıları sadece hayatın üstüne atılmışlardı. Son Fransız kültür yazıcıları, Bergson gibi kafalarda yardımcılar bulmuşlardı. Bütün bu fikir ve ruh hareketleri Fransanın ulusal hududlarından öte yandaki varlıklarla ve bu varlıklar içinde de çalışmışlardı.

Fransız kültür hegemonyasının temeli olan bir unsur dildir. Dil bakımından Fransa Almanyaya üstündür. Fransızlara göre sonsuz kelime bağlantılarına uygun olan zengin Alman dili tonik ve sübjektiftir.

Dil, ulusal varlığın fikir ve ruh parçasıdır. Dil, bir ulusu belirten, olduran, ulusal şahsiyetini yaratan çok kuvvetli bir unsurdur. Dil, millî şuurun hem korunma ve hem de atılma silâhıdır. Bu silâh kat'î değildir. Çünkü, ayni dili kullanan, lâkin kendisini ayrı duyan uluslar vardır. Ancak ne de olsa dilin ırk, kan kadar göze çarpan ve te'sir yapan bir varlık olduğu inkâr edilemez.

Ulusların dilindeki lehçe farkları müşterek bir ya-

zı dili olmadıkça ulusların ayrı ayrı kümelere çözümünü kolaylaştırır.

Tarih bize dil bağının kıymetini anlatır. Almanyada Luther in müşterek yazı dili ile Gutenberg in matbaacılığı, Cermenlerin Hollandalılar gibi son yüzyıllarda da bir takım uluslara daha ayrılmamasına yardım etmiştir. İrlandalılar gibi ana-dilsiz ulusal şuurunu kurtaran milletlerde de bugün ana-dili yeniden fışkırıyor. Avrupa'daki Slav milletlerinin dillerine muhabbetleri, varlıklarını korumak kaygularının muvaffakiyet vasıtası ve ifadesidir.

Dil, bir ulusun öz malıdır. Fikir malları da ancak ulusal yiğitlerden, yaratıcılardan ve inanıcılardan ortaya çıkabilir. Aksi olmaz. Bir ulusu yaratan ona dil saygısı ve sevgisi verir. Her büyük devlet adamı bile milletinin diline bağlıdır. Fransa ile Almanya'nın dil bakımından vaziyetleri başka başkadır. Fransa üç yüz yıldanberi Fransa akademisinde biricik sözlük kaynağını bulmuştur. Fransız dili her sözü için tek başına otorize edilmiş örneğine maliktir. Almanya'da ise böyle bir salâhiyetli tek kaynak yoktur. Tek başına doğru kabul edilen bir söyleyiş tarzı da yoktur.

Bir milletin siyasal yükselmesi kültür yükselmesi ile başbaşa gider. Kültür yükselişi dilin cevherleşmesinde ve kökleşmesinde görünür. Çünkü dil kültürü taşıyan kuvvettir.

Dil karşısındaki bu başkalık her iki milletin devlet adamlarında da görülebilir. Çünkü dile gösterilen saygı ve sevgi Fransa'da Almanya'dakinden çok üstündür, çok eskidir ve çok etraflıdır. Fransa'da devlet idareciliğine ve kanunculuğuna gerçekten iştirâk etmiş Fransız bilginlerin, fikircilerin ve sanatkârların sayısı kabarıktır. Almanya'da ise güzel yazıcıların ço-

ğu devlet idaresi üstünde kafa yormamıştır. Alman devletcileri içinde de ayni zamanda güzel yazıcılık zevki azdır. Halbuki Fransa'da bunun aksini görüyoruz. Fransız cihan hegemonya sını kuran adam, Richelieu de, geçmiş ve yaşamakta olan bir çok Fransız devlet adamları gibi idi. Yüksek devlet ve siyasa eserleri karşısında kendisine yapılan ateşli takdirlerden hoşlanıyordu. Ancak, belki için için onlardan daha ziyade, en orta halli birer kafiye olan şiirleri için yapılan sitayişlerden zevk duyuyordu. Fransa, dil ve söz kültürünün yeridir. Bir İngilizin hayatında spor ne ise bir Fransız devlet adamının hayatında da güzel söylemek ve güzel yazmak odur.

Richelieu akademiyi benimsemekle, yaratmakla, dil yönünden öteki ulusal amaclara da varmağı gözlemişti. Devletçe yapılanın fikir ve bilgi sahasında da doğru bulunduğunun gösterilmesini istemişti. Devletle entellektüeli, politika ile düşünce ve bilgiyi birleştirmek istemiş idi. Şuurlu ulus denilen toplu ve tam varlığı yuğurmak istemişti.

Akademi etrafında toplananlar, ilk günlerdenberi, Fransız varlığının ifadesi olan Fransızcanın yalnız şerefini yükseltmeğe bakmadılar. Sürümünü, îtibarını da kurmıya uğraştılar. Dile şekiller, kaideler, normaller bulmağa uğraştılar. Almanlar lisanın tabiî ve uzvî büyüdüğünü iddia ederler. Fransızlar ise, insanların muayyen nisbetlerde, muayyen kaidelerle dili yugurabileceklerini kabul ederler.

Akademi nin vazifesi bu kalıpları bulmak ve bunların kullanılmasına bakmaktır. Fransız Akademisi öz dili karşısında Fransız ulusunun vicdanıdır. Dil işinin ulus işi olması ve bütün ulusun alâkalanması bakımından Fransızlar öndedirler. Üstelik akademi Fransız

fikrine ve edebiyatına dayanan bir elite in mevcudiyetini de yaşatmıştır. Güzel yazıcılık kudretinin millî, temsilî mahiyetini korumuştur. Akademi, ayrıca, dil kültürünü beslerken, geçen yüzyılın sonlarındanberi, Fransız milleti içinde hiyerarşi nin münhasıran para, askerlik ve din yolıyla tekrar yerlesmemesine çalışmıştır. Fikir - bilgi kabiliyetinin, ulusal şuurun hakkını korumuştur.

Yeni Alman inkılâbının, Cermenlikle Romenlik arasındaki başkalığı ve düşünüş ayrılığını ileride belki genişleteceği beklenebilir. Ancak bütün bu tezadlara rağmen bugün Almanya ve Fransa kültür bakımından biribirlerine benzerler. Zaten bu ana temellerde ayni oluştur ki onları karşılaştırmak imkânını veriyor. Romen ve Cermen milletleri arasında biribirine en yakın olan Fransa ile Almanya'dır. Bunun tarihten doğan sebebleri meydandadır. Fransız ve Alman fikir varlığı biribirini tamamlar. Her ikisi de eski Hellas medeniyeti nin vârisidirler. Ancak Fransa, Roma ve son Helenizm ini İtalya'dan da fazla benimsemiştir. Almanya ise daha ziyade eski Hellas istikametinde kalmıştı. Bunun için Almanlar metafizik, musiki gibi sahalarda büyük işler görmüşlerdir. Fransızlar ise psikolojik hayat bilgisinin ustaları, plastik görüşün ve politik düşünüşün büyük adamları olmuşlardır. Almanya çok defa karanlık ve karışık suallerin, muammaların memleketi kalmıştır. Fransa da ziyade aydınlık ve sarih meselelerin vatanı olmuştur. Almanya, olgunluğunu içinden arayan dinamik kültürlü bir memlekettir. Fransa bunu dışından bulmuş statik kültürlü bir memlekettir.

ALMANYADA DEMOKRASİ VE CÜMHURİYET

Weimar teşkilâtı esasiyesi-Ulusal Teşkilâtı esasiye unsurları-demokrasi, otoriter rejim ve nasyonalsosyalizm - Önderlik.

Cümhuriyet fikri, orta çağdanberi Alman Hansa **serbest limanlarında bir** realite **olarak yaşıyordu.Buna rağmen, Almanyada yayılmış ve yerleşmiş değildi. Almanya sınıflı bir cemiyet olarak kalmıştı.Ne büyük bir hürriyet, ne de büyük bir sınıf ihtilâlini kökünden yaşamamıştı.**

Pufendorf **ile Alman halkının siyasî düşünce kabiliyeti başlamıştı. Milliyet şuurunun doğmasına ve muayyen bir istikamette inkişafına muhtac olan** cümhuriyet fikrine **varılmamıştı. Almanyada** hanedan **ve** saltanat **nufuzu kuvvetli idi. Almanya için cümhuriyete götüren iki yol vardı: Ya** ihtilâl **yolu, ya** tekâmül **yolu. Almanya her iki yolu yürümüştü.**

Devlete iştirak edecek ve sonra da hâkimiyeti ele alarak devlete karşı koyabilecek siyasî fikirli Zümre Alman münevver tabakası içinde azlıkta idi. Almanyada bu fikir, ancak Fransız halkının Bourbon **hanedanına karşı ayaklandığı zamandanberi başlamıştı. Fransız inkilâbının tesiri en fazla, küçük devletlere dağılmış olan, cenub ve garb Almanyasında, hele** Rhin **de görülmüştü. Almanya'ya elebaşılık ve örneklik eden Prusyayı idare edenler** Bourbon **hanedanına itibar ve manevî kıymet bakımından üstün idiler. Umumî ve hukukî idare vaziyeti halka daha yakın ve uygun idi. Bu yüzden Prusyanın olgunlaşmış devletçilik şuurunda Cümhuriyet fikri yer edinememişti.** Schiller, Fichte **ve** Kant **gibi Alman büyüklerinin Fran-**

sız ihtilâline bir zamanlar kıymet vermiş olmaları, Almaa devlet telâkkisinin Fransız devlet telâkisine karşı inkişaf etmesini değiştirmemişti.

Bir yüzyıl evvel Rhin de ilân edilen cümhuriyet fikri Fransanın devletçilik kiyaseti ve diplomatik mehareti sayesinde, nihayet Rhin ittihadına götürmüştü. Almanyaoın garbında Fransız hâkimiyetinin yerleşmesine yaramıştı. Bir çok Almanlar için cümhuriyet telâkkisi daima Fransanın manevî nufuzu ve tesiri ile büyüyen bir fiki olarak kabul ediliyor. Almanya Napoleon a karşı ayaklanmış ve hürriyet savaşı yapmıştı. Lâkin bu milliyet hareketi sonunda cümhuriyetçilik hissi zayıf düşmüştü.Hanedanlık kuvveti ve devletinin nufuzu büyümüştü. 1848 de bu vakıayı görüyoruz.

Eski Alman kayserliğinin Rhin ve Tuna boylarındaki sıklet merkezi yavaş yavaş küçülmüştü, Şimal Almanyasına geçmişti. Prusya devlet zihniyeti de öteki Alman devletlerinin zihniyetine önder olmuştu. Cermenler içinde Franklar ve Saksonlar devlet kuruculuğundan ön sırada gelirler. Franklar garbda baygın düşmüşlerdi. Saksonyalılar ise hepsi Alman olmıyan bir havzada, taze slav kütükleri üstünde Alman aşısı ile bir Prusya devleti kurmuşlardı. Elbe nin şarkındaki şehirsiz ve kısa bir havzanın taze demografik kuvvetlerine dayanan Purusyadan nihayet bugünkü Almanya doğmuştu. Bu vakıa Fransızlara, Fransız Gobineau ile İngiliz Chamberlein in kurdukları bir cermen ırkı faaliyetinin, İngilizleri ve Fransızları bir tarafa bırakarak, Cermenlikle Almanlığı ayni gördüğü hakkındaki tenkidlere fırsat vermektedir.

Mücadele, feragat ve itaatte tecelli eden Prusya ruhu, fakirlik ve fedakârlık içinde büyümüştü. Bu ruh

zihniyete üstün gelmişti. Yine bu vakıa Fransızlara Alman tarih mefahirinin bir kan, demir ve ateş mefahiri olduğunu söylemektedir.

Devlet, halkın mukadderatı ve muhabbeti ile bağlı olduğu kendi ifadesidir. Almanyada halk teker teker onun olması lâzım gelen son demokrat devleti anlıyamamıştı, sevememişti. Ulusla devlet biribirine yabancı kalmıştı. Çünkü almanyada devlet zihziyeti demokrat ruh ve fikrin tecelli ettiği Fransız görüşüne karşı yaşıyordu. Millet son yıllarda hakikatte mesuliyeti olmıyan siyasî fırkalara ayrılmış bir yığın idi. Ferdin devlete karşı münasebeti mesuliyet ve vazife hissinden ziyade taleb ve istihkak esaslarına dayanmıştı. Almanyada demokratik zihniyet, menkıbeye hürmet eden ordu ve memur sınıfları ile mücadele halinde yaşıyordu. Kütle demokrasisi olan garb demokrasi lerinde mevcud olduğu gibi milletin cihanda yapacak büyük bir vazifesi, bir resuliyet işi olduğu hissi Almanyada yoktu. Umumî harbden evvele kadar demokrat Fransanın Almanya üzerinde gözle görülebicek son tesiri şu olmuştu :Bismarck tan ayrılan Kayser Wilhelm'in şahsına karşı muhalefet ve gayri vâzıh bir cümhuriyetçilik hissini uyandırmak.

Halbuki Fransanın demokrasisi milliyetci Almanya da örnek olabilirdi.Çünkü Fransız demokrasisi ulusal vazifelerini görmekten çekinmemişti. Bu demokrasi, 1870 acısı karşısında yılmamıştı, yıkılmamıştı; Almanyanın tarihini ve Almanyayı örnek almıştı. Yıllarca ordusunun ve Koloniyal politikasını da beceren diplomasisinin içine, Fransayı tekrar yükseltmak için lâzım olan ulusal ruh kuvvetlerini yerleştirebilmişti.

Lasalle devrile başlıyan, Kayserle sosyaldemokrat lar arasında anlaşma imkânsızlığı meydana çıktıktan son-

ra Almanyanın hızlı ökonomik inkişafı amele sindikalarının organizasyonuna yaramıştı. Fakat sosyalizm ve demokrasi uzun müddet Fransanın tesiri altında kalan münevver zümre ile monarşik zümre arasında bir fikir mücadelesi olmaktan yukarı çıkamamıştı. Harb içinde kuvvetlenen ve dışardan yardım gören cümhuriyet propagandası millî demokrasiye götürmüştü. Kazanılmış bir harb değil kaybolunmuş bir harb, Almanyayı demokrat yapmıştı. Bu demokrasinin dayandığı bütün temeller çelimsizdi. Bu vakıadır ki Almanyada demokrasiyi, milliyetçilerin yapmadığını söyletebilmektedir.

Bütün bu şartlar içinde tabiîdir ki Weimar Almanyası bir şaşkınlık ve ümidsizlik neticesinde, bulunmuş bir hal çaresi olarak gözükmüştü. Millî Alman zihniyetine göre demokrasi siyasî ve romantik rasyonalizm in çöktürdüğü devlet otoritesinin hezale uğramasıydı.

Gerçekte Weimar Teşkilâtı Esasiyesi gelişi güzel sıralanmış bütün ferd hüriyetlerinin bir nazariye müzesi olmuştu. Lâkin Almanyada demokrasi inanış sadakati üzerine kurulmuş, eski Prusya-Almanya devlet otoritesinin yerini tutamamıştır. Bunun bir sebebi de demokrasiyi taşıyan fırkaların Weimar dan önce ancak istişarî mahiyette yaşamış olmalarıdır. Almanyada siyasal fırkaların devlet ve idarecilik ananeleri azdı; îtiyadları yoktu. İşte bu yüzden demokrasi Almanyada ulus mefhumu yerine yığını koyan, otorite önünde hürmet ve itaat değil, ancak nazariyelerden doğan prensipleri tanıyan, bir şekilsizlik olarak görülmüş ve gösterilmişti. Almanya için sosyalistliğe yaklaşmak, hattâ sosyalist olmak demokrat olmaktan daha güç değildi. Almanyada demokrasi-cümhuriyet zihniyetinin bir mağlûbiyet sebebi de; Almanlığın orduculuk zihniyetini inkâr etmesi idi. Ya nomad ecdad evlâdları,

ya ilk köylü ataların çocukları devlet kurabilirler, disiplinli ordu yapabilirler. Almanya Cermen köylülerinin orducu devlet zihniyetini seviyordu. Bu, düşünüş demokrasinin sadece yanlış anlaşılması ve başka telâkkilerle karıştırılmasından ileri gelmiyordu. Bu düşünce parlömanter-cümhuriyet rejiminin Almanlık aleyhinde bir müessese olduğunu da iddia ettiriyordu. Nihayet millî-askerî mefahirin düşmanı telâkki edilen sosyaldemokrat devlet zihniyeti, tradisyon düşkünü millî Alman tabakaları için, vatan ihaneti olmuştu. Demokrasinin kendi kendini müdafaa edecek kadar kuvvetli ve savaşçı olması için her türlü ıslahatı denemesini, Almanlar demokratik sistemin krizi ve nihayet çökmesi diye kabul etmişlerdi. 1933 de Weimar rejimi, ökonomik ve politik çöküntülerin sarsıntılarını yenemeyince, yerini adım adım nasyonalsosyalizme bıraktı. Hitlerizm tek fırka ve tam devlet prensibini güdüyordu. Versailles a ve yahudiliğe karşı çekici savaşlar açmıştı. Yığın psikolojisini beslemeyi ve kamçılamayı da biliyordu. Hükûmet, kudretini nihayet demokrasi vasıtalarile demokratik-parlömanter rejimden koparıp aldı. Almanyada sosyal demokrat rejiminin idaresizliği, liberalizm in ve parlömanter-demokrat ananenin azlığı, sert devlet telâkkisine alışkanlık şüphesiz ki bu muvaffakiyeti hazırlamıştı. Ancak bu sebebler bu vakıanın yarım tefsiri ve yarım tasviridir; izahı değildir. Alınan nasyonalsosyalizminin muvaffakiyeti Alman milletinin kendi kendini arayıp bulması ve ana tarihinden kuvvet almasıdır. Kaybolmuş harb sonunda kendisinin haksızlık gördüğü ve şerefsiz ikinci sınıf bir devlet olarak yaşamak istemesi de bu devrimi mümkün kılmıştır.

Weimar teşkilâtı esasiyesini kemiren gizli sebeb-

lerden biri de şüphe yok ki demokrasi ile formel parlömanterizmin biribirinden ayrılmaz iki varlık olarak görülmesi idi. Ve onu müdafaa edenlerin yanlış görüş üzerindeki acıklı ısrarları idi. Bu ısrar karşı tarafa, demokrasinin buhranından ve parlömanterizmin olümünden bahsederken âdeta bunları isbat ediyormuş gibi konuşmak imkânını vermişti. Ancak hakikî önder Führer, prensipini güdenleri Führer in de halk içinden doğduğunu söylüyorlar, demokrasinin öz kuvvetini inkâr etmiyorlar. Şu halde nasyonalsosyalizm parlömanter-demokrat rejimi fiilen ve şeklen yıkmıştır. Lâkin demokrasi zihniyetini nazarî olarak yok edememiştir.

Çünkü demokratik rejim ve demokrasi teşkilâtının kifayetsizliğinden doğan bir kriz kabul edilebilir. Demokrasi ideolojisinin krizi mahiyet itibarile ya aslî, immanent, veya âlî, transcendent, olabilir. Şu halde hürriyetle müsavat mefhumlarının uzlaşmaması yüzünden ya bunlardan biri seçilir veya bu fikirlerin kıymetinden şüphe edilerek ikisinden de vazgeçilebilir. Her şeyden evvel otorite istenilir. Diğer taraflan parlömenter-demokrat rejim in krizlerini türlü türlü tedbirlerle karşılamak da düşünülebilir. Lâkin Alman demokrasi düşmanlığının çıkış noktası bunlar değildir.

Almanyada demokrasinin siyasal fırkaların boğuşmalarına kurban gitmesi tabiî idi. Çünkü, demokrasi yalnız elde edilmesi için değil, elde tutulması için de boyuna uğraşılması lâzımgelen bir prensiptir. Almanyadaki fırkalar üstelik demokrasiyi ulusal varlığa hizmet için değil, kendileri için kullanmışlardı. Her fırka demokrasiden, ancak ötekilerin devlet olamaması için, istifade etmişti. Böylece, fırkalar parlömanterizmi,parlömanterizm demokrasiyi yemişti. Devlet ananeleri hiyerarşik-feodal bir askerî imperatorluk olan Alman-

ların parlömanter demokrat rejim de yaşayabilmeleri güçtü.

Şüphe yok ki Nasyonalsosyalizm in son iki yıl içinde yavaş yavaş Almanlığa vermekte olduğu hukukî - idarî - siyasî şekil, nihayet bizzat devlet olmak istiyen bu fırkanın hâkimiyetini kanunlaştırmak, sağlamlaştırmak, ve yerleştirmek içindir. Ancak Nasyonalsosyalizmi ve liberalizmi de sadece karşı karşıya iki siyasî görüş saymak doğru değildir. Her ikisi de ferdi, hayatın bütün alanlarındaki varlıkları ile kaplıyan, bir ana cihan telâkki zaviyesine doğru götürür. Ve ferd bütün varlığı, onun işleyişini vo oluşunu bu zaviyeden görür. Nasyonalsosyalizmin fikir propagandasının ülküsü; bu hâkimiyeti, bir zümrenin değil, bütün bir milletin yapmaktır.

Liberalizm için ilim, otonom bir âlemdir. Bilgi kendi kendisini hedef almıştır. Maksad objektif hakikatleri bulmaktır. Bilginin ulusal varlığın emrinde oluşu dolayısiledir. Nasyonal sosyalizm ise öğrenme ve öğretme bakımından bilgi işlerinde ilmi, ulusal varlığın doğrudan doğruya hizmetine sokar. Geçici olmak istemiyen bu rejim, gençliğin kendisini benimsemesine çalışıyor. Bunun için bütün kültür müesseselerini rejimin emrine vermekle kalmıyor; gençliği kendi cihan telâkkisinin ideolojisi içinde büyütüyor. Nasyonalsosyalizm böylece hayatın her alanında ulusal varlığı kuşatmak istiyor.

Harb sonu Almanyası karşısında Alman milliyetçilerin vardıkları fikir, tabiatile, devlet otoritesinin kuvvetleşmesi zarureti olmuştu. Biraz da ezginlik ve bezginlikten doğan bu aksülamel Alman teşkilâtçılık ve milliyetçilik iradesinin kuvvetli bir belirişi olmuştur. Nasyonalsosyalizmin ırk mefhumu etrafında dönmiye

başlıyarak, kendi kendisinden, merkezî bir kuvvet almış olduğunu da kabul etmek lâzımdır. Bu kuvvet uluslararası düşünceye ve telâkkiye belini kaptırmış, Almanlığı ulusal şuura doğru itmiştir. Böylece daima kriz içinde yaşıyan Almanya, harb sonunda kısa bir devre geçirdikten sonra, demokrasi ve cümhuriyet telâkkilerinden ayrılmıştır. Nasyonalsosyalizmi bu aksülamelin ifadesi olarak da görenler vardır.

İdeoloji bakımından nasyonalsosyalizm, Marksizm gibi cemiyetçidir. Ancak, Marksizm in cemiyeti görüşü mekanik tir, atomik tir, yekûncudur. Nasyonalsosyalizm ise, cemiyeti bir organizm, yaşıyan bir varlık olarak tanır. Marksiz min materiyalizm tarih telâkkisine zıd olarak siyasetin iktisattan evvel geldiğini iddia eder. Bunu da yine tarih yolları ile isbata çalışır.

Nasyonalsosyalizm almanlığa yeni bir cihan levhası bulmak iddiası ile ortaya atılmıştır. Bu taze ve fışkıran cereyan, millî arzuları çok defa birer hakikat halinde görmek istiyor. Demokrasinin memleketi olarak gösterdiği Fransanın soysal hayatının ferdî — mihanikî olduğunu söylüyor. Almanyanın ise uzvî bir soysal hayata gideceğini haykırıyor. Bu cereyan, Fransızların bazan iddia ettikleri gibi, Alman halkına yalnız ekmek ve oyun değil, humma, hayal ve îtimad kudreti vermiştir. Nasyonalsosyalizm in hedefi, Alman birliği olunca, merkeziyetçiliği temin için fazla otoriter olmasını da mantık yolu ile anlamak kolaylaşır. Şüphe yok ki cihan harbı ve onu takib eden kıvrandırıcı krizler,için,için mağlubiyeti bir türlü yutamıyan Almanyada otoriter rejimi nasyonalsosyalizm den evvel de hazırlamıştı.

Şu kadar var ki bu kriz ler yalnız siyasal ve ökonomik değillerdi. Almanyada vatandaşlık kültürünün

de bir kriz i vardır. Almanyada vatandaşlık zihniyeti, Fransız gözlüğü ile bakılınca, yığını kavrıyamamıştı. Esasen yüzyıllardanberi tez ler ve antitez lerleAlmanya fikir bakımından kendi varlığı üzerinde düşünmekten yorgun düşmüş bir memleket olmuştu. Harbden sonra da Almanya düşünen insan kriz inin alevlendiği memleketti. Lâkin harbden sonra Almanyanın soysal nizamı çok bozulmuş ve sarsılmıştı. Kriz geçiren her kültür çekme ve tutma kudretinden kayebeder. Almanyadaki vatandaşlık kültürünün akibeti de bu hakikate işarettir.

Almanyanın bünye kriz inin başka sebebleri de vardır. Almanyada, birçok Almanya iç içe yaşamıştır. Sanayi, ziraat, amele, burjuva, asker Almanya gibi başlı başına birer varlık olan bu Almanyalar hemen hemen yurd içinde yurd, ulus içinde ulus, denecek kadar güç te'lif edilen öz menfaatler taşıyorlardı. Almanyada Fransanın demokrasi fikri gibi, bütün ulus tabakalarını biribirlerile tutkallaştıracak, bir tek ana ve üstfikir yoktu. Bütün bir yurdu tekleştiren, bir fikir kubbesi altına alan bir üst mefhum mevcud değildi.

Almanyanın Versailles danberi nöbeti yükselen bu kriz lerinin sebebi siyasal fırkalarının içtihadlarında idi. Her siyasal doktrin, hattâ her siyasal faaliyet bu kriz kümesine çare bulmak iddiası ile vuruşmuştu.Versailles dan sonra Almanyadaki fırkalar Fransada olduğu gibi mevcud nizam içinde bir hal çaresi bulmayı düşünemezlerdi. Her fırka bulduğu nizamı, îman ve felsefe esasları ile, tâ kökünden değiştirmek yoluna dökülmüştü. Bu yüzden mücadele zorlu ve etraflı idi. Üstelik her fırka kanuniyet ve meşruiyet yolundan bir inkilâbın, bir ihtilâlin, yapmak istediğini yapmıya kalkışmıştı. Nasyonalsosyalizm hareketi de nihayet bu

kriz leri durdurmak ve yeni bir nizam kurmak için ortaya atılmıştı. Almanyanın bütün iç politikaları ökonomik işleri ile camiayı, ferdi ve hattâ bütün insanlık varlığını alâkadar eden birer iş diye uğraşmışlardı. Fransızlara göre bu iş Almanyanın ökonomiyi görüşü ile Fransanın görüşü arasındaki farktı. Lâkin bu görüş neticesinde Almanyada zümre ve fırka menfaatleri devlet menfaati ile karıştı ve devlet kriz ini ateşledi. Müşterek norm ların yoksulluğu yüzünden bir gün geldi ve artık umumî ve ulusal menfaatler korunamaz oldu. Almanya, için için, fırka teşkilâtlarına ve şahsiyetlere parçalandı. Devlet mefhumuna kararsızlık ve istikrarsızlık bastı; öyle devreler oldu ki, Almanyada devlet sahasında ne bulundu ise ve ne yapıldı ise geçici bir mahiyyet aldı. Ferdler vatandaş olarak ayni müşterek gaye etrafında biribirini bulamadılar. Devlet mefhumu kriz e düştü. Nasyonalsosyalizm bu kriz in iztirablarından doğan ve onu düzeltmeğe çalışan ve düzelteceğini ulu orta yayan harekettir.

Diğer taraftan meslekî temsile ve korporasion prensip ine yakın olan bir ideolojisi vardır. Ökonomide şahıs, cemiyette sınıf ve devlette fırka rekabetini kaldırmak istiyor. Karşılıklı menfaatleri, itaat edenlerle âmirler arasındaki bir nizam sayesinde, uzlaştırmak emelindedir. Ancak bu, başka memleketlerde olduğu gibi, korporatif düşünce üzerine bir teşkilâtı esasiye kurmak değildir. Zira korporatif esas bir devlet işi değil, bir camia nizamıdır. Halbuki nasyonalsosyalizm devletle cemiyeti bir varlık olarak görüyor.

Bir devlet teşkilâtı esasiyesi, dar mânasile, nihayet devlet kuvvetinin derecesine bakan siyasal - hukukî - idarî bir iştir, bir şekil işidir. Bir cemiyetin teş-

kilâtı esasiyesi ise içindeki insanların müşterek duygularına, müşterek hasretlerine bağlı, âdeta uzvî bir varlıktır. Şu halde bir devlette fiilî idare tarzı sayılı yıllar için muhtelif olabilir. Devletin icraatı şu veya bu prensip'e göre olabilir. Lâkin teşkilâtı esasiyesi ya demokrasi veya otorite prensip'ine göre yapılabilir. Her millî teşkilâtı esasiye o millî camianın yurddaşlık duygusuna ve terbiyesine uygun bir çerçevedir.

Her ulusal devlet, teşkilâtı esasiyesinin iki esas unsuru ve iki de tâlî unsuru vardır. Ulusal devlet olan her siyasî teşkilâtın muayyen bir yurddaşlık ülküsü vardır. Bu ülkü her ulusal ve demokrat devlet bünyesi için zarurîdir. Diğer bir zaruret te bu devleti kuran ve taşıyan milletin kendi mümtaziyetine inanmasıdır. İşte bu iki esas unsur her millî teşkilâtı esasiyeyi taşıyan iki ana unsurdur.

Bu millî mümtaziyete inanış ve muayyen yurddaşlık ülküsü asker ruhlu Alman imperatorluğunda atılıcı ve kavgacı bir seciye gösteriyordu. Harb sonu rejiminde ise bu ulusal inanış sarşılmıştı. Alman otoriter rejiminin devlet telâkkisi Fransız devlet telâkkisinin aksidir. Ortada mukavele mevhumuna, hür ferdin insan haklarına ve vatandaşlık haysiyetine dayanan devlet esası yerine, ırkî ve millî zaruretten hemen hemen bizatihi sadır olmuş bir devlet vardır. Teşriî teşebbüs ve icraî kuvvet tamamen hükûmetin, bu daha apaçık bir tek adamın, Führer in, elindedir. Führer kendi kendisini intihab eder. Ortada götürülenlerle götüren vardır. Bu devlet telâkkisi, vatandaştan yalnız kanunlara itaat beklemekle iktifa eden, liberal-individualist telâkki yerine her Almandan ulusal devletinin işini benimsemesini istiyor. Mutlak itaatın millî

zaruret olduğunu söylüyor. Bu itaat Çiçeron un hür kalabilmek için kanunlara itaat şeklindeki itaati değildir; kat'î, kesirsiz ve şartsızdır. Nasyonalsosyalizm çok defa tam devlet iddiasını güdüyor. Lâkin tam devlet umumî ve hususî hayatın bütün faaliyet sahalarını benimser. Yurddaşları, bir istikamete çevirmeğe çalışır. Şüphesiz ki otoriter devletle, tam devlet ve önderlik devleti nazariye bakımından ayrıdır. Ancak nasyonalsosyalizm de her yurddaştan alman birliği ve beraberliği namına ve hesabına bir istikamette duygu, düşünce ve iş birliği diliyor. Çünkü, devlet ancak millî camianın şekli olarak alınıyor. Siyasetle iktisat, bir tek uzviyet görülüyor. Bu yüzden liberal düşünüş gibi yurddaşın hürriyet ve mülkiyetini korumakla kalınmıyor; camia çepeçevre kucaklanıyor. Artık eski yurddaş yerine çalışan adam, ferd yerine ayni kandan insan vardır. Devlete kendi başına bir kıymet, kendi başına bir üst irade, bir üst varlık tanılıyor Devlet ne kendi içinde ve ne de kendi yanında başka bir otoriteye tehammül edemez.

Bir camiayı ulusal temellere göre yeni baştan kuruncıya kadar, devlet otoritesinin kuvvetli olması zarurîdir. Bir ulusal ökonominin yeni temeller üstüne kurulması için yine devlet otoritesinin çok kuvvetli olması kadar tabiî ve kat'î bir zaruret düşünülemez.

Bu dileği ele geçirebilmek için Almanyayı geçen yüzyılın başlarındaki devreye, yani inzibat kuvvetlerinin devletin belli başlı unsurlarından birisi olduğu devreye, atmıştır.

Modern devlet telâkkisi, hiç olmazsa iç politika bakımından, bugün ön sırada teknik bir mefhumdur. Muhabere, münakale ve inzibat vasıtalarının şuurlu ve iradeli işleme kudretidir. Nasyonalsosyalizm in dev-

letçiliği sadece bu vak'alara dayanmak istemiyor ve ideolojisini yaymağa çalışıyor.

Nasyonalsosyalizm in girişiği işin güç tarafı devletle beraber cemiyeti değiştirmek istemesidir. Halbuki dış zafere dayanmıyan iç inkilâbların tam olması güçtür. Netekim Almanyaya henüz bir teşkilâtı esasiye verilememiştir. Şüphesiz ki ulusal bir hareketin değişmez bir siyasal programı olması, bu siyasal programın da devlet mekanizmasında katılaşması zaman işidir. Üstelik otorite üzerinde bir teşkilâtı esasiye yapmak hem nasyonalsosyalizmin ve hem Almanyanın güçlükle başarabileceği bir iştir. Çünkü Nasyonalsosyalizm de demokrasi ve korporatif fikir esasları vardır. Netekim koskocaman bir söz ebesi diye söküp attığı parlömentoya karşı istediği zaman ve şekilde halkın doğrudan doğruya reyini soruyor. Böylece hakikî, yani bilâvasıta demokrasi yaptığını söylüyor. Halbuki Almanyada ne de olsa meşrutî-liberal imparatorluk ve demokrat - parlömanter cümhuriyet devirlerinde az çok siyasal terbiye görmüş bir halk vardır. Şu halde, Fransız bakışına göre, bu halkı alıştığı ve sınırlarının dışında başkalarında gördüğü siyasal haklarından vazgeçirebilmek ve buna inandırabilmek için nasyonalsosyalizm in zamana ihtiyacı vardır. Bu yüzden fiilen mutlak olmakla beraber fikir bakımından tamamen otorite üzerine bir teşkilâtı esasiye yapamıyor.

Esasen Almanya iki ana - unsura uygun bir teşkilâtı esasiye bulamamıştır.

Halbuki, bir yığın demokrasisi olan Fransanın, değişen siyasî teşkilât şekillerinde daima bu iki ana unsuru bulmak kabildir. Fransanın devletçilik tarihindeki teşkilâtı esasiyelerin giymiş oldukları hukukî

elbiselerin çokluğu ve başkalığı bu esas unsurları yok edememiştir. Çünkü her millî devlet teşkilâtı esasiyesinin mânası tarih muhassalası olan ulusal varlığın teşkilâtlandırılması, kalıplaştırılmasıdır. Her teşkilâtı esasiye nihayet bir siyasî hüviyet şeklidir. Bu şekil siyasal bir camianın ulusal varlık iradesinin ifadesi olduğu takdirde yaşar. Çünkü her devlet şekli muayyen bir zaman içindir. Ve muayyen bir zamanın tesirile ortaya çıkar. Şekilci hukuk bakımından olgunluk, topluluk ve yetişkenlik ulusal şuur ve iradenin yoksulluğunun veya düşkünlüğünün yerini tutamaz. Netekim bu hakikatleri Wimar teşkilâtı esasiyesinde ve onun akibetinde görüyoruz. Bu teşkilâtı esasiye hiç şüphe yok ki Avrupanın ileri hukukunun yapısı idi. Lâkin ulusal şuurun ve iradenin aksine kurulmuştu. Bu yüzden çerçevelediği varlığın içinde yabancı ve yeniye karşı duyulan şaşkınlıklar yüzünden çöküp gitmişti. Bu iç gerginliklere direnememişti.

Her teşkilâtı esasiyede, yukardaki esas iki ana unsurdan başka, iki tâlî unsur da seçmek kabildir. Birinci tâlî unsur o teşkilâtı esasiyenin ideoloji sine temel olan kalıplardır. Bunlar hukukî - idarî fikirlerin, prensip lerin, doktirin lerin ve telâkki lerin muhasalasıdır. Demek ki bu tâlî unsur mahiyet îtibarile umumîdir. Seciye îtibarile bütün dünyanın malıdır.

İkinci tâlî unsur ise o teşkilâtı esasiyeyi yapanların gözledikleri açık veya gizli arzuları, yakın veya uzak hedefleri kaplıyan muayyen bir şekildir. Yukardaki kapıllardan hususî ihtiyaçlara göre düzeltilmiş bir unsurdur. Bu unsur da tabiîdir ki, mahiyet îtibarile, hususîdir. O memleketin malıdır. Bu unsur her memleketteki başka başka siyasî programlara göre

yuğrulabilir ve onların emrinde kullanılabilir.

Müşterek ulusal uyanıştan doğmadıkca her teşkilâtı esasiyede yukardaki iki ana-unsur yoktur. İş böyle olunca iki tâlî unsurdan birisi daha fazla bir istiklâl ve ehemmiyet alır. Ve yapılacak teşkilâtı esasiyenin seciyesini ve rengini tayin eder. Bilgili ve tecrübeli hukuk pehlivanlarının yaptıkları bir teşkilâtı esasiyede birinci tâlî unsur üstün olur. Politikacıların yaptıkları teşkilâtı esasiyelerde veya bunun yerine geçen idare şekillerinde ve rejim denemelerinde ikinci unsur, yani hususî unsur, üstün gelir. Bu yüzdendir ki Alman teşkilâtı esasiyelerinde bugüne kadar Alman iç politikasının geçirdiği bünye metamorfoz larını ve onun akislerini görmek kabildir.

Ulusal şuurun kudretine göre bir ulusun teşkilâtı esasiyesi ya kendi içinden doğar, ya da doğrudan doğruya veya dolayısile dışardan gelen sarsıntılarla meydana çıkar. Teşkilâtı esasiyeler ulusal iradenin oluş ve görünüşünü mümkün kılacak bir siyasal şekil, bir siyasal hürriyet vesikasıdır.

Bir devletin aldığı hukukî - siyasî şeklin devamı o şekli verenlerin irade kudretine bağlıdır. Bu işi gören ya ulusun kendisi veya ulusal şuurunun iradesini ve genie'sini temsil edendir. Ulusun kendisinin eseri olmıyan, yani siyasal fırkaların pazarlık işi olan teşkilâtı esasiyeler gibi bir siyasal fırkanın pazarlık işi olan teşkilâtı esasiyeler de ulusun kendi malı olamadıkca yaşıyamazlar. Fransa ve Almanya devlet şekillerinin tarihlerinde bu vakıaların misallerini görmek kabildir.

Diktatörlük herhangi bir şahsî iradenin devlet iradesi olmasıdır. Diktatörün hedeflerile ulusal hedeflerin ayni olması icab etmez. Bu irade için devlet ve hü-

kûmet kuvvetini elinde tutmak ön sırada gelir. Diktatör gerçekte cemiyetin dışındadır. Onunla alâkalanması idare ve hüküm yolu iledir.

Önder ise millî iradenin timsali ve ifadesidir. Önder yalnız iktidar ve kuvvete alâkalanmaz. Onun için devlet ve cemiyet ayrılığı yoktur. O, devlet olmuş cemiyetinin ve cemiyeti de onundur. Diktatörle önderi ayırd etmek için tarihin şaşmaz şehadetini beklemeğe lüzum yoktur.

Önderlik mantık bakımından demokrasinin ve liberalizmin aksidir. Zira demokrasinin fikir bakımından zarurî olarak benimsediği ayniyet ve ekseriyet mefhumlarıdır. Şu halde idare edenlerle idare edilenlerin kalite bakımından bir oldukları ve genel iradenin mümessili olan ekseriyetin haklı oluşudur.

Diğer tarafdan, ayni akliyet kaynağından fışkıran demokrasi ve liberalizm de mantık bakımından, birbirine uymadığı görülür. Bu zıdlık her ikisine de temel olan hürriyet ve müsavat mefhumlarında göze çarpar. Zira demokrasideki hürriyet vatandaş hürriyetidir. Bu devlete iştirâk hürriyetidir. Liberalizm de ise hürriyet ferdin hürriyetidir. Bu daha fazla devlete karşı olan bir hürriyettir. Bu telâkkiye göre ferd ulu orta ve başıboş büyür. Esasen liberalizmin devlet tipi de, devrinin ökonomik telâkkisine uyarak, dünyayı kendi kendine yürümeğe bırakan iddiasız, bîtaraf ve bir nevi bekçi devletti. Bu telâkkiye göre devletle cemiyet iki varlıktı. Bu ikilikten devletin cemiyete ve ökonomiye karşı bîtaraflığı, alâkasızlığı doğuyordu. Ökonomi cemiyetin işini görebildiği için devlet karışmamakta kendini haklı buluyordu.

Nazarî bakımdan ayrı olan Tam devlet, Otoriter dev-

let ve Önderlik devleti icraat bakımından çok defa aynı görülebilirler.

Önderlik devleti, mesuliyet şuuru tam bir iradeye, ulusun güvenç ve disiplinle bağlılığı demektir. Önderlik devletinde, mantık bakımından, bir idare edenler hiyerarşi si vardır. Bu hiyerarşi nin her uzvunda tam mesuliyet vardır. Demokrasideki intihab yolu ile mesuliyetin tekrar tekrar ferdlerin sırtından alınarak ekseriyeti temsil eden bir müesseseye verilmesinden doğan anonimlik yoktur. Önderlik devlette, hak bile siyasal ethos dur, önderin vicdanıdır.

Uluslar dinamik devrelerinde öndere muhtacdırlar.

İndividualist camia içinde önder, muhtar ferdlerden toplanmış, bir yığına, daha fazla müşahede ve tecrübe kudreti ile, en faydalı nizamı veren ve halin imkânlarını en iyi kullanandır. İnsanları yan yana ve bağsız olarak gören bu cihan telâkkisine önder, mantık bakımından, ya bir maddî-idarî zaruret, ya da bir manevî haksızlıktır.

İnsanların hiyerarşik bağlarla yaşamasını istiyen camiacı telâkkiye göre ferdler muhtelif derecelerde kıymetler taşıyan varlıklardır. Yaratıcılar, yani bu gizli kıymetlere fikir ve ruhun herhangi bir alanında şekil verebilenler, önderdirler. Platon ; fikirlerin maddî varlığın yukarısında olduğunu ve bunlara şekil ve dolayısile tesir kuvveti verenlerin önder olduklarını söylemiştir. Ulus üstünlüğünü güden ve bu fikrin ulus bağlılığını söyliyen Fichte ye göre zamanına, dıştan gelen kuvvetle değil içten taşan kudretle, yeni şekil veren önderdi. Hegel cihanda ruh kuvvetinin yaratma vasıtası ve camia kudretinin ifadesi olan insan dehasını tanımıştı. Nasyonal sosyalizm in, bu gibi telâkkiler sonunda, meydana eser çıkarmak ira-

desini önderlik vasfı olarak ilân etmesi tabiî idi.

Üstelik, aşırı taraftarlarının, cihandaki önderlik işini Alman ulusuna peşkeş çekeceği de beklenebilirdi. Önder Nosyonalsosyalizm e göre, eserine yalnız yeni şekil değil yeni bir öz verendir. Önder maziyi ve istikbali ayni zamanda duyandır. Hem yıkıcı hem yapıcı olandır. Önderin idare enerji si sadece ruh kuvvetini kaplamakla kalamaz; mücerret fikrin de içine işler. Böylece menkibevî idrâk, tefehhüm ve teyekkün çerçevelerini de çatlatır.

Nasyonalsosyalizm in sanat telâkkisi de metafizik tir. Sanat mekanik hayat telâkkisinden uzaklaşmalıdır. Tabiatın derinliği önünde saygı ve sevgi ile iğilecek insan ruhunu kaplalıdır. Sanat, aklın değil, ruhun malıdır. Sanatkâr düşünce ve duygu bakımından ulusal birliğe bağlı olmalıdır. Sanat, millî varlığın tarihî zaruretlerinden doğmalıdır. Zira; ancak tarihi, seciye tam millî yapabilir. Böylece sanat yoluyla millî kültür ümmet telâkkisini karşılıyabilir. Kültür; bütünlüğün ifadesidir. Bunun için sanatkâr bîtaraf bir tasvirci değil, bu ulusal bütünlüğün bir yaratıcısı, bir ifadesi olmalıdır.

NASYONALSOSYALİZM FELSEFESİ - CEMİYETLE FERD TELÂKKİSİ - BİOLOJİK VE MEKANİK DÜŞÜNCE TARZI :

Nasyonalsosyalizm, kendisine bir inkilâb ve mistik bir hareket demiştir. Bir îman hareketi, bir ideoloji işi olarak ortaya atılmıştır. Bu yüzden fikir esaslarını da îlân etmesi gerektir. Şu halde iyi kötü bir felsefe yapmıya, veya eyi kötü bir felsefenin mahsulü olduğunu söylemiye olsun mecburdur.

Her inkilâb bir devir açar. Her devir felsefeye muayyen vazifeler verir. Felsefe, hilkat, cemiyet, insan ve hayat gibi mevzular hakkında hükümler ifadesine çalışmıya mecburdur. Bazen felsefe devrin yaşayışı ile temasını kaybeder, ancak, bu uzun süremez. Yıkılma ve yapılma devreleri arasında bir geçici çağdır.

Alman düşünce tarzının son bir ifadesi olan bu hareketin henüz bitmiş ve öz bir felsefesi yoktur. Esasen fikrî esaslarını eserlerinden sonra ifade ve îlân edebilmesi de zarurîdir. Çünkü kendi iddiasına göre anlaşılması için duyulması ve yaşanılması lâzım olan mistik bir temayüldür, bir telâkkidir.

Biolojik materiyalizm, gerçek tarihçi gözü ile oluşları tahlil edemiyen liberalizm ve nihayet pozitivizm de bu irrasyonel felsefenin zaferini hazırlamıştır. Genel tarih bize evrensel fikir ve hayat krizlerinin sonunda insanlığın irrasyonele doğru atıldığını gösteriyor. Türlü türlü kıvranışlardan başka fikir iztırabları da çeken Almanyanın duygu varlığındaki bu irrasyonel düşünce tarzı esasen bütün Avrupada yüzyıllarca evvel için için hazırlanmıştı. Uyanış devri rasyonel optimizme son vermişti. Bilgi, inceleşmiş ve dal budak salmıştı. Tabiat ve Cemiyetle onların hâdiseleri toplu

olarak görülemiyor, kavranamıyordu. İnsanlığı sarsan, yoran, düşündüren türlü türlü felâketlerin anlaşılmaması, tahlil ve tefsir edilememesi mânasız bir fatalizme doğru sürüklüyordu. Bütün bu gibi sebebler irrasyonelizme götürüyordu. Bu türlü düşünüşü besliyordu, büyütüyordu. Bu düşünüş cemiyet ve ökonomi görüşlerinin de içine işliyordu.

Nasyonalsosyalizmin felsefe karşısındaki düşünüşü kaba taslak şu çizgilerde toplanabilir:

Felsefe, bütün varlık özlerini bir noktaya toplamak ister. Felsefenin tarihi, ruhla maddeyi karşılıklı uyuşturmıya ve uzlaştırmıya çalışmanın tarihidir. Felsefe, devrinin aynasıdır. Felsefenin son sözü son yüzyıllarda da metafizik olmuştur. Bugün felsefe de kriz geçiriyor. Çünkü liberalizm çöküyor. Onun da felsefesi çöküyor.

Her felsefe dünya yaradılışının sırrına nufuza çalışmıştır, çalışacaktır. Ancak bütün İndividüalist e felsefeler son noktada durakalıyorlar. Bu nokta idrak edenle idrak edilenin birleştiği, izah ve isbat edilemiyenin toplandığı noktadır.

Liberalizm devrinin felsefeleri tek başına insanı bütün felsefe disiplinlerinin çıkış ve bitiş noktası yapmıştı. Ferd sujet ve objet idi. İnsan, ruh ve maddenin birliği idi. Nihayet insan felsefe düşüncesinin kategori si, bütün varlıkların ölçüsü idi. Lâkin, nihayet Kant bile beraberliğin kudretine, camiacı felsefenin başladığı noktaya, varmıştı.

Ferd tek başına düşünülemez. İnsan ancak cemiyetin eseri ve uzvu'dur. Dünyada olup biteni fer yapamaz, ırklar, uluslar ve budunlar yapar.

Nasyonalsosyalizm in felsefesinde idrâk instinct ve sezme ile kabildir. Bu felsefenin temeli camiadır.

Ancak bu mefhum beşeriyet cemiyeti değildir. Camia mefhumu ırk ve ulus mefhumları ile sınırlanmıştır. Bu felsefe yalnız düşünmek için değil iş görmek için ortaya atılmıştır.

Nasyonalsosyalist felsefesi, Schelling, Fichte ve Hegel müsellesinin ahengine dayanan, idealist sistemin tesiri altındadır. Bu felsefenin temerküz noktası birlik ve beraberlik, "Gemeinschaft„ tır.

Demek ki, Alman Nasyonalsosyalist felsefesinde cüz'lere üstün addedilen ve son metafisik bir varlık olarak tanılan kül, Gemeinschaft tır. Şu halde, esas itibarile, Platon un "orta devir„katolik felsefesinin, Alman idealizm ini romantik devrenin, tarihî mektebin mensub olduğu camiacı, unuversalist, felsefeye bağlıdır. Platon ve orta devrik felsefesinde camiacılık fikrî mahiyette idi. Bu günkü Nasyonalsosyalizm felsefesine istikamet veren felsefe ise ilk önce Othmar Spann ın akidelerini yaydığı adam Müller in düşünce tarzı, yani Alman romantik devlet felsefesidir. Ancak felsefe camiacılığa bir nevi hiristiyanlık rengi olan uzvî tarihî bir muhteva da vermişti.

Hegel için felsefe, hakikati arıyan, tamamen ilmî bir iştir. Felsefe bir fikir, bir îman ve bir his işi değildir. Var olmakla aklî olmak tev'emdir. Mefhum ifade değil idraktır. Nasyonalsosyalizm in felsefe iddiasında ise, fikir metafisik bir sırrı kaplamaktadır. Şimdilik bu felsefe mahiyeti itibarile ön safhada Cermenlik akibetinin felsefesini yaratmağa uğraşmaktadır.

Nasyonalsosyalizm felsefesindeki bu birlik ve beraberlik, kan ve toprak, ırk ve ulus beraberliğidir. Bu suretle universalizm sınırlanmış ve uzvî bir mahiyet alıyor. Tarihî hayatın concret liğini inkâr eden spirituel mekteblerden ayrılıyor.

Nasyonalsosyalizm **camiacı felsefesi,** kollektivizm **den de ayrıdır. Hakikatte bu sonuncusu da kül'ün cüz'den evvel geldiğini ilân ediyor. Fakat işi kavrayış tarzı başkadır, maddidir ve** mekanik **tir. Cüz'ler uzvî birer parça değildirler;** atom **durlar. Bu** atom **lar her türlü şartlar ve şekiller altında toplanabilirler. Bu yüzden millî ve tarihî bağlarla bağlı değillerdir.** Nasyonalsos yalizm **felsefesinin iddiasına göre** kollektivizm,**hangi şekli ile olursa olsun,cemiyet ve ferd münasebetini doğru olarak göremez. Halbuki bu münasebet herhangi uzvî bir düşünce tarzı içinde esas ve ana meseledir.**Gemeinschaft **ın nasyonalsosyalizme** metafizik **bakımından önce gelmesi yaşanılan varlığın ferdlerin toplu iradeleri ve müştsrek faaliyetlerinin muhassalası ve ifadesi oluşundandır.** Nasyonalsosyalizm **de cemiyetle ferdin kül ile cüz'ün, münasebetinin aranmasıdır; bir terkib meselesidir. Bu** sentez **in bağlayıcı ve belirtici sıfatı yaratıcılıktır. Ferd ile cemiyetin karşılıklı münasebetlerini söyliyen, nazariyesini de şu iki satırda toplamak kabildir:**

Nasyonalsosyalizm **e göre tabiat, insana hürriyet duygusu değil, camia şuuru verir.** İndividualizm **bu beraberlik vazifesinden insanı kurtarmak ister; ve bu insanı ferd diye ad'lar. Cemiyetle, onun karşısında hem bağlı ve hem serbest olan ferdin ahengi lâzımdır. Çünkü, tabiî hürriyet cemiyet için yaratıcı olan şahsın hürriyetidir. Bir insanın yaratıcı olabilmesi cemiyete karşı olan vazifelerini şuurlu olarak kavraması, tanıması ve onlara göre hareket etmesidir. Binaenaleyh hürriyet işinde cemiyete bağlılık şartı önden gelir. Bu telâkki nihayet** Aristo **nun telâkkisinden büsbütün ayrı bir telâkki de sayılamaz. Diğer taraftan bu cemiyet ferd ahangi** İtalyan **korporasyonları gibi dıştan ve zorla**

elde edilmiyor; ulusun şuuru, terbiye yolu ile içten kazanılmak isteniliyor. Şu halde Nasyonalsosyalizm felsefesi içinde hedef, her felsefenin aşağı yukarı vardığı, cemiyet ve ferd uygunluğu hedefidir. Nasyonalsosyalizme göre cemiyetle ferdin karşılıklı menfaatlerinin temini işini, bu tevazünü ve âhengi, ancak devlet yapabilir.

Nasyonalsosyalizm iddiasına göre bu günkü ihtiyaclara cevab verecek bir felsefe yoktur. Lâkin büyük harbin yarattığı sosyalist ve nasyonalist ihtilâller ve inkilâplar ortasından yeni bir felsefe doğacaktır. Netekim Almanyada bu felsefe doğmuştur. Individualist telâkki geçen asırlarda bütün evrensel fikir hareketleri için bir temerküz, bir hareket ve bir mesned noktası olmuştu.Bu noktada ferd diye tecrid edilen insan varlığı idi. Halbuki ferd tek başına ancak tabiî ilimlerin tetkiki için müstakil bir objet olabilir.

Yaratılmak istenilen Nasyonalsosyalist ideoloji si şu halde,ampirik olmıyan,idealist bir felsefedir. İnsan hürriyetine sadece şahsiyetin inkişafı için izin veren bir telâkkidir. Varmak istediği nokta, fikrî, insaî bir mefhum olan millet-devlet mefhumu yerine biolojik ve bir duygu mahsulü olan millet-devlet mefhumunu koymaktır. Bu felsefenin devlet ve milletler münasebetleri sahasındaki belirişi ve görünüşü de şu hedefi kollamaktadır: Dış politika ve diplomasisi yerine ulusal akımların tabiî dinamizm ini sokmak.

Muarızlar diyorki; Nasyonalsosyalizm felsefesi diye ortaya sürülen görüş tarzı, geçmişteki büyüklerin bir çoğunu ferd yüzünden cemiyeti unutmuş olduğunu iddia etmektedir. Halbuki, Augustin, Kant, Rousseau, Comtes, gibi bir çok insanların cemiyet ve ferd telâkkilerinin haksız olduğunu kabul etmek güçtür. Hattâ Tönnios, Eucken,Spranger gibi yeni Alman düşünücüle-

rinin bile cemiyetin gerçek kıymetini pek âlâ sezdikleri meydandadır. Hattâ Nasyonalsosyalizm felsefesi ni Fransız inkilâbının ilk devlet felsefesine bile aykırı görmemek mümkündür. Zira bu görüşte de, mantık ve tezahür esaslarının hususiyetleri muhafaza edilmek şartile, cemiyet pek âlâ ferdden üstündür. Ferdlerin, tabiaten camiacı olmıyan ve terbiye edilmesi lâzım geldiğini söyliyen Rousseau'nun ferd olarak bir hiç, fakat vatandaş olarak her şey olan ferdin devlet camiası içinde tamamen yuğrulması fikri de aşağı yukarı aynıdır. Tabiatile ırkî görüş Nasyonalsosyalizm felsefesi ne yabancı bir temel vermektedir. Bu iddiaları Nasyonalsosyalizm in kabul edemiyeceği meydandır.

Nasyonalsosyalist felsefesi nin karşısında varılacak netice şudur: Evvelâ mâna ile madde ve ferd ile camia telâkkisindeki ayrılıkları Fransız veya Alman diye tastamam ayırd etmek mümkün değildir. Sonra da bu günkü beşeriyetin, ferdi cemiyet içinde erimiş bir varlık görmesi de kabil değildir. Ferd, cemiyetin içindedir. Onun uzvudur. Ferdin vazifeleri kadar hakları da vardır. Cemiyeti ferde, ferdi cemiyete feda etmek kabil değildir. Ancak bu şekil korporatif düşüncenin tuttuğu yolda bir te'lif olamaz. Cemiyet ve ferd, ormana ve ağaçlarına benzer. Her iki varlık biribirini tamamlar, biribirini bağlar.

Bütün cemiyet felsefeleri, yanındakine sımsıkı ve kıskıvrak bağlanmış ferdden başlıyarak başı boş hürriyet ve beşeriyet mefhumlarına kadar bir düşünce zinciri halindedir. Her devrin, her toprağın icab eden felsefesi, bu zincirin herhangi bir noktasına asılır. Nasyonalsosyalizm felsefesi de ulusal birliği, ırkî beraberliği aydınlatarak kuvvetleştirmiye çalışan bir fikir hareketidir. Bu felsefe Almanlık için bu başı ve sonu

olmıyan fikir zincirinin bir noktasını tutmak istiyor. Almanlığın millî mürşidlik vazifesini görmiye çalışıyor. Çünkü, yaşamak istiyen her camia kendisinin malı olarak îlân edeceği öz bir fikir ve ruh varlığının, izafî şerefini haykırmıya mecburdur. Bu fikir varlığının, ruh hareketinin kıymeti, ulusal varlığa yaptığı hizmetle ölçülür.

Bilgi, uluslar arası bir varlıktır. Bu yüzden felsefe ve bilgi sahalarında iki değişmiş düşünce tarzını şu millete veya bu millete yükletmek mümkün değildir. Umumî temayüllerin kesafetine ve şekline göre, şu veya bu millî tefekkürden konuşulabilir. Şu halde Nasyonalsosyalizm in organik - biolojik düşünce tarzını Alman, hucum ettiği mekanik - otomatik düşünce tarzını da Fransız, diye almak kabil değildir. Belki daha fazla Fransız veya daha fazla Alman olan bir düşünce tarzından, fuzulî kalacak şeklî bir taksim mecburiyeti karşısında, bahsedilebilir.

Mekanik düşünüş her türlü varlığı atomik bir yekûn görür. Bu tarzdan doğan âlemlevhası mazbut, metodik ve hiç şüphesiz ki sarih ve denenmiştir.

Fikirler, hele mücerret sahalarda, diğer bir fikre veya fikir manzumesine bağlıdır. Fransızlar, yani mekanik düşünceler, umumiyetle bir fikri, aid olduğu manzumenin ortasından ustaca çıkarabilirler; bir hissi, duyğu ve seziş yumakları içinden çözerler, aydınlık olarak ortaya koyarlar. Ancak mekanik görüşün, Fransızda gördüğümüz bu definisyon culuk kudreti bir az da Fransız dilinîn kuvvetinden gelir. Çünkü, Fransız dili eşsiz şekilde işlenmiştir. Definisyon güzelliği sayesinde fikir kemiyet bakımından belki bir az kaybeder; fakat kıymet bakımından yükselir, cevherlenir.

Biolojik - organik düşünce tarzında yani Alman'larda,

için, için yaşıyan bir canlılık görülür. Her varlıkta kendi kendine düzelen bir kurum, bir hedefe doğru gidiş ve kendi kendini koruma gibi hasletler kabul olunur. Bu düşünce tarzından doğan âlemlevhası vuzuhsuzdur, karışıktır, metod suzdur ve mistik tir. Henüz tam ve toplu olarak bütün bilgilere tatbik edilmiş ve denenmiş değildir.

Almanlar şu halde fikirleri kemiyet bakımından çok ve özlü olarak vermek isterler. Fikirler gür ve derin kaynaklardan taşar. Duygular bol ve geniştir, daha içlidir, Lâkin; kontur ları siliktir, daha az çekicidir.

ALMANYA'DA DEVLET - DİN SAVAŞI: PROTESTAN VE KATOLİK KİLİSE İLE MİLLÎ DİN TELÂKKİSİNİN MÜCADELESİ

Saar, hem Almanya'daki din ayrılığının keskinliğini hem de dinle devletin tam ayrılığı zaruretini cihana göstermiştir.

Nasyonalsosyalizm Almanya'da din - devlet mücadelesinin gizli gerginliklerini açığa vurmuştur. Ferd terbiyesinin ancak vatandaş terbiyesi olabileceğini ve bunu da yalnız devletin yapabileceğini meydana koymuştur.

Saar, millî sınırların çizilmesi kavgası idi. Din - devlet arasındaki salâhiyet hududlarının çizilmesi kavgasını bir müddet için ileri atmıştı. Millî hududlar her türlü ayrılık sınırlarından daha yüksektir. Almanyanın % 66,5 i protestan, % 32,5 i katoliktir.

Protestan kilise, umumî harbin sonuna kadar Almanya'da hanedanın, devletin, kilisesi idi. Weimar teşkilâtı esasiyesi ile ona nufuz ve kuvvet veren devlet yardımı hiçe inmişti. Protestan kilise Alman katolik kilisesi gibi vatikan a dayanamazdı. Kendi kendine dayanacaktı. Netekim öyle oldu. Sinodlar gibi organizasyon larla, tedbirlerle, bünyesini sağlamlaştırmıya bakmıştı. Ancak bu yıllarda devletle kilise arasında esaslı bir nufuz mücadelesi yoktu. Her iki varlık, karşılıklı olarak tanıdıkları, kendi faaliyet hududları içinde yaşıyorlardı. Protestan kilise katolik kiliseden fazla parçalanmış idi. Lâkin bütün ayrımlarına ve bölümlerine rağmen yine bir birlik kalmıştı. İçinde biri liberal öteki ortodoks iki belli başlı akım vardı. Weimar Almanya'sının hükûmeti ile çekiştiği

sahalar terbiye ve tahsil işinin teferrüatına ait idi. Protestan kilise devletin yardımcısı kalmıştı.

Katolik kilise kuruluş îtibarile Uluslar ve devletler üstü bir müessese olmak iddiasında ve mecburiyetindedir. 1933 yılında da, 1918 de olduğu gibi, önceleri bekleyici bir vaziyet almıştı. Esasen harb sonunda Almankatolik kilisesi, siyasî katolisizmin devlet nufuzuna fiilen iştirak ettiği seneleri saymamak şartile, aşağı yukarı hep nüfuz mıntakasını müdafaada kalmıştı. Daima ihtiyatla, açık gözlülükle, el altından yapacağı taarruzlarına müsait günleri beklemişti. Katolik kilise teşkilâtının mahiyeti siyasîdir. Papalık 2000 senedenberi düşmanları ile boğuşmuştur. Bu, çoğu yapma ve ısmarlama şeytanlarla yaptığı mücadelede sivrileşmiş tecrübeli bir zekâsı vardır. Yüzyıllarca kökleşmiş,dal budak salmış teşkilâtı ile korkunç bir kuvveti vardır. Devlet içinde devlet olmuştur. Kendisine dil ve el uzatmadığı müddetçe her Alman devletine karşı bîtaraf kalmıştır. Bu zihniyet Nasyonalsosyalist rejimi nin iktidar mevkiine geçmesi ile değişti.

Nasyonalsosyalizmin yahudilik aleyhinde yaptığı savaş neticesinde Almanyada hıristiyanlığa ait tenkidler de büyümiye başlamıştı. Hıristiyanlık da, yahudilik ve müslümanlık gibi, nihayet Ön-Asya çöllerinden kopup gelen baldırı çıplak ve ırk hasretlerine cevab veremiyen bir yabancı cihan telâkkisi idi. En eski tarihinde kökünü ve kendisini arıyan aşırı ırk nazariyesi ile Nasyonalsosyalizm propagandasının vardığı netice hiristiyanlık ile Cermenliğin ruh tezadlarını belirtmişti. Bu tezad, ensesi kalın ve gözü keskin olan katolik kiliseyi işkillendirmişti. Nasyonalsosyalizm hareketi ırkî irsiyete en muvafık olan akideyi bulmak için cesaretli bir hasret doğurmuştu. Eski Cermen

yurdunun tabiî-coğrafî şartlarından doğan şimal dinine ait tetkiklerle ilmî bir hüviyet bulmıya çalışan bu istikametteki çırpınmalar çoğalmıştı. Şuurlu ve tam istiklâl istiyen millet ruh ve îman sahasında ilk ve ana-tarih yurduna dönüyordu. Ulusal tarih kucağına koşuyordu.

Hiristiyanlığa göre, allah insanı yaratmıştı. Yeni hareket ise, insan duyğu ve düşüncesinin allah mefhumunu yarattığını söylüyordu. Gerçekte vaziyet şu idi: Samî dinlerin allah-kul münasebetlerini kabul etmiyen bu Şimal-Cermen din temayülleri yaradılış ve ulûhiyet işini başka türlü görüyorlardı. İnsanın kıymetini ve onun şuurlu aktif ruh, fikir varlığının kıymetini yükseltmek istiyorlardı. Bu, yaratılmışın yaratıcı ile bir olduğunu da îlân değildi.

Bu gözü pek kültür propagandacılarının bayrakçıları, milletlerin artık hazırlanmış, seri halinde nümero nümero dizilmiş, doğma elbiseler giymesini istemiyorlar; kendi ırk duyuşları ve düşünüşlerine uygun ölçülü inanç elbiseleri arıyorlar. Yeni Almanyada için, için canlanan bu hareket subarctrik kültürüne ait Avrupalı - Asyalı şimal kavimlerin efsanelerine ve eserlerine uzanmıştır. Cermenlik dini cine, tabiata dayanıyor, kilise dinin akıl ve iradeye bağlı olduğunu söylüyor. Şimal kavimlerinin ruh hususiyetlerini öne süren bu telâkki şu noktaya varmak istiyor:

Irk ve milliyet düşmanı olan samî kavimlerin cihanî - dinlerinin yerine, bu günkü zaruretleri tanıyan ve millî devleti taşıyabilecek, ulusal bir din bulmak. Şu kadar varki bu îman hareketinin kahramanlık kültüne ihtiyacı vardı. Şimdilik bu ideoloji yeni ve ibtidaîdir. Organize olmuş cihan telâkkilerini sarsamıyor. Lâkin terbiye sahası da dahil olmak üzere

ferdin tek başına ve beraberlikte sürdüğü hayat her alanına girmiye çalışıyor.

Nasyonalsosyalizm tam devlet olmak iddiasını güden ve devletin kendisi olmak istiyen bir harekettir. Bu hareket, kendisi de nihayet din olan, taptaze bir âlem telâkkisidir. Bir çok insanları inanç ve ideoloji bakımından kendisine mal etmiştir. Bunlar Alman hıristiyanları denilen bir teşekkül altındadırlar. Bu organizasyon, esas îtibarile, protestan kilisesi içinde kalmak istiyor. Fırka devleti önceleri bu insanlardan bir ulusal Alman kilisesi kurmak için vasıta olarak istifade etmek istemişti. Böylece protestan ve katolik kiliselerin tezadlarını da ortadan kaldıracağını sanıyordu. Din sahasında bir Alman beraberliği yaratmıya çalışıyordu. Ancak bu iş güçtü. Fırka devleti, kuvvetini çok, mukavemeti az zannediyordu. Bütün Alman devletleri bunu düşünmüşlerdi. Ancak bu iş de onları çok düşündürmüştü. Bismarck bile Kulturkampf mücadelesinde yeni devletinin katolik kilisenin küflü taşlarına çarparak kırılmasından çekinmiş, gerilemişti. Lâkin Almanya imparatorluğuna Bismarck ın şekil ve Hitler in muhteva verdiğini iddia edenler için bu mücadeleden çekinmek olamazdı. Alman hıristiyanları tekrar reforme edilmiş bir protestanlık hıristiyanlık istiyorlardı. Aşırı zümre yeni bir paganizm peşinde idi. Her iki yeni hareket de Almanlığın bir dine ihtiyacı olduğunu kabul ediyordu. Ancak bu hedefe götüren yolları başka başka görüyordu.

Nasyonalsosyalizm in resmî muhitinin din sahasında yapmak istediği yenilik, ön sırada ve dışardan bakmak şartile, Romadan kurtulmuş bir ulusal kilise idi. Lâkin bu hareketin gizli iddiası âdeta bütün cermenliği Almanlığı kaplıyacak bir ikinci reformasyon

olacaktı. Nasyonalsosyalizm den evvel Almanyada bu yoldaki inanış çarpışmaları Luther in şeytanlığı veya melekliği etrafında çizilmiş dar bir çerçeve içinde dönüyordu. İlâhiyata ait nazarî bir münakaşa idi. Her iki kilisenin aşırı taraftarları arasında idi. Ayrıca protestan kilisenin içinde de bu didişme vardı.

Nasyonalsosyalizm ile Luther ve reformasyon etrafındaki bu çarpışmaların katolik kiliseden evvel protestan kilisesi içinde alevlenmiye başlıyacağı tabiî idi. Netekim devlete karşı mücadelede katolik kilise değil, önce Alman protestan kilise öne atıldı. Bu savaş neticesinde protestanlıkta reform yapmak istiyen Alman hıristiyanları bir tarafta ve onun bütün muhalifleri de öteki tarafta toplandı. Şu kadar var ki devletin değil ise bile rejim in bütün muhalifleri Bekenntniskirche denilen bu teşkilâtın tarafını tuttular. Nasyonalsosyalistlerin bir çoğu da bu ileri ve aşırı cereyana mukavemet eden bu kilise tarafına geçtiler. Böylece karşılıklı çekişmeler siyasal bir renk aldı. Nasyonalsosyalist fırka devleti azlıkta olan Alman hıristiyanlığına resmî kilise idaresini vermişti. Hukuk ve idare yolundan tek - Alman - kilisesine varmak istiyordu. Bu dilek tabiî idi. Çünkü her yeni devlet gibi kendi içinde, ne şekilde olursa olsun organize edilmiş bir muhalefete göz kapayamazdı. Gerçi protestan kilise katolik kilise gibi yaratıcı ile yaratılmışlar arasında bir meyaneci papaz teşkilâtı tanımıyordu. Dar mânası ile siyasal bir teşkilât değildi. Ancak bu, hayatı taşıyan ve hayata yakın olan, dünyacı kilise de nihayet, her teşkilât gibi, tamlık iddiasını güdecekti. Bu iş önce terbiye alanında kendisini göstermişti. Tabiî siyasal terbiyeyi devlet tek başına yapmak istemişti. Çünkü terbiye işini ancak devlet görebilir.

Hükûmet dar mânasile din terbiyesini kiliselere bırakmıya razı olmuştu. Lâkin bu terbiye sahalarının hududlarını tek başına çizmek istiyordu. Protestan kilise ve ondan daha fazla katolik kilise de bu sınırların kendilerini sımsıkı bağlıyacağını görüyordu.

Din, şartsız düşünce sadakatidir. Bütün bir şahsiyetin son hükmü verilmiş bir düşünceye veya düşünce kalıplarına dileği ile kul olmasıdır; fikrini, gönlünü bağlamasıdır. Halbuki Nasyonalsosyalizm de mistik ideoloji sine körkörüne itaat ve sadakat diliyordu. Bu bakımdan bu fikir hareketi dinle, inançla, yarışacakt.

Almanya'nın tarihî oluşuna bakılırsa bu ikinci reformasyon un kolayca ilerilemiyeceğini söylemek mümkündü. Çünkü, ilk reformasyon rönesansın içinde bir hareketti. Bütün rönesans devri, ortodox yaşıyan koca bir âlemin duygu, düşünce ve içliliğe vurduğu, kaskatı çerçevelerin çatırdıyarak ayrıldığı bir devirdir. Bu devir insan özünü, hüküm serbestliğini, tenkid hüriyetini gözler. İnsanların düşünce samimiyetine olan ihtiyaclarının patlak verdiği bir devirdir. Rönesans çağı düşünebilen ferdin îtibar bulduğu, hem his ve hem aklın ön aldığı, bir devredir. Muhalifleri Nasyonalsosyalizm e, sonu gelmezse ne olacağı kestirilemiyen bir hakikatın izi peşinde koşuyor diyorlar. Luther, ruh tasalarının, fikir kaygularının bir bayrağı, kolay, bol ve öz inanç hasretini çeken bir insanlığın aksi sadası idi. Alman hıristiyanlığı cereyanının kaynağında ise şimdilik daha fazla siyasal bir hıncın hamlesini, kan ve toprak beraberliği düşüncesinin selini bulmak mümkündür. Alman hiristiyanlık hareketi vaktile Luther in reformasyonundan bir içli ruh reformasyonu yapmak istiyen heyecanlı zümreye ben-

zetilebilir. O zaman da bir gurup inanç kuvvetine siyasal hamleler katarak kilise nizamını kökünden yenmek istemişti. Bu hareket iç tezadı yüzünden ilerliyememişti. Bugün de Alman hiristiyanları sayı bakımından kısa bir zamanda gerilediler. Lâkin ne de olsa hamleleri, hattâ ortaya çıkışları bile, bize şu hakikati gösteriyor: Protestan kilise de katolik kilise gibi içinden ayrılıyor. Bu ayrılığın bir realite olacağı devir uzaktır. Ancak bu işi sadece siyasal düşünüşlerin neticesi görmek de doğru değildir. Bunun ana sebebi dinin kendisindedir. Çünkü, dinler artık zamana ve hayata tastamam uyamıyorlar. Yenilikler ve değişiklikler etrafındaki kıvranışları bu yüzdendir.

Yapıcı Alman devletçiliğinin tarihi katolik kilise ile mücadelenin tarihidir. Bu hakikatı yeni Almanyada da bir kere daha görüyoruz. Yaşadığımız günler içindeki bu mücadele Avusturya ve Saar üzerinden göze çarpıyordu. Avusturyada mücadele açıktı. Saar da gizli idi; ihtiyatlı idi. Netekim sonunda Fransız diplomasisinin braktığı Saar havzasında katolik kilise diplomasisi de nafile bir mukavemeti üstüne almak istememişti. Bu yüzden Saar katolikleri ırkçı Almanyaya katılmak için rey verebilmişlerdi.

Almanyada katolik kilisenin yaptığı savaş ideoloji bakımındandır. Bu savaş, sıklet merkezi cenub Almanyasında olan, bu günkü siyasî katolisizm in işidir. Bu savaş son Avusturya teşkilâtı esasiyesine kara rengini ve katolik hüviyetini veren Encyklika Quadragesimo Anno beyannamesinin zihniyeti ile yapılıyor. Bu son beyannamesi ile katolik kilise korporatif cemiyet esaslarını, lâstik gibi bir ifade ile, ortaya atmıştır. Vatikan devlet ve cemiyet hayatını yeni baştan kurmak ve yuğurmak istiyen her hareket karşısında, her fikir yayımı başında panzehirler bulur.

Katolik kilise böylece sermaye ile hiristiyanlık şefkatini uzlaştırmak iddiasile Nasyonalsosyalist inanc gemisinin yelkenlerinden rüzgâr kapmak istiyordu.

Nasyonalsosyalizm ilk devrelerinde Vatikan la bir nevi mütareke ihtiyacını duydu; ve bir konkordato akd etti. Avusturya ve Saar üzerinden kendisine zarar verebilecek olan, İtalyan yarım adası üstündeki, Papalıkla hoş geçinmiye, geçinir görünmiye mecbur idi.

Nasyonalsosyalizm, ne de olsa kendi kilisesi olan, protestan kilisesi içindeki yeniliklere milli din istikametine doğru yürümiye başlayınca Luther ve reformist kilselerin resmî Alman kilisesine karşı ayaklanması büyüdü. Böylece Almanya tarihinde beklenilmiyen bir hâdise oldu: Protestan kilise ile protestan Alman devleti ilk defa olarak karşı karşıya geldiler. Katolik kilise usulca bu mücadelenin arkasına geçti. Nasyonalsozyalizm Almanyada devletleşiyordu. Bunun için hükûmet ve devlet nufuzu ile resmî Alman kilisesine, yani Alman hiristiyanlığına, açık yardımdan vazgeçmeyi doğru buldu. Bu kararda Saar ın oynadığı rol büyüktü. Bu zarurî bir kiyaset idi.

Diğer tarafdan nasyonalsosyalizm in kilise işlerinde büsbütün geri çekilmesi beklenemezdi. Ateşli Nasyonalistler, millî inanc davasından sıyrılmak, alâkasızlık göstermek suretile, kendi ırkçı ve milliyetçi din propagandalarını daha iyi göreceklerini zannediyorlar. Zira nasyonalsosyalist fırkası kiliseyi kendi haline, kendi kendine bırakmak istiyor. Bu müddet zarfında, diğer yollar ve vasıtalarla, Alman camiasının umumî hayatını layık laştırmıya çalışacaktır. Bu layık laştırma keskin hiristiyanlığı giderme işi olacaktır. Şüphesiz ki bu mücadele çok yavaş ve dikkatlı olacaktır. Çünkü Al-

manyada bu savaş fırka hükûmeti ile kilisenin kapışıp boğuşması demektir. Bunun için nasyonalsosyalizm in ve ona yardım eden aklı başında bîtarafların ve mütedil zihniyetlerin devleti korumak uğuruna bu mücadeleyi şimdilik ileri götürmiyeceği meydandadır. Nasyonalsosyalizm in, bir gün nasıl olsa kopacak olan bu savaşa, yetişen nesilleri iyice hazırlamadıkça kolay kolay girmesi beklenemez.

Saar plebisiti nin hazırlıklarında Vatikan diplomasisi Saar katoliklerinin Almanyaya avdet lehinde rey vermelerini söylemişti. Bu hareket katolik kilise için zoraki bir teşci idi. Zira Katolik kilise diplomasisi yalnız kaybedilmesi muhtemel değil, mümkün olan işe de girmez. Üstelik böyle bir hareket, Almanyadaki rejime karşı muhalefet etmelerini Saar katoliklerine tavsiye etmekdi; katolik kilisenin işine gelemezdi. Böyle bir hareket Nasyonalsosyalizm in kendisine hücum edebilmesi için ona fırsat vermesi değil, belki davayı kazanmak için delil ve isbat vermesi demekti. Katolik kilise de: "Devletin olanın devlete, kilisenin olanın kiliseye„ prensip'ini tutmıya çalışıyor, Protestan kiliseyi örnek alıyordu. Bir taraftan Vatikan kilisenin devlete, devletin kiliseye verdiğinden fazla verdiğini ilân ediyor,diğer taraftan Nasyonalsosyalizm de, fırka devletinin kilisenin istemesi lâzımgelenden fazla istememesi şartile, bu esas üzerinde anlaşmıya hazır olduğunu söylüyor. Bütün bu karşılıklı vaziyetler ve dileklerden, hem harbe ve hem sulha benziyen, bir karışık vaziyet doğuyor. Bu hal Almanya'nın bünyesine sıkıntı veriyor. Din kalıpları millî varlıklara artık dar geliyor.

Saar işinde Alman katolik kilisesinin gösterdiği yumuşaklığın sebebleri vardı. Bu sebebler Alman kato-

likleridir. Zira Almanyada siyasal mücadele bakımından bir kaç türlü katolik bulmak imkânı vardır. Bunların bir kısmı devlet katolikleri denilen zümredir. Bunlar için Potsdam sarayı, Saint-Pierre kilisesi kadar mukaddestir. Bunlar Prusya devlet zihniyetine yakın ve kilisenin ilâhî hukuk telâkkisinden uzaktırlar. Diğer taraftan şahsî menfaatlerini ve burjuva rahatlarını tehlikeye düşürecek bir devlet aleyhdarlığından kaçınan oportünist katolikler de vardır. Nihayet muayyen bir zümre de nasyonalsosyalizm ideolojisine yakınlaşan zümredir. Katolik kilise nihayet yaşadığımız milliyetçi devrin yığınları sarsan, çalkalıyan, kabartan ve birbirine çarparak düzleyen fikir hareketlerinin tesiri altındadır. Fransız inkilâbının vaktile katolik Avusturyada uyandırdığı, ve katolik kilisenin Primat, Celibat ve Liturgi hareketlerine karşı ayaklanan, Romantik Liberalist bir nevi reformasyon cuk hatırası gibi vakıalar da katolik kiliseyi düşündürebilir. Üstelik Almanyadaki katolik kilise teşkilâtı diğer devletlerdeki teşkilâttan da başkadır.

Katolik kilise Alman protestan kilisesi ile birleşemez. Her iki kilisenin dünya, ulus ve devlet karşısındaki vaziyetleri başkadır. Bu vaziyetler tarihleşmiştir. Nasyonalsosyalizm ile de birleşemezler. Şu halde ortaya kalan imkân, devlet ve din işinin kökünden ayrılması yolundaki mücadeleyi gözden ve elden bırakmamaktır. Bunun için de şimdilik anlaşmaktır. Çünkü her îman, tarihten ve yaşanılan günlerden doğan realite ler ile boğuşmaktadır. Bu yüzden din teşkilâtları realite lerin nasıl kavranabileceklerini gözlüyorlar. Buna çalışıyorlar. Çünkü genel hayatın seli îman taşını yontuyor, kırıntılaştırıyor, eritiyor. Dinin devletle çarpışacağı çağ geçmiştir. Din, ferdin işi, devlet ise hem ferdin ve hem camianın kendi malıdır. Din, artık ferdin zevkine

ve seçimine göre herhangi bir şekilde tatmin edebileceği izafî bir ihtiyactır. Devlet ise ulusal varlığın korunmasıdır. Bu îtibarla dinden daha üstün bir varlık, en üstün bir zarurettir.

VERSAİLLES-ULUSLAR DERNEĞİ-SİLÂHLANMA, SİLÂHSIZLANMA KARŞISINDA ALMANYA

Versailles ın hükümleri bu günkü Almanyanın Avrupaya karşı bir varlık gibi görülmesine sebeb olmuştu. Bu yüzden Versailles ın olduğu kadar Avrupanın da koruyucuları olduğunu söyliyenler, Almanyanın etrafında Avrupanın emniyetini kurmak istemişlerdi. Fransızlar da normal bir Avrupanın Almanyasız olamıyacağını her kesten iyi biliyorlar. Ancak Fransa, Avrupada, Almanyanın taşkınlığını tutabilecek sağlam bir emniyetin teessüsünü istiyor. Harbden sonra galib gelen Fransa kaybettiğini geri alabilmişti. Tehlikede olan mevcudiyetini yeni esaslar ve payandalar üzerine kurabilmişti. Bu yüzden eline geçenden faydalanmak ve onları sıkı tutmak istemektedir. Bu hedef ise istikrar ve emniyet demektir. Fransanın sulh arzusunu Almanlar, arkaya doğru bakan geri bir rahatlık hissi olarak görürler. Bu arzunun bir haksızlığa dayandığını da söylerler.

Genel savaş sonu Avrupanın tarihi hem şekil ve hem öz yönünden barış olmamıştı. Yeni yollarla kansız bir savaş olmuştu. Gerçekte geçen barış yılları savaş yılları idi. Bu savaşın mahiyeti, şartları, vasıtaları yepyeni idi. Altta kalanlar boyuna sırtlarını kurtarmıya bakıyorlar, üsttekiler de, tabiatile, üstün-

lüklerini elden kaçırmamayı gözlüyorlardı. Almanya ve Fransa bu iki gurup'un ele başıları idi. Karşılıklı münasebetlerinin sürekli bir anlaşamamazlık ve her gez tepreşen bir îtimadsızlık olmasının sebebi her iki tarafın ötekine sorduğu suallerin realite lere uymamasından doğuyordu.

Saar anlaşması ve plebisit i her iki milletin maddî bakımdan artık biribirinden bir şey alamıyacaklarını, toprak koparamıyacaklarını, meydana koymuştu. Lokarno nun esaslarının teyit edilebileceğini göstermişti. Bundan sonra artık aradaki anlaşamamazlık umumî politika ve ruh bakımından olabilirdi. Saar işine verilen ehemmiyet bu yüzden geliyordu.

Versailles, genel savaştan sonra, irili ufaklı milliyetçilik akımlarının kabarıp çağladığı bir devrin başında yapılmıştı. Bu devre yeni mânada ulusal sınır kültürünün dal budak saldığı bir devredir. Versailles koskoca bir zaferin üstünde Fransayı stabilize etmek istiyordu. Fransanın eskidenberi mal edindiği medeniyet misyonerliği şuurunu da katılaştırmıştı. Bu muahede ile ona, harb sonu yıllarında doğrudan doğruya veya dolayısile, ek olmuş bir çok vesikalar — Almanlara göre — Fransanın hak ve hakkaniyet iddiasını cihan tarihi ve insanlar önünde isbat edecek bir deve yükü hukuk malzemesi idi. Versailles milletlere kendi kendini idare hakkını vermişti. Versailles muayyen bir kuvvet tevazünü değil adalet tesis edeceğini söylemişti. Halbuki el altından Almanyanın varlığını yere çalmıştı. Bunun için uluslararası bütün akımları ya Versailles ın metnine uydurmak veya bu temayülleri yok etmek lâzımgeliyordu. Fransız siyasasının tecrübeli üstünlüğü ve açık gözlü pişkinliği yıllarca Cenevrenin, bu politikanın yerine geçen bir unsur değil,

onu tamamlıyan bir unsur olmasını mümkün kılmıştı. Uluslar Derneğini, Versailles da doğmuş bir müessese sıfatile, emniyet ve andlaşma tezinin de icracısı yapmıştı.

Fransızlar Versailles a şu tefsiri buluyorlar: Almanya kuvvete inanır. Versailles ile beraber doğmuş Uluslar Derneğinde bir burjuva-demokrat hegemonyası görmesi tabiîdir. Versailles da Alman varlığının yediği darbe ve çektiği acı bir kefarettir. Bu haksızlığın tamiri siyasa ve ökonomi bakımından ileri sürülürken, revizyon istenilirken, isteme tarzı kadar isteyiş şekli de Fransızları ürkütüyor. Fransa, genel Avrupa anlaşmasının statüko nun muhafazazı şartile mümkün olduğuna inanmıştır. Bu günkü vaziyetin değişmesi ile elde edilecek sınırların, şartların daha iyi olacağı söylenemez. Versailles ın çizdiği bu günkü hududlar her iki yandan millî hasretlerin, ihtirasların ve hınçların ateşli gerginlikleri ile doludur. Onun için bu hududlara dokunmak ateş ve ölüm demektir. Cihan tarihinde millî hududlar hep değişmiştir. Sulh olmamıştır. Üstelik, Tuna havzasında görüldüğü gibi, en özlü bir hakkaniyet düşüncesi ile de uygun hududlar çizmek imkânsızdır.

Dynamik Almanya, halini değil istikbalini sevdiği için statüko nun çerçevesini çatlatmıya uğraşmıştır. Bunun için boyuna Versailles ı protesto etmiştir. Bu protesto stratejisini ve taktik ini değiştirmiştir. Şekillerini ve vasıtalarını umumî imkânlara uydurmıya çalışmıştır. Fakat mânasından ve muhtevasından çok bir şey kaybetmemiştir.

Almanyanın silâhlanma işi şekil bakımından Versailles muahedesi nin "V„ kısmında yazılıdır. Hukuk ba-

kımından Almanlar kendilerinin tam hak beraberliğini istemelerini Wilson un IV. üncü umdesine, uluslar derneği nizamnamesinin 8. inci maddesine ve nihayet galib devletlerin 16 Temmuz 1919 da Alman murahhaslarına, sulh müzakerelerinde verdikleri notaya dayatmak isterler. Bütün bu esaslar silahlanmanın ulusların emniyetine uygun düştüğü dereceye kadar indirilmesini gözlüyordu.

Almanlara göre, Almanyanın Uluslar Derneğinden çıkması ve silâhsızlanma konferansından ayrılışı Cenevre aynasında görülen umumî Avrupa politikasının seyri yüzünden olmuştur. Bundan başka Cenevre müessesesinin iç yapısı da zaten Almanyanın bulunmasına uygun düşemez. Almanlara göre Uluslar Derneği souverain değildir. Çünkü üyeleri olan devletler tam souverain dir. Bazı tam souverain olmıyanların derneğin içinde bulunuşu hukuk yüzünden değil, politika zorundandır. Hükümranlık hukukunu devletler dernekle paylaşamazlar. Netekim Uluslar Derneğine böyle bir sıfatı tanımak istiyen bütün anlaşmalar alkışlarla kabul edilmiş ve sessizce bir kenara brakılmıştır. Uluslar Derneğinin kuvveti âzalarının ona verdiği kuvvetten ibarettir. Aklı da, onu kullanan devlet adamlarınınkinden fazla değildir. Lâkin ne de olsa bu müessese, doktriner bir görüşle, yalnız devletler hukuku bakımından bir hukukî münasebet şeklinden ibaret değildir. Devletler hukukunda bir sujet bir varlık olabilir. Almanya da bunu kabul ediyor. Ancak Almanya için hukuk ve müsavat mefhumları biribirine bağlıdır. Tam müsavat olmaksızın Uluslar Derneğinde kalamaz. Bu verilmedikçe oraya tekrar dönemez.

Şüphesiz ki Uluslar Derneğinin üyeleri arasında hak müsavatı tam değildir. Zaten kuruluş bakımından

da ayrılıklar vardır. Netekim, hukuk bakımından daha fazla politik olsa da, Uluslar Derneğinin konseyi asamble sine nazaran daha nufuzlu bir varlıktır. Konseyinde de fiilî müsavat yoktur. İri yarı devletler, seçme devletler, eli altındadır. Asamble sinde de ancak demokrasi nazariyesine göre sözde bir müsavattan bahsedilebilir. Ancak Almanyanın Cenevreden ayrılışı bu gibi kusurlardan ileri gelmiyor. Zira, bütün bu tertibler gerçekte Almanyanın da işine geliyor. Almanya sadece daima yenilmiş devlet muamelesi görmesini ulusal şerefine yediremiyor. Ulusal menfaatine uygun bulmuyor. Almanya bu hedef için çok uğraştı. Bir zamanlar, İtalyanın ağzından, Uluslar Derneği ile sulh muahedelerinin ayrılmasını istedi. Halbuki bu iş, hele kararların tam reyle kabulü mecburiyeti de kaldırılınca, açıkça revizyon culuk olacaktı.

Almanlar âzâlık dereceleri gibi derneğin iç yapısından doğan şekillere de muhalif değildirler. Almanyanın içlendiği nokta konseydeki daimî azaların arasında tam hukuk yoksulluğu idi. Almanlara göre Almanya Vesailles dan sonra da büyük devlet kalmıştır. Her büyük devlet Uluslar Derneğinin doğma âzâsıdır. Ancak Versailles da baltalanan büyük devlet îtibarını ve nufuzunu geri alması lâzımdır. Bu şart olmadıkça Almanyanın Cenevrede işi yoktur.

Büyük devlet, hukukî bir mefhum değil, politik bir mefhumdur. Lâkin devletin müdafaa işine gelince hukukî bir seciye alır. Şu halde tekrar îtibar kazanmak ancak silâhlanma işinde aynı hakkı bulmak kabildir. Uluslar Derneğinde Almanyaya bu verilmedi. Çünkü Rhin in işgalinin son bulması zaten muvakkat olan bir işin yapılması idi. Lausanne da tâmirat borçlarından vazgeçilmesi de nihayet hiç bir suretle ödenmesi im-

kânı olmadığı anlaşılan bir işin zarurî tasfiyesi idi.

Şu halde bu hak beraberliğinin ifadesi olarak yalnız silâhlanma-silâhsızlanma işi kalıyor. Almanyaya bunu kısmen tanımak onun souverainte si üzerine bir siyasal servitüt koymak demektir. Almanyaya devletler hukuku bakımından tesir altında kalmış bir irade ile bir andlaşma yapabilir. Böyle bir muahede ile belki Almanya bazı kısmî siyasal servitut lere tâvizlere, razı olabilir. Netekim Lokarno da bunu yaptı. Bu iş nihayet onun büyük devlet prestij ini bozar. Lâkin bütün Almanyanın üstünde bir tam servitut olan silâhsızlanma zincirinden kendisini kurtarmalıdır. Zira bu souverainete sini yıkar. Almanyanın ulusal devlet onurunu ezer.

Almanya bu hakkın kendisine karşılıklı kontrollerle derece derece ve yavaş yavaş verilmesine de vaktile razı oldu. Silâhsızlanmanın kontrol işinde gönüllü ordu, polis-jandarma işinde, askerî mahiyetteki cemiyetlerde, silâhlı fırka teşkilâtında, gençlik terbiyesi işinde, silâhların cinsini tâyin ve silâh fabrikasyonu ile silâh ticareti davalarında Almanya iyi niyetini gösterdi. 1933 de Nasyonalsosyalizm in kuvvetini eline alması Almanyanın bu dileklerini, coğrafya ve tarih önündeki vaziyetinden doğan bir zaruret olarak gösterdi. Ve onları daha gür bir sesle haykırmasına sebeb oldu.

Almanyanın Ulusler Derneği ve silâhsızlanma işi karşısındaki iddialarının dış yüzü bunlardan ibarettir.

Almanya, Uluslar derneği çekişmesi hak ve hakkaniyet, daimî barış ve avrupa kültürü gibi noktalar etrafında dönüyor.

Avrupanın kültür tarihi yaşanılan devrin hukuk şuurunda ve yaratılan devrin hukuk şekillerinde görülür. Avrupanın insanlığı, sürümlü barışı daima özlemiştir. Bu yolda vasıtalar, imkânlar aramıştır. Bir

üst hakem, âdil hakem dilemiştir. Feodalite devresinde, orta çağın ilk yıllarında, katolik kilisesi bu rolü oynamıya kalkmıştı. Aynı yıllarda şarkın yapısı böyle bir düşüncenin belirmesine müsait değildi. Lâkin Avrupa, yüzyıllarca uluslar üstü bir müessesenin doğum ağrılarını çekti. Dubois, Campanello, Bacon, Saint-Pierre, Burke, Podebrad, Krause v.s. v.s. gibi isimler bu hasrete parmak basmaktadır. Son yüzyıllarda, millet ve devlet mefhumlarının geçtikleri tezadlı ve karışık tarih yolundan artık, avrupadaki devlet mefhumunun tekamülü ulusal-devlet mefhumuna doğru yaklaşmıştı. Nihayet Uluslar Derneği, genel savaşın ateşile, bu inkişaf ve bu hasretin terkibinden meydana çıkmıştır.

Uluslar Derneğinin dış çalışması gibi iç yapısının da kifayetsizliği inkâr edilemez. Ancak genel siyasa adamlarına verdiği imkânlar ve fırsatlar da meydandadır. Ne de olsa sulhu sağlamlaştırmak istiyen kodaman devletlerin müdaheleyi organize etmelerini güçleştiriyor.

Saar, harbin acılarını unutmamış topraklar üstünde yalnız iki devletin davası değildi. İki milletin de çekişmesi olmuştu. İşte bu karşılıklı çifte savaş Uluslar Derneğinin yüklendiği vazifeleri bir kat daha güçleştirmişti.

***

Genel savaş sonu Avrupasının diplomasi tarihini bir kaç satırla toplamak güçtür. Bu güçlük ön sırada metod bakımından doğuyor. Bu tarihçenin bir çok devletlerin biribirlerile ve biribirlerine karşı olan inkişaflarının aynı zamanda ve bir tek varlık olarak yazılmasından ileri geliyor. Üstelik bu tarihçenin bir tek

orğanizm olması, toplu ve kesimsiz bulunması da gerektir. Her devletin dış siyasa tarihini yazmak ve bunları sonradan eklemek istemeyince Avrupanın tarihçesini kronolojik bir tasnifle becermek imkânsızdır. Zira hâdiselerin mânaları, hedefleri; tesir ve aksi tesirleri vak'anüvist'likle bulunamaz. Uluslar Derneği Amerikan fikir babasının dilediği istikamette inkişaf etmiş olsa idi, tarihçesi belki harb sonu Avrupasının siyasal tarihçesi olabilirdi. Bu yüzdendir ki bu sahada yapılacak çelimsiz ve acele bir denemenin bir kaç maktaı bir iki çırpıda göstermesi ve hâdiseleri tahlil etmesi lâzımdır. Yapılan iş ise ancak Avrupanın harb sonu siyasal tarihçesinin şurasından, burasından alınmış bir kaç profil den, ve bunların da büsbütün, gelişi güzel olmaları için, bu tarihin dönüm noktaları üzerinde bulunmalarına çalışmaktan ibaret kalmıştır.

Bu kitabın siyasal temayülleri belirtmek, siyasaların açık veya gizli akımları hakkında herhangi bir hüküm almak için ne hakkı, ne salâhiyeti ve ne de niyeti vardır. Bu kitab sadece tarih olmuş ve herkesin gözü önünde duran vakıaları almıştır. Bunları toplu bir varlık olarak görmek istemiştir. Şu halde gündelik siyasete dair her hangi bir mütaleası, en uzak bir iddiası yoktur.

HARB SONU AVRUPASININ SİYASAL TARİHÇESİ

Genel savaştan sonra Avrupanın cihan ökonomi bakımından azalan kudreti cihan politika bakımdan da gerilemişti. 1914 e kadar cihan siyasası, aşağı yukarı, büyük Avrupa devletlerinin politikaşı idi. Cihan harbi Avrupa devletlerinin gerginliklerinden doğmuştu. Ona iştirâk eden devletler Avrupa'da hazırlanmış, olmuş bitmiş, cebhelere girmişlerdi. Genel savaştan beri iş hemen hemen aksi oldu. Avrupa cihan siyasasının döndüğü tek merkez olmaktan cıktı. Şimdilik en kuvvetli olmakla beraber beş kıtadan biri oldu. Bunun başlıca iki sebebi vardı: Birisi, Rusyadaki kocaman devrimdi. Ötekisi de İngiltere genel politikasının sıklet merkezinin Avrupanın dışına çıkması idi. Büyük - Denizde iri siyasal guruplar bugün karşılıklı vaziyetlerini almağa başladılar. Cihan politikasının ana-sıkleti Asya ile Amerika arasında geziniyor. Avrupa devletleri gelecek bir harbde buralarda karşı laşan siyasal cebhelere göre vaziyet almıya mecbur kalacaklardır.

Cihan siyasası 20 inci yüzyılda genel harbler devresine girdi. Diplomasisi de, tabiatile, artık, ancak devlet gurupları ile çalışabilirdi. Tek devlet genel harbden sonra ne harb ne sulh ve ne de politika yapabiliyordu. Büyük devletler arasında umumî politikasının sıklet merkezi henüz en fazla Avrupa'da kalan devlet Fransa'dır. Bu yüzden Fransız siyaseti Avrupa siyasetinin toplandığı noktadır. Bunun karşılığı olan Alman siyaseti ise Fransız siyasetine mukavemet unsurudur.

Avrupanın dışındaki iki büyük cihan devletinin,

Amerika ve Japonyanın, genel savaş sonunda İç-Avrupa politikasının akibetine iştirâkleri geçici idi. Bu iştirâk en fazla harb sonundaki üç, dört yıl içinde görünmüştü. Buna karşılık Avrupanın kenarındaki iki büyük cihan devletinin, Rusya ve İngilterenin, politikaları genel savaş sonu Avrupa siyasasında daima rol oynamıştı. Avrupa iç politikasında, 15 yıl içinde, iki büyük âmil yaşamıştı: Birisi, muahede sistemleri ile Fransanın konservatör kudreti idi. Bu kudret kontinanın çoğunu kaplıyordu. Ötekisi, genel savaşta alt olmuş veya tam doymamış devletlerin toplandığı revizyon cu cebhe idi.

Revizyon ve antirevizyon cephesine mücerret bakıldığı zaman şu hakikat göze çarpar: Fransanın büyük devlet kudretini kırmak, hattâ bu kudrete karşı birleşebilmek için Revizyon cu cephenin ne bünyesi uygundu ne de gücü kâfi idi. Diğer taraftan Fransa da, antirevizyon cephesinin elebaşısı idi. Ancak, kendi kudretinden taşarak, Avrupayı tek başına düzeltecek ve Avrupadaki türlü türlü mukavemetleri yenecek kadar kuvvetli değildi. Avrupanın harb sonundaki ilk yıllarda siyasal borusu öten, Fransa, ulu orta yayılmış, münferid veya müşterek menfaatleri ya uzlaştıracak,ya da bunları dinlemiyerek dilediği gibi politika yapabilecek kadar güçlü değildi. Bu işkilli terazisi Genel Avrupa politikasının bir nevi baygınlık ve karşılıklı çekinmiye dayanıyordu. İçin için kaynıyan, fakat kabarıp taşamıyan, olduğu yerde sayan Avrupa dynamiki bu idi. Bu dynamik dışından, sağından ve solundan, yani Rusya ve İngiltereden, hareket enerji sini alabiliyordu. Bu aktif kuvvetlerin tesir yapıp yapmamaları, veya hangi istikamette tesir yapabilmeleri ve bu tesirlerin teker teker kuvvet dereceleri ve muhas-

salası iç Avrupa politikasına bağlı idi. İç Avrupa politikasının özü ise Fransız-Alman politikasının karşılıklı münasebeti idi.

Bu şekilde bölünmek şartile genel savaş sonundaki Avrupa politikasını, birkaç sayıfaya sıkıştırabilmek için, dört safhaya ayırmak lâzımdır:

İlk safhada görülen şudur: İngiltere Avrupa iç siyasasına katılmaktan ihtiyatla çekiniyor ve kendisini uzak tutabiliyordu. Sovyet Rusya da, iç zorluklarla kıvrandığı için, Avrupa siyasasına yanaşamıyordu. Ortada azametli, sağlam ve çok kat'î olmakla beraber, verimsiz ve kısır bir Fransız siyasal hegemonyası vardır.

İkinci safha, içinden tutunabilen Rusyanın, Almanya ile yaptığı Rapallo uzlaşmasile tekrar, Avruba siyasasına girmesi ile başlar. Rusya Avrupadaki ökonomik-soysal cihan devrimini yalnız doğrudan doğruya kovalamaktan değil, beklemekten bile şimdilik vazgeçmiş görünüyordu. Bu safha Lausanne üzerinden Ruhr savaşına kadar uzanıyordu. Bu safhada harcanmıya başlıyan Fransız siyasal ghegemonyasının boş bulunduğu noktalarında baş kaldırmak istiyen revizyonist istikametteki hareketlerin kuvvetleştiğini görüyoruz. Ruhr savaşında Almanyanın pasif mukavemeti ön sırada malî direnşizlik yüzünden kırılmıştı. Böylece Almanyanın kapitalist esaslar üzerinde şarka bakan ve şarka dönen bir siyasa güdemiyeceği sezilmişti. Revizyon işi Avrupanın göbeğinde bu aralık bir kere daha şahlanmak istemişti. Bunun üzerine İngiltere ilk defa olarak tekrar Avrupa politikasına yakından alâkalanmıştı. Bu devre Alman ökonomisinin kendine gelmiye başladığı devredir. Alman parasının

stabilizasyonu, dawes plânı ve nihayet Locarno ile kapanır.

Bu bitiş ayni zamanda üçüncü safhanın başlangıcıdır. Bu safha, nisbî bir tevazünün seçilebildiği bir devre idi. Almanya sanayi dirilmesi işini başarabilmişti. Buna dayanarak barış ve anlaşma yolu ile, Rhin işgalinin bitimi ve Young plânı gibi başlıklar altında toplanabilecek, bir tehlikesiz revizyoncu istikamette ilerliyebilmişti. Bu yolda yürüyebilmek için Almanya kâh Rusyaya dayanarak Fransaya bakmıştı, kâh Fransanın yanında İngilterenin meyaneciliğine ve hatırına güvenerek bir garblı politika gütmüştü.

Bu safha silâhları bırakma veya azaltma, harbı kanun dışı sayma ve Avrupa devletleri federal ittihadları, Pan-Avrupa plânları gibi bir acayib optimizmin devresi idi. Bu kendi samimiyetine inanamıyan devre, cihan ökonomisinin buhranı ve orta Avrupa meselesinin kızgın devresine girdiği yıllarda nihayet bulmuştu.

Almanyanın Avusturya ile gümrük üzerinden birleşmesi tecrübesinin suya düşmesi, kredi buhranı ve Brüning rejiminin yıkılması ile dördüncü devre başlar. Bu safhada önceleri Almanyanın Papen rejimi ile garba doğru yeniden dönmesi sezilmiye başlar. Ayni zamanda Sovyet Rusya, Japonya ile silâhlı bir anlaşamamazlık zoru ile garba dönmüştü. Rusya, Polonya ile biribirine sataşmamak üzere andlaşmıştı; antirevizyonist cephede yer almıştı. Nasyonalsosyalizm in Almanyada iktidar başına geçişi Almanyayı ve Rusyayı beliren istikamette yürümiye devam ettirmişti. Devletler Avrupada yepyeni bir buluşma ve toplanışa doğru gidiyorlardı. İngiltere, Rusyanın Avrupa politikasına iyice girmesi karşısında, tekrar ve daha sıkı bir şekilde Avrupanın siyasal işleri ile alâkalan-

mıya başlamıştı. Rus diplomasisi, mütearrızın definisyonu başlığı altında toplanan vasıtalarla hududlarının ve şark Avrupasının sulhlaştırmasını temin ettiği zaman, küçük devletlerin aralarında anlaşmalarını da mümkün kılmıştı. Bu dördüncü safhada, küçük devletlerin, Uluslar Derneğinde göze çarpan ve büyük devletlerin diplomasilerini fazlaca düşündürmekte beliren kuvvetleşmeleri, gitgide ve için için, büyümeleri göze çarpar. Artık küçük devletlerin küme küme aralarında anlaşarak siyasal vesayetten kurtulmaları ve âdeta bir büyük devlet potansiyeli elde etmiye doğru gidişleri başlamıştır.

Avrupa bu son devrede şark ve garp Avrupası diye sınırları çizilemiyen, fakat, iç topluluğu bakımından mütalea edildiği zaman, sezilmiye başlıyan bir çatlak levha göstermişti.

GENEL SAVAŞ SONUNDA AVRUPADA DEVLETLER VE GRUPLARI

Harb sonunda ilk günlerde görünen vakıa şudur: Amerika, cihan ölçüsü ile bakılmak şartile, Avrupa işlerinde İngiltere kadar kuvvetle söz söylüyordu. Donanmasını İngiltere ile ayni parite üzerine çıkarmıştı. Üstelik harb içinde az yorulduğu için gerçekte daha kuvvetli idi. Amerika bu ilk günlerde Avrupadaki küçük devletlerin hakemliğini üstüne almıştı. Büyük işlerde de Amerikaya danışılıyordu. Saar işinde ve Yukarı Silezya da Amerikanın rolü bir büyük Avrupa devletinin rolü idi. 14 umdesile ortaya atılan Wilson a Çekoslovakya, Macaristan, Yugoslavya, İtalya ve Yunanistan tarafından verilen memorandum ler gibi işler bu noktaya işaret ediyordu.

Harb sonu Avrupasının ilk yıllarında vaziyet karışıktı. Bunun sayısız sebebleri arasında ökonomik yıkılış, bütün şark Avrupasında patlak veren ve bir türlü sönmiyen hudud çarpışmaları, ilk mukavelelerin tatbik müşkilâtı ve anlaşılamamazlığından doğan çekişmeler vardı. Ancak başlıca sebeb harbden önce Avrupa politikasında ana rolleri oynıyan iki büyük devletin Avrupadan uzaklaşması idi. Eskilerin ağzınca Avrupa'daki kuvvet tevazününün temelleri ve unsurları ve bu tevazünün şekli değişmişti. Bu iki büyük devletin birisi, Rusya idi. İç kaynaşmaları yüzünden ve dört yandan üzerine saldıran çeşid çeşid ordularla boğuşmasından kendini toparlıyamamıştı.

Sınırları bir vakitler eski Moskova Dukalığının sınırlarına kadar gerilemişti. Avrupa devletleri ne

"de Jure„ ve ne de "de Facto„ Rusyayı tanımamışlardı. 1920 de Rusyaya karşı koyulan ticaret blokadı çözülmüş ve çökmüştü. Ancak Beyaz-Rus orduları, Letonya, Fenlandya, Litvanya, Polonya ve Romanya ile Avrupadaki savaşları devam ediyordu.

Avrupanın şarkında ve cenubunda çürümüş Osmanlı İmperatorluğu yıkılmıştı; tuz buz olmuştu. Türkiyenin yalnız Avrupa politikasından değil, yer yüzünden kalkacağı sanılıyordu.

Genel savaş sonlarına doğru Osmanlı Devleti artık Avrupa devletlerinin aralarında paylaştıkları bir topraktı. Biribirlerine peşkeş çekerken nasıl uyuşacaklarını düşündükleri bir parça idi.

St.Etienne de Maurice anlaşması, Ege sahillerinde başlıyan Yunan işgali, 26. Nisan 1915 Londra anlaşması gibi bir sürü hâdiseleri türk okuyucularına hatırlatmak fazladır. Osmanlı İmperatorluğu Mondros ta ve Sévres de çöktü. Kendi kendine dayanan Türkiye, Mudanya mütarekesi ve Lausanne barışı ile eski ittifak devletlerinin arasında tek devlet olarak eski galiblerle sulh masasına ayni hakla oturdu. Ulusal sınırları içinde dilediği gibi bir sulh kazandı. Türkiye tam ve dinç bir devletti. Yıkılan imperatorluğun külleri arasından, Atatürk ün elile, dirilik ve genclik timsali bir mytholojik doğan gibi yükselmişti.

Avusturya-Macaristan İmperatorluğu parçalanmıştı. Avusturya ile Macaristan devletleri küçük anlaşmıya karşı, vaktile Avusturya-Macaristan İmperatorluğuna Balkan komşularının oynamak istedikleri rolü hatırlatan, bir müdafaa vaziyeti almışlardı. Bu imperatorluğun çökmesi ile Avrupada yeni bir sınır ocağı olan Tuna havzası doğmuştu. Burada türlü türlü şekiller altında açık veya gizli siyasal menfaatler çatış-

mıya başlamıştı. Bu kaynaşmalar tâ Balkanlara kadar yayılmıştı. Oraları da kaplamıştı. Bunlar azlıklar, revizyon ve hegemonya meseleleri olarak patlak veren ve sık sık görünen geçimsizlikleri yaratıyordu. Tuna havzasının çektiği sıkıntı yalnız siyasal değildi; bu havzanın bir türlü, büyük sanayiinin müşterisi olmamasından ileri geliyordu. Bu ise son şekli ile kapitalizm in bu havzada Avrupa için organize edilmemesi demekti. Genişletilmiş mânası ile üçüncü Avrupa olan Tuna havzasının Baltıktan Eğeye kadar ökonomik-sosyal bünyesi feodal di. Harb sonu ziraat reform ları bu havzayı henüz garb senayiinin istediği dereceye yükseltememişti. Çekoslovakya, bu havzanın sanayi memleketi rolünü oynamıya çalışıyordu. Almanyanın Çekoslovakyaya tabiî rakib oluşu ve Almanyaya karşı Fransanın malî rakibliği buralarda ökonomik · siyasal anlaşmalara mâni olmuştu. Sonraları Avusturya üzerlerinden İtalya da bu çekişmiye katılmıştı.

Almanya Versailles yüzünden de Jure yani hakka malik olmıyan bir devlet muamelesi görüyordu. Siyasal nufuz bakımından da büyük devlet sıfatile harb sonunun ilk devresinde Almanya kalmamıştı. İtilâf devletleri bu vaziyeti mümkün olduğu kadar uzatmak istemişlerdi. Netekim bir Fransız ordusu barış yıllarında vaziyetin bir taraflı görüşten verilmiş hükümleri yerine getirmek için, Almanya topraklarına girmişti.

Almanyanın hareket serbestîsinin gözüktüğü ilk eser Sovyet Rusya ile 1922 de yapılan Rapallo anlaşması idi. Bu anlaşmanın itilâf devletleri tarafından sonradan tanılmış olması, Almanyanın ilk defa olarak başlı başına bir dış-siyasa gütmesi demekti. Cenova konuşmaları sonunda doğan bu anlaşma her iki tarafın işine gelmişti. Bu anlaşma yüzünden hem Rusyanın

hem Almanyanın vaziyeti ve dış-siyasalarının oluşu ve akışı değişmişti. 10 senelik bir iş beraberliği neticesinde her iki taraf için kendisini Avrupa politika âleminde büyük devlet olarak tanıtmak kolaylaşmıştı.

Genel savaşı kazanmış devletler arasında Fransa en çok Avrupada kazanmış olan devletti. Fransa Avrupa toprakları üstünde siyasal amaçlarının hemen hemen hepsini ele geçirmişti. Alsas-Loraine i geri almıştı Rhini uzun seneler işgali altında tutmuştu. Saar da kendi lehine tefsir edebileceği bir idare tesis etmişti. Böylece Fransa-Alman birliğini parçalayabilmek bakımından çok işe yarar sınırları tutabilmişti. Üstelik Alman sanayiinin can damarına her saat parmağını basabilecek bir vaziyette idi. Müstakil bir Polonya devleti bir hakikat olmuştu. Genel savaşın sonuna kadar İngiliz politikası Fransaya, ya Alsas Loraine in iadesine, ya Almanyanın şarkında bir büyük müttefik devletin kurulmasına razı olmuştu. Halbuki Fransa bunların her ikisini de tam şekilde ele geçirmek için İngiltere ile anlaşabilmişti. Polonya, Fransa için Almanyayı ve şarkındaki havzaları Fransız siyasası namına kıstıracak bir kuvvetti. Bu vakıa 1920 Fransız - Polonya askerî ittifakı ile apaçık meydanda duruyordu.

Fransa, Avusturya-Macaristan İmperatorluğu'nu da dağıtmıştı. Bu topraklar üstünde kendisine gerçekten boyun eğmiyecek ve gönül veremiyecek bir Macaristan kalmıştı. Romanya ile birleşmiş Çekoslovakya ve Yugoslavyada Fransa açık dostlar edinmişti. Avusturya politikasının bîtaraflığını temin etmişti. Bu vaziyeti bir istikrazla kısmen Prag üzerinden, kısmen de 1922 Cenevre protokolu ile doğrudan doğruya sağlamlaştırmıştı.

Fransa politikası boyuna İngiltereyi Rhin hudutla-

rının garantisi için yola getirmiye uğraşıyordu. Bu ustaca denemelerin geçtiği yollar Uluslar Derneğinin nizamnamesinin 16 ıncı maddesi, 1919 ve 1922 pakt projeleri ve nihayet Lokarno ya kadar hep bu Avrupa ve Fransanın emniyeti hedefine götüren dolambaçlı noktalar olmuştu. İngiltere Lokarno ya iştirak etmişti. Çünkü bu anlaşma Rhin hududunun garantisi idi. Fransanın önceleri istediği gibi Polonya ve Çekoslovakyanın ve şark hududlarının garantisi değildi.

İngilterenin Fransaya stratejik bağlılığı Uluslar Derneğindeki âzâlıkları ve beraber çalışışlarından, silâhları brakma ve borçlar içinde göze çarpan müşterek menfaatlerinden doğuyordu. Fransa-İngiltere bağlılığı her ikisinin ana-topraklarından uzaklaştıkça gevşiyen bir mahiyette idi. Bu bağ, ön sırada, Avrupa sulhunun teminine yarıyan bir müessese olmak sıfatile, Uluslar Derneğinde çok sıkı idi. Ayni derecede bir yakınlık ta, İngilterenin doğrudan doğruya alâkalanacağı en yakın Avrupa toprakları olmak îtibarile, Rhin sınırları etrafında idi. Bu devrelerde İngilterenin vaziyeti Polonya işinde aşağı yukarı bîtaraf idi. Tuna havzasında da daha ziyade Fransaya için, için istemiyerek yapılmış bir muvafakat idi. Ancak bu havzada İtalya el altından İngilterenin mukabil ajanı olarak çalışıyordu. Bu devrelerde Fransa ve İngiltere politikası yakın şarkta gizliden gizliye karşı karşıya idi. Açıkça karşılaştıkları politika ise Japonya etrafında idi. İngiltere kuşkulandığı Japonyadan Amerikayı yola getirmek için istifade etmiye uğraşıyordu. Fransa ise Japonyadan uzak şarkta ve Hind denizlerinde İngiliz nufuzunun alabildiğine hüküm sürmemesi için bir mukabil kuvvet olarak istifade etmek istiyordu.

İngiltere Genel savaştan sonra en fazla yakın şark-

ta ve Arab yarım adasında kazanmıştı. Kısmen ülkeler almış, kısmen mandat lar ele geçirmişti. Bu kazançların mânası petrol ve Hind yolu idi. Ancak İngiltere genel savaştan sonra vaktile Almanyanın tehdid ettiği bir noktayı artık elden kaçırmıştı: Bu nokta ingiliz donanmasının şartsız olarak cihan denizlerine hâkim oluşu idi. Amerika ve Japonya donanmaları beraberce ingiliz donanmalarına apaçık üstün olmuşlardı. Denizlerde silâhsızlanma - silâhlanma işini düzeltecekti. Sonraki Washington ve Londra deniz konferanslarında bu iş ingiliz siyasasının ana meselelerinden biri görünmüştü.

İngiltere, Uluslar Derneği ile Avrupa topraklarına daimî bir şekilde bağlanmıştı. Avrupa dışındaki topraklarından bazıları ise genel savaştan sonra demokratik idare yolları kendisi ile bir sıraya gelmişlerdi. İngiltereye umumî Avrupa sulhunun temininde gayret gösterecek mecburiyetlerden birisi de bu vakıa idi. İngiltere dominyon larının bir kısmının Avrupada çıkacak bir harbde bîtaraf kalmıya karar verebilmelerinden çekinmiğe başlamıştı. Avrupa dışındaki toprakların bir kaçının hattâ böyle bir vaziyette Amerikanın tarafını tutması da mümkündü. Bu îtibarla İngiltere için Uluslar Derneği ve onun yüzünden en ön sırada Fransa, tecrid veya ittifak sistemlerinin yerine geçebilecek, bir toplu Avrupa sulh garantisine vardıracak birer vasıta sıfatile çok kıymetlenmişlerdi.

*
* *

İtalya harbden sonra üçüncü büyük devlet muamelesi görmiye başlamıştı. Eski beşler veya dörtler şûrasından dörtler paktına kadar ve ondan sonra da Fransa-İtalya yaklaşmasına değin İtalya daima, kısmen eski

Avusturya - Macaristandan aldığı bu rolü oynamakta idi. İtalya tam bağlı bir devlet değildi. İngiltere, Balkan ve Rusyaya müteveccih teker teker siyasalar yapabiliyordu. Hattâ bazı kısa devirlerde Fransaya karşı Almanyanın tarafını da tutmuştu. İtalya Akdenizde İngilterenin yardımı ile Fransanın rakibi idi. Bu vaziyet donanmalar müsavatı iddiasında görülüyordu. Tuna havzasında da Fransanın rakibi idi. Adriyatikte de İngiltereyi pek dinlememiye kalkıştığı günler oluyordu. İtalya 15 yıl harb sonunda Avrupada istediği zaman galib istediği zaman mağlûb bir devlet yerine geçerek siyasa yapıyordu. İtalya genel savaş yağmasından yarı doymuş çıktığına inanmıştı. İtalya kendisini ve başkalarını iyice inandırabilmek için daima büyük devlet olduğunu isbat hırsı ile yaşıyordu. Demografik ve yeni rejiminden doğan, siyasal potensiyel inin, tek başına büyük devlet cihan siyasası yapmıya pek yetişemiyen, genel ökonomik kudreti ile ayni itibar derecesinde olmadığını düşünmüyordu. İtalyanın ökonomisi İngiltereye karşı gelemiyeceği bir yapıda idi. Genel savaştan sonra Polonyanın yaradılışı Fransanın ilk hesabına da tam bir kazanç olmamıştı. Rusya ile Almanya arasında sıkışmış bu memleket Şark-Orta-Avrupada her kez Çekoslovakyaya üstünlüğünü göstermek istemişti. Litvanyaya karşı yaşamıştı. Kuruluşu yüzünden Almanyaya veya Rusyaya yaslanmıya mecburdu. Fransa yıllarca malî fedakârlıklarla Polonyanın sağa veya sola değil kendisine bağlanmasına uğraşmıştı.

* * *

Küçük İtilâfın ele başısı Çekoslovakya idi. Eski Avusturya - Macaristan sanayiinin en mütekâsif sahasi

üstünde kurulmuştu. Sınırları için Fransadan teminat alan ilk devletti. Fransa ile yaptığı askerî birleşme senesinde Almanyaya karşı bir muahede ile de vaziyetini normal bir hale sokabilmişti. Macaristana karşı sınırlarını korumak için 1920 de Yugoslavya ile birleşmişti. Bir sene sonra da her ikisi Romanya ile Küçük-Anlaşmayı meydana getirmişlerdi. İlk zamanlarda bu birleşmenin ana sebebleri her üçünün Macaristana karşı menfaat birliği ve Tuna havzasında Habsbourg ların tekrar tutunmamaları olmuştu. Küçük-Anlaşma dış politika oyunlarında on iki yıl gevşek bir anlaşma halinde kalmıştı. Bu birleşmenin iç yapısı da işlenmemişti.Son yıllarda Tuna havzasındaki hegemonya yı ele almak için yapılan uğraşmalarda bu birleşme katılaşmıştı. Ön sırada İtalyanın hırslarını karşılıyabilmek için sıkı bir ökonomik-siyasal seciye almıştı. Çekoslovakya Avusturyanın Almanyaya katılması tehlikesi olan Anscluss u karşılamak vazifesini de yüklenmişti.

Fransa Romanyanın Dobrica ve Basarabya gibi yeni topraklarını garanti etmişti. Fransanın mümessili sıfatile şarkta statüko ve emniyet unsuru idi. Romanya azlıklar hakkındaki taahütleri de yüklenmişti. Bulgaristan, Macaristan ve Rusyaya karşı sınırların tutumu işini görüyordu.

Yugoslavya daha kurulduğu gündenberi Adriyatik denizinin kıyılarını kendisine mal etmek istiyen İtalya'nın gözüne batmıştı. Yugoslavya'nın sınırları Küçük - Anlaşma ile ancak Macaristana karşı garanti edilmişti. Bu yüzden Fransa'ya yaslanmak istemişti. Fransa - İtalya rekabetinin bir unsuru olmuştu. Karşılıklı yardım esasını güden 1920 deki Rapallo muahedesi doğrudan doğruya müşterek bir bedef yoksulluğu yüzünden tesirsiz kalmıştı. Yugoslavya Küçük îtilâfın

Avusturya'ya karşı ve Avusturya yüzünden alacağı vaziyetlerde ön sırada düşünmiye mecbur olduğu bir devletti.

ULUSLAR DERNEĞİ VE SULH ANDLAŞMALARI

Uluslar Derneği kurulduğu gündenberi İngiltere için muhtac olduğu genel barışın korunmasına yarıyan bir vasıta idi. Fransa için genel Avrupa statükosunun muhafazasına yarıyan bir unsur idi. İngiltere'nin cihan siyaseti Avrupa'daki barışı istiyordu. Statüko nun muhafazası veya onun barış içinde ve barış yolları ile değişip değişmemesi ikinci derecede idi. Fransa ise statüko nun muhafazasını barışın hedefi ve esası olarak görüyordu. Önceleri Uluslar Derneğinde sözü geçen yalnız bu iki devlet olduğu için derneğin inkişafı da bu ikisinin rakibliğinin tesiri altında kalmıştı. Fransa için sulh, hukukî şekli ile de temin edilmiş bir statüko garantisi idi. İngiltere için statüko, sulhun temini ve tutum için bir vasıta idi. Bu görüş her iki devletin genel siyasalarından doğuyordu. Fransa için pakt lar sistemi, mevcud anlaşmaların sağlamlaştırılması idi. Pakt yolu ile Fransa, yapılmış muahedelerin muayyen hedeflerinden gayri ortaya çıkacak yeni ve değişmiş vaziyetlerde de bu muahedelerin esaslarının kurtarılmasını güdüyordu. Fransa statüko nun değiştirilmesine başlanırsa ortaya çıkacak meselelerin tehlikeli karışıklıklara götüreceğine inanıyordu. Ve harb sonu Avrupasının yeni şekilde daha sağlam ve sürekli bir düzene götüremiyeceğini de iddia ediyordu. Pakt sistemi İngiltere için büyük ölçüde gö-

rülen Uluslar Derneğinin yapabileceği işlerin bir parçası telâkkî ediliyordu.

Gurup gurup uzlaşmalarla varılacak Kollektif anlaşma yolu ile tarihin meydana çıkardığı bazı düzeltme ve değiştirme işlerinin kavgasız başarılmasını mümkün görüyordu. Fransanın dostu olan devletler yeni topraklar ele geçirmişlerdi. Bu yüzden bütün sempatiler ve ittifaklar Fransa'nın gösterdiği istikamette toplanıyordu. Uluslar Derneği devletler hukuku telâkkisi müreccet bir souverainete tanımıştı. Fransa bu Derneğin icraatını yapan şahsiyetti. Askerî kuvveti Fransayı Cenevre'nin en kuvvetli âzâsı yapıyordu. Bu şahsiyet ise İngiltere'ye söz geçirebilen yegâne kuvvetti. Ruhr işgalinde İngilterenin Uluslar Derneğindeki vaziyeti bu işi ortaya koymuştu. İngiltere cihan politikasında Fransa'nın yardımına muhtac bir imperatorluktu. Avrupa içinde ancak Fransanın geriliyebileceği muayyen bir noktaya kadar ağır basabilirdi.

Herb sonu yeni devletler hukukunun sujetsi Uluslar Derneği idi. Sulh anlaşmaları ve bunlara ek olan andlaşmalar ve uzlaşmalarla azlıklar hukukunu koruyan esaslar bu hukukun temelleri idi. Bu yüzden memnun olmıyan ve harbı kaybeden devletler daima Uluslar Derneğinin ıslahatına ve devlet souverainete silüzumuna işaret etmekte idi. Harb sonu anlaşmalarındaki hukukî maddelerin fazlalığı ve yüklenilen taahhüdlerin kesafeti ve sarahati her devletin dış siyasa bakımından serbestîsinin, istiklâlinin derecesine ölçü olmuştu. Bu hâdise ön sırada silâhları bırakma ve azaltma hakkındaki hukuk şartlarında ve kaidelerinde görülüyordu. Yenilmiş devletler için bu iş uzun uzadiye sayılıp dökülmüş ve iyice elenmişti. Her maddenin, her fıkranın tatbikinin nasıl kontrol edileceği de ya-

zılmıştı. Harbı kazanmış devletlerde ise bu iş geniş ve umumî cümleler içinde kontrol edilmesi ve tutulması kolay kolay beklenilemez sözler halinde idi. Genc Türkiye genel savaşı kaybeden devletler arasında değildi. Kurtuluş savaşını kazanmış yepyeni bir varlık olmuştu. Bu yüzden eski galiblerin hak ve salâhiyetleri ile, İn - Önünün elile, Lausanne sulhunü yapabilmişti. Boğazlar hakkındaki bir iki kayıddan başka, Türkiye millî müdafaasının ve millî mîsakının dilediği her noktayı bütün cihana kabul ettirmişti. Sovyet Rusya da Avrupa diplomatik münasebatının dışında silâhsızlanma işini dilediği gibi görmüştü. Almanya'dan da yardım bekliyebilmişti. Netekim 1930 dan sonra Rusya, artık savaş kuvveti iyice tanınmış büyük devlet olarak Avrupa siyasasında söz söylemiye başlamıştı.

Azlıkların hukuku etrafında devletlerin yüklendikleri taahhüdler kısmî serbestsizliğin diğer bir ifadesi idi. Bunlar, hukukî metinlerin kifayetsizliği bakımından ziyade, bu gibi taahhütleri yüklenen devletlere karşı, siyasal köstek olarak kullanılmıya yaramaları noktasından tehlikeli idiler. Zira, umuma şamil bulunmadıkça uluslararası muahedeler onların tatbikine nezaret iddialarını söktürebilen devletlerin elinde birer vasıta olabilirdi. Karşılıklı akalliyetler hukukunun sayılmasını düzelten anlaşmalar bunları yapan devletlerin mütekabil dostluklarının birer rehinesi, birer manometro su idi. Bu yüzden Avrupanın ortasında ve şarkındaki devletlerin yüklendikleri bu nevi taahhüdler, hele büyük ölçüde azlıkları olan devletler için birer ağırlıktı. Ancak bütün bu ağırlıklar şu veya bu yolda satın alınabilecek ve altından sıyrılınabilecek birer bağ'dılar.

Harb borçları ve tâmirat işleri bir tazyık vasıtası ve unsuru olarak ancak Almanya'ya karşı kullanılabilmişti. Bunların başlı başına birer siyasal mahiyette olmadığı Rhin kıyılarının boşaltılması ve son yıllarda Amerikaya karşı ödenilmiyeceği îlân edildiği zaman, gerçekte, hiç bir şey yapılamaması ile meydana çıkmıştı.

Devletlerin hâkimiyetlerini tutabilmek için Uluslar Derneğinin vasıtaları hukukî-nazarî idi. Bu vasıtaların hukukî seciyeleri de hakikatte daima siyasal kalmıştı. Her devlet Uluslar Derneğinde kendi kudreti kadar hüküm sürüyordu. Bu vaziyet ilk yıllarda meydanda idi. Amerikayı Uluslar Derneğine alabilmek imkansızdı. Avusturya gibi devletlere âzâlık vermemekte sebeb yoktu. Avrupa kenarındaki genel savaşın bîtaraf devletlerini âzâ almak tabiî idi. Bu âzâlığı Almanyaya tanımak tehlikeli idi. Sovyet Rusya ve Türkiye gibi zaten bu derneğe uzak kalmayı tercih eden devletlerin âzâlıkları düşünülmiye lâyıktı. Kuvvetlerinin derecesi tam kestirilemiyen bu gibi devletlerin uluslar derneğinde elebaşıların oyunlarını bozmaları mümkündü. Bu iki devletin kısa bir zaman içinde etrafındaki devletleri de çekerek Uluslar Derneğinde iktidar bakımından bir sıklet merkezi yaratacakları ele başıların hesablarına uymuyordu. Avrupa dışındaki devletler de bu müesseseden uzak kalmakla cihan manzumesi içinde kendilerini boş yere tecrid etmek istemiyorlardı. Japonya ilk yıllarda Uluslar Derneğine Amerika yüzünden girmişti. Halbuki bu şekildeki bir hesabın 9 devlet mukavelesi, Washington deniz paktı gibi eserler karşısında tam uygun olmadığı görülmüştü. Netekim bu hesabın Mançuri ihtilâlinin sonunda da Japonyaya pek yaramadığı meydana çıkmıştı. Ne

de olsa Lahey muhakemesi âzâsı olan Japonya, Memel statükosu gibi karışık Avrupa işlerine karışmıştı.

İtalya ilk yıllarda Adriyatik denizinin şark kıyılarındaki amaçlarının peşinden koşarken Uluslar Derneğinin kararlarını dinlemiye mecbur kalmıştı. 1915 Londra konferansında İngiltere ve Fransanın verdikleri sözü tutamamalarına ve tutmamalarına da boyun eğmişti. Yugoslavya ile olan geçimsizlik içinde Fransanın ve Wilson un teşebbüslerini dinlemişti. Fiume meselesinde Uluslar Derneğine memorandum ler vermişti. Nihayet yine Uluslar Derneğinin tavsiyesi üzerine Yugoslavya ile 1920 de Rapallo da doğrudan doğruya müzakerelere girişmişti. İtalya azlıklar hukukunun korunması noktasında ise uluslararası hiç bir taahhüd yüklenmemişti. Küçük anlaşma devletleri Yugoslavyanın tek taraflı olarak böyle bir taahhüd almasını haksız görmüşlerdi.

Uluslar Derneğindeki Fransanın dostu olmıyan Avrupa devletleri bîtaraf devletler gurup'unu teşkil ediyordu. Bu grup içinde tabiatile büyük bir devlet yoktu. Avrupanın harb sonu siyasasında bu devletlerin oynadıkları bir rol yoktu. Fransanın müttefiki olmıyan harba girmiş devletler ise İtalyanın ele başılık ettiği revizyoncu cepheyi teşkil ediyorlardı. Almanyanın Uluslar Derneğine girmesine kadar bu cephenin de büyük bir tesiri yoktu.

***

Rapallo

İkinci devre Rusya ile Almanyanın Cenova konferansından sonra 17 Nisan 1922 de andlaştıkları Rapallo konferansı idi. Rapallo Rusya için dıştan yapılan müdahale ve iç harblerinin bitmesi demekti. Kısa süren para ve fiat inkilâbından sonra nihayet Rus diploma-

garbın Sovyet Rusyayı sıkıştırabilmesi güçleşmişti. Bu vaziyet şarktaki münasebetlerini düzeltmiye, oralardaki işlerini görmiye fırsat vermişti. Garb devletlerinin boyuna sıkıştırdıkları yüksek sanayi memleketi Almanya'dan Sovyet Rusya büyük garb devletlerine kafa tutabilmek için faydalanmıştı. Rapallo dan sonra Fransız—Alman gerginliği büyümüştü. Nihayet Rapallo, Ruhr işgaline kadar götürmüştü.

Galib devletler bu mukaveleyi nafile yere protesto etmişlerdi. Bu mukavele ile Uluslar Derneği dışında ittifaka benziyen bir sistemle bir mukabil kuvvet meydana gelmişti. Bu birleşmenin ayni zamanda muayyen devlet gruplarına karşı bir seciyesi de vardı. Rapallo nun ehemmiyeti bundan sonra Avrupada yapılan bütün konferansların gerçekte hiç bir neticeye varamamasında görülmüştü. Rapallo ile Almanyanın Şarka mütemayil politikası başlamıştı. Bu politika Rhur deki passif mukavemetin kırılması ve Lokarno anlaşması ile zayıflamıştı. 1933 de Nasyonalsosyalizm in Almanya politikasını eline alması ile bu siyasa değişmiş ve tam aksi bir istikamet almıştı. Rapallo nun imzalanması üzerine İngiltere yalnız Almanya üzerinde değil Almanya ile de anlaşma ihtiyacını duymuştu. Bu anlaşmanın hemen uyandırdığı bir tesir de şarktaki komşuları, Polonya ve Çekoslovakya ile münasebatının fenalaşması idi.

Kronolojik bakımından Rapallo dan sonra gelen hâdiseler bir sürü konferanslardı. Bu konferanslar harb senelerinin içindeki türlü türlü ihtiyacları karşılamak için toplanmıştı. Hemen hemen hepsi bir kaç sene sonra âdeta kendiliğinden çöküveren tâmirat işleri ile para işlerine çare aramışlardı.

Lausanne: Genel savaş sonu Avrupasında başlı başına bir hâdise olan en büyük vakıa şüphesiz ki Lausanne konferansı olmuştu. Mudanya mütarekesinden başlayarak birinci konferansın kesilmesi ile başlıyan müzakere bu hâdisenin Avrupa politikasındaki büyük tesirini göstermişti. Lausanne konferansında Avrupanın bütün büyük devletleri ayni hukuk ve selâhiyetle karşılarında buldukları genç, dinç ve muzaffer Türkiye ile barış yapmışlar ve andlaşmışlardı. Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan ve Yunanistandan toplanmış bir Balkan bloku Türkiyeye karşı nafile yere iddialara kalkışmıştı. Bütün bu hâdiselerin etrafında görülen vaziyet şu idi: Avrupa büyük devletleri arasında gerginlikler vardı. Almanyaya karşı birleşen devletler Avrupanın cenub-şarkında anlaşamıyorlardı. Türkiye Akdeniz şarkında, Avrupa ile Asyanın bitiştiği noktada, siyasal nufuzu ve kudreti her gün büyüyen bir Avrupalı devlet, bir kuvvet merkezi olmuştu.

Türkiyenin siyasal rolü yavaş yavaş sınırlarının her köşesinden taşıyor, özleşiyor, büyüyordu. Türkiye cenub-şark Avrupasında büyük politikanın bir temerküz noktası olmuştu. Genç Türkiyenin kuvvetli bir devlet olarak doğumu, Avrupanın ana siyasa hatlarını değiştirmişti. Boğazlar meselesinde Fransa ile İngiltere arasında görülen farklar bunu açığa koymuştu. Nihayet İngiltere Fransaya karşı Rhin hududları işini Balkanlar işi ile ardı ardına görmekten vazgeçmişti. Türkiyenin yeni coğrafya-siyasa mevkii Rusyanın kendisini daima ve çok kıymetli bir dost olarak saymasını doğurmuştu. Türkiye, Asyaya doğru nufuzunu yayıyordu. Buralara saldığı kuvvetile harekete getirerek cevherlendirdiği kudretten Balkanlar üzerinden Avru-

paya taşmak için faydalanıyordu. Türkiye ve Sovyet Rusyanın siyasaları tabiî, müşterek menfaatler bulmuşlardı.

Türkiye, uzak ve yakın bütün komşuları için yalnız dostluğu aranılacak bir kudret olmuştu.

***

Ruhr: Ruhr işgali Almanlara göre Fransanın eski Rhin politikasının yeni ve aşırı bir şekli idi. Bir çok Almanlar Fransanın vaktile Almanyanın en kıymetli sanayi mıntakasını bu suretle ele geçirmek veya onu yıkmak istediğini iddia ederler. Fransızlara göre bu işgal, muahedelerden doğan sarih hukukunun temini için istemiyerek yapılmış bir müeyyide idi. Almanyayı şarka müteveccih politikasından vazgeçirmek ve onu muahedelerin ruhunu tanıyarak Avrupa emniyet ve sulh sisteminin içine girmiye razı etmek için yapılmıştı. Rhin kıyılarında cümhuriyetler kuruluşu ve Palastina'daki separatist hareketlere baş vurulması Fransız siyasasının değil, daha fazla Fransız asker muhitinin ve propagandasının hedefleri olarak gösterilmişti. Fransız siyasası 1923 tenberi Almanya ile Rusya arasında sıkı bir anlaşmayı engelliyebilmişti. Lâkin sonunda İngiltere, Fransa ve İtalya 1924 da Sovyet Rusya ile siyasal ve ökonomik münasebetlere girişmişlerdi. Böylece Rusyayı kendi Avrupa siyasalarının içerisine almışlardı.

Almanya Ruhr işgali esnasında çekilmez derecede olan dış siyasa vaziyetini düzeltmek ve yüklerini hafifletmek için boyuna teklifler yapmıştı. İlk anlaşma arzularına karşı kısır mukabil teklifler alındığı meydanda idi. Ruhr deki pasif mukavemet ruhu tam kırılamamış olduğu için de uzun müddet uzlaşılamamıştı. Bu yıllarda Avrupada münhasıren bir Alman-Fransız

tezadı vardı. Amerika Rhin deki kıtalarını geri çekmekle bu işten sıyrılmıştı. İngiltere pasif bir vaziyet almıştı. Hattâ el altından Alman tekliflerine yardım bile ediyordu.

Almanların nihayet garb sınırlarındaki sulhu garanti eden bir şekil üzerinde anlaşmak istemeleri ile Ruhr havzası işgaline bir son verilebilmişti.

Rusya ile çalışmak Almanya için askerlik bakımından arkasının korunması, ökonomi bakımından bir büyük pazar bulmak ve yiyecek bakımından da geniş imkânları düşünmek demekti. Lâkin Rusya ile beraber siyasa yapmak, ökonomisi kapitalist şekilde kaldığı müddetçe, Almanyaya malî bakımından fayda veremezdi. Ruhr deki mukavemetin malî zorluk yüzünden çöküşü bunu göstermişti. Alman siyasası bu yıllardan aldığı tecrübelerle Rus dostluğundan büsbütün vazgeçmeksizin İngiltereye yanaşmak yolunu aramıştı. Diğer taraftan Ruhr sergüzeştinin Fransa için hiç te kârlı bir iş olmadığı anlaşılmıştı. Merkez Avrupasındaki devrimler ve pozitif şekilde bu havzadan faydalanmak imkânsızlığı gibi vakıalar bu işin sonu uygun düşmemiş bir zaruret olduğunu meydana koymuştu. Bu yüzden İngilterenin Almanya ile Fransa arasına girişi her iki tarafın işine gelmişti.

DAWES-YOUNG PLÂNLARI

Bu mütevassıtlık geçimsizliğin tasfiyesine ve Dawes plânı gibi düzeltici işlere getirmisti. İngilterenin bu rolü hakikatte Rus nufuzunun karşılanmasına soysal-ökonomik inkilâb tehlikelerine ve Rusya olmaksızın imperyalist devletler zihniyeti ile kurulacak bir Avrupa tevazününün teminine yarıyacaktı. Rusya nufuzunun ilerilemesine mâni olmak için onu diplomatik yolda tanımak pahasına razı olunmuştu. Fransa bu vesile ile İngiltereyi harekete getirmek için en emin tedbirlerin Rus kuvvetinden istifade imkânı olduğunu keşfetmişti. Fransa kendi emniyetinin elde edilmesinin,yani siyasal üstünlüğünün devamının ancak Almanya ile muayyen bir şekilde anlaşmakla kabil olacağını da görmüştü. Diğer taraftan Fransız görüşüne göre Ruhr meselesinin almış olduğu şekil Almanyayı kendisi ile müzakere edilebilecek ve muayyen bir zaman için kavgacılık pirelerini dökmüş bir devlet yapmıştı.

Ruhr havzasının işgaline nihayet verilmesinin zâhiri sebebi Dawes plânı olmuştu. Ruhr işgali zaten bu borçların yüzünden doğmuştu. Bu plânla Alman tâmirat borçları muvakkaten sağlam ve sarih bir şekilde sınırlanmıştı. Yine bu plânlardır ki arab saçı olmuş tâmirat borçları işi, galib devletlerin kendi aralarındaki borç vaziyeti de muntazam ve ihata edilebilir bir sistem halinde toplanabilmişti. O zamana kadar devam eden harb sonu savaşının siyasa şekillerini bu plân ortadan kaldırmıştı. Ayni zamanda ileride Young plânı ile nihaî şekilde kommersiyalize edilen harb borçlarının ilk safhasını teşkil etmişti. Dawes planı nın gösterdiği

sanction yolları da o zamana kadar kâfi derecede sarahatle gösterilmiyen müeyyide metodlarının tasfiyesi idi. Şu halde Fransanın takib etmekte olduğu Rhin siyasetini de fiilen imkânsız bırakıyordu. Dawes plânı sonunda meydana gelen Almanya ile tâmirat borçları arasındaki münasebetlerin kanuniyeti ve tanzim şekli Almanyanın işine gelmişti. Çünkü, Alman ökonomi hayatının ve dış ticaretini sarsan ve cihan piyasalarında gerileten, akla hesaba uymıyan unsurlar ortadan kaldırılmıştı. Belçika ve Fransa rehineleri ve varidat membalarını geri vermişlerdi. Alman devlet demiryolları anonim şirket haline konulmuştu. İşgal havzalarının ne vakit boşaltılacağı belirtilmişti. Şüphesiz ki bu plân sonunda almanyanın ökonomik varlığının yüklendiği taahhüdler dünyada hiç bir devlette görülmemiş derecede ağırdı. Lâkin ne de olsa bu sonu çıkmıyacak yüksek külfetler bu plânla hesaba kitaba girebilen muayyen bir mahiyet almışlardı.

***

Lokarno: Lokarno dan evvel İngilgiltere 1921-22 deki Cannes konferanslarındanberi Fransanın emniyet garantilerini, çekine çekine ve düşüne taşına, kabul etmeğe başlamıştı. 1924 te İngiltere - Japonya münasebeti, Washington deniz konferansı yüzünden gevşemişti. Japonya-Rusya münasebatı iyileşmişti. İngiltere, Fransayı gücendiremezdi. Bu vaziye önünde Türkiye-Rusya kuvvetinin tesiri apaçıktı. Fransa İngiltere Almanya sırtından 1924 Cenevre protokolu nda anlaşmışlardı. Bu bir sene yaşıyan protokol, Uluslar Derneğine âzâ olmıyan devletlere de açık bırakılmıştı.

1925 de Lokarno da parafe edilen ve İngiltere-İtalyanın garantisini aldıkları bu pakt gerçekte Fransa, Belçika ve Almanyanın garbdaki sınırlarının tanınması

idi. Almanya ümidlerini ancak şarka doğru bir istikamette açık bırakıyordu. Şu kadar varki Lokarno nun bu tesiri Almanyanın şark politikasında birdenbire gözükmemişti. Polonya ile olan vaziyet değişmemişti. Danzig etrafında patlak veren geçimsizlikler Almanya ile Polonya arasındaki vaziyeti açığa vurmuştu. 1926 da Rusya ile Almanya arasındaki Berlin mukavelesi Rapallo anlaşmasını genişletmişti. Rusya ile olan münasebatı sıklaştırmıştı. Lâkin bu mukavele metninin sakladığı, akidler arasındaki devletlere karşı olan, siyasal imkânlardan istifade edilememişti.

Lokarno: Almanya, Belçika, Fransa, İngiltere ve İtalya arasında bir mukavele idi. Bunu imza eden devletler Almanya'nın garb hududlarını Almanya'ya karşı ve Almanya için olarak biribirlerine karşı ve toplu şekilde garanti ediyorlardı.

Almanya'nın Rhin kıyıları bu anlaşmanın devamı müddetince demilitarize olacaktı. Bu anlaşmaya bir çok hakem mukaveleleri iliştirilmişti. Almanya Polonya'nın ve Çekoslovakya'nın yapmış oldukları askerî ittifakları tanımıştı.

***

Almanya ve Uluslar Derneği:

Nihayet, Almanyanın Uluslar Derneğine girmesi İngiliz Başvekilinin, diğer boş iskemleleri unutarak, Almanya'dan boş kalan iskemleyi Cenevre'de görmesi neticesi idi. Almanya 1926 martında girecekken, nihayet Eylülünde Uluslar Derneğine girmişti. Üstelik, Uluslar Derneği nizamnamesinin 16. ıncı maddesinin Almanya lehine tefsiri de yapılmıştı. Bu suretle Almanya derneğin iradesini yerine getirecek orduların mütearrız memlekete karşı varabilmeleri için kendi memleketinden geçmeleri hakkını, coğrafî vaziyetini ileri sürerek bir az değişti-

rebilmişti. Almanya'nın Uluslar Derneğine girmesi ile genel savaş sonu Avrupa siyasasının iki ana meselesi ayaklanmıştı. Bunlar gerçekte biribirine bağlı olan silâhları bırakma veya azaltma işile emniyeti ve sulhu organize etmiş idi.

***

Revizyon cephesi:

Emniyet meselesine girişmeden evvel Revizyon işine bakmak gerektir: Rusya ve İngilterenin Avrupa politikasına girmeleri ökonomi bakımından uygun yıllara düşmüştü. Bu alım satım canlılığı ortasında gerginliklerin derecesi pek göze batmıyordu. Ancak tuhaf bir tevazün ortaya çıkmıştı. Ciddî ihtilâtlar meydana gelmeden müstakbel cepheler belirmiye başlamıştı. Sovyet Rusya büyük devletlerin kendisini hukukan tanımasından sonra da Almanya ile iş beraberliğine olan alâkasını göstermişti. Rusya için daima sovyetlere karşı birleşmiş bir Avrupa cephesinin tehlikesi yaşıyordu. Bu imkân İngiltere ile Fransa'daki iri sermayecilerin, cihan petrol işlerine alâkalı insanların, harbden evvelki alacaklılar gibi türlü türlü kaynakların ortaya sürdüğü kışkırtmalarla da beliriyordu. Rusya'nın beş senelik plânlarına Almanya'nın iştirâki her iki tarafı biribirine bağlamıştı. Almanya bu iş beraberliğini askerî sanayi'inin de dahil olduğu bütün sanayi'i uğuruna diliyordu. Lokarno danberi Almanya'nın Revizyon cephesi koridor işi ile tam hukuk müsavatı etrafında toplanmıştı. Ancak bu aralık Lokarno ve kredilerile Almanya'nın garb devletleri ile olan münasebatı da iyileşmişti. Fransız - Alman tezadının giderilmesi işi siyasal sohbetlerin mevzuu olmuştu. Briand nın plânları silâhlanma - silâhsızlanma işinde Almanların hazırlanmış hücümlarına karşı emniyet şartlarını karşı koymıya yarıyordu.

Bu ise gerçekte bir anlaşmanın hareket noktası değil, bir cephe teşekkülünün başlangıcı idi. Netekim Thoiry ateşli idealistlere soğuk su olmuştu. Almanyanın taşkın bir politika yapmamakta olması yüzünden bu tezadlar kuvvetle beliremiyordu. Rusyanın yardımı ve Avrupadaki bir tevazünün kendi mevkiini sağlamlaştıracağını sanan İngilterenin bu işe göz yumması yüzünden nihayet memnun olmıyanlar grupu az çok toplanmağa başlamıştı. Şu kadar var ki bu toplanış bir barış ve uzlaşma havasını zehirliyecek şekilde değildi. Bu yıllar silâhsızlanma hulyalarının alıp yürüdüğü, demokrat ve sulhcu hükûmetlerin iktidarda oldukları ve nihayet Amerikanın bu defa sulh ortasında Avrupanın sulh işlerine karışmasını îlan eden Kellog paktı nın devresi idi.

***

Kellog paktı Genel akt'lar

Kellog paktı ön safhada uluslararası bir büyük siyasal program idi. Bu pakt da bir tekâmülün sonu değil, ancak başlangıcı olabilirdi. Harbı bir siyasa vasıtası olarak kanun dışına atan bu mîsak, vuruşma aleyhinde büyük bir hareket idi. Koskocaman bir Geste olduğu için bir eser sanılmıştı. Kellog paktı bir çok insanlar için sonsuz barış sayılıyan muayyen bir Amerikan düşüncesi idi. Fransanın açık veya gizli askerî ve hukî müeyyideler arıyan emniyet telâkkisine aykırı bir düşünce idi. Galib, borçlu, eski ve katolik Fransa Amerikaya bir barış anlaşmasını teklif etmişti. Bu muharebe etmeleri pek muhtemel olmıyan iki memleket arasında bir barış işini sağlamlaştırmak idi. Ancak, yeni ve protestan Amerika bu barış işinin hakikatte harb edebilecek büyük devletler arasında

yapılmasını istemişti. Fransa müdafaa harbı müsaadesi etrafında gerçekte az şey kurtarabilmişti.

Revizyoncu cephenin ele başılığını yapan devlet olan İtalya, bu rolü çok şatafatlı bir şekilde oynamıya başlamıştı. Bunun sebebi şu idi: İtalya Avusturya—Macaristan İmperatorluğunun yıkılmasındanberi bu imperatorluğun vaktile Balkanlardaki nufuz ihtiraslarının mirasına konmak istiyordu. Halbuki vaziyet Tuna havzasında şu şekilde idi: Küçük itilâf Macaristanın revizyonculuğunu cepeçevra kuşatmıştı. Soysal demokrat Avusturyanın bitaraflığını temin etmişti. Anschluss Avusturya ve Almanyada moral bir mahiyet almıştı. Böylece İtalya Balkanlarda nufus tesisinden evel Tuna boyundaki nufuzunu kaybetmek tehlikesini gidermiye uğraşıyordu. İşte bu devrelerden, 1925 ten beri, İtalya Avusturya Macaristan ve Bulgaristanı etrafına alarak revizyon davasını gütmiye kalkıyordu. Macaristan ve kısmen Bulgaristan için bu şekil politika bir işe yaramamıştı.

Her iki devlette en tehlikeli muhalifleri olan Yugoslavyaya karşı kendilerini kuvvetleşmiş hissediyorlardı. Üstelik Macaristan için harbden evvelki yıllardan kalma bir İngiliz gazeteciliği sempatisi de vardı. İngiltere böylece küçük itilâfın büsbütün kuvvetleşmesi demekti. Bu imkân ise Alman ve İtalyan nufuzlarının büyümesi ile paralize edilmeli idi.

***

Avusturya ve Anschluss:

Avusturya meselesi İtalya için güç bir işti. İtalya 1922 de Avusturyanın istiklâlini her istikamette garanti eden Cenevre protokolunu imzalamıştı. Ancak Lokarno danberi İtalya, Avusturyada nufuzunu yükseltmek istiyordu. Böylece Tuna havzasında geniş mik-

yasta yerleşmiye çalışıyordu. Küçük îtilâfın ele başısı olan Prag ile Roma arasında 1928 denberi bu iş etrafında müzakereler oluyordu. İtalya Cenevrede Avusturya işine bakan konferanslarda ön sırada geliyordu. Ancak İtalyanın Avusturya için alâkalanması Alman Avusturya gümrük işinin ortaya çıkması ile başlamıştı. Sonraları, Almanyada Nasyonalsosyalizm in zaferindenberi, Avusturya üzerinde yarışan Alman ve İtalyan nufuzu İtalya için Avusturya etrafındaki bütün meseleleri Anschluss karşısında geriye atmıştı.

Avusturyada eskidenberi siyasî katalisizm ve uzun müddet ayrı yaşanmış bir devlet tarihi yüzünden Almanyaya bağlanmak istemiyen bir cereyan vardı. Ancak Avusturyanın coğrafya, tarih karşısında muhtelif tesirler altında olgunlaşmış hususî kültür şahsiyetinin Reich Almanlığından bir az ayrı oluşu Almanyaya avdet için mantıkî bir engel değildi. Muahedelere göre Anschlus uluslar derneğinin bütün âzâlarının tam muvafakatiyle mümkündü. Bu vakıa bile bu nazarî imkân için tam barış veya tam harbden başka bir tahakkuk yolu olmadığını gösteriyor.

Anschluss uluslar arası siyasaya ait bir iştir. Almanya için ancak bol bol vakıt,çok ihtiyatlı ve pişkin bir politika ile ele geçirilmesi gerek bir amaçtır. Anschluss u zorlamak Alman dış siyasası için daima bir ağırlık olmuştu. Son senelerde ilk yıllarda tutulan kanunî-idarî ve ökonomik yollardan kültür beraberliğini kan ve dil birliği ile sağlamlaştırmak yolundan vazgeçilmişti. Almanya, Avusturyanın iç ve dış siyasasını benimsemekten doğacak müşkülleri de hesaba katmıyor gibi görünüyordu.

İtalyanın son yıllarda Avusturya hesabına ilân ettiği istiklâl eskidenberi boyuna beynelmilel garanti-

ler aramıştı. Bu garantiyi ancak Romadaki son Mussolini-Laval anlaşması verebilmişti. Diğer tararaftan küçük itilâfın çekindiği Habsburg restauration u işi de kökünden halledilmiş değildi. Bu işin güçlüğü Avusturyanın iç siyasası bakımından bir hanedan menkibesine olan ihtiyacından geliyordu. Zira Avusturya kükûmetinin içerden Anchlussa a karşı ayak direyebilmesi askerî - tarihî menkibe ile kabildi. Bu menkibe ise ulusal bir menkibe değil, bir hanedanlık menkibesi idi.

İtalyanın Avusturya üzerinden Tuna havzasında ilerlemesine müvazi olarak takib ettiği siyaset 1926 da Balkan yarım adasına siyasal bakımdan ayak atmak olmuştu. Bu, Romanyaya yaklaşmak ve Arnavutlukla sıkı bir kaynaşmakla başlamıştı. Bu yıllarda bu vaziyet yüzünden Yugoslavya ile İtalyanın arası gerginleşmişti. Yuguslavya Fransaya yaslanmış, 1929 da Yunanistanla anlaşmıştı.

SİLÂHSIZLANMA MÜZAKERELERİ

Silâhsızlanma işi ilk defa olarak adamakıllı Lokarno da ortaya atılmıştı. Almanyanın Uluslar Derneğine girmesi ile meydana çıkan vaziyet şu idi: Amerikanın ayrılışındanberi ilk defa bir büyük devlet, derneğe yeni girmiş oluyordu. Ancak bu devlet için komşuları ile kendisi arasındaki silâh vaziyetinin akla uyar bir şekilde düzeltilmesi her bakımdan bir zaruret idi. Bütün arzulara ve uğraşmalara rağmen gerçekte ilk silâhsızlanma konferansının görüşmeleri 1932 ye kadar uzamıştı. Filhakika 1928 de Kellog paktı imzalanmıştı. Uluslar Derneğinin âzâları için bu pakt ın ruhu 1928 de imza ve îlân edilen genel akt'larla kuvvetlendirilmişti. Lâkin genel akt'lar yalnız, şimdiye kadar olduğu gibi hukukî ihtilâfların değil, bundan böyle siyasal anlaşamamazlıkların da hakem önünde hukuk kaidelerine veya hakkaniyet ve nısfet esaslarına göre halledilmesinin kabulü idi. Şu kadar var ki, bu iki hareket silâhsızlanma işinin öbür yüzünü meydana atmıştı. Emniyet işi üzerine yapılacak nazarî münakaşalar devresini açmıştı. 1933 te Litvinof un Rusyanın garb komşuları ile imzaladığı ademi tecavüz mîsaklarının metinleri bu devirlerde hazırlanmıştı. Silâhsızlanma konferanslarının toplanışlarında Almanyanın mukavemetine ve prensiplerine rağmen ön sırada emniyet işlerinin târifi ve tatbiki etrafında kararlar alınmıştı. Emniyet işi, Uluslar Derneğinin nizamnamesinin dediğine göre, silâhsızlanma işinin esası idi; mantıkî evveliyatı idi. "Emniyet yolundan silâhsızlanma„ formülü ile "silâhsızlanma üzerinden emniyet„ formülü arasındaki rekabete ve bunların arkalarında gizlenen poli-

tika mücadelelerine gösterilen ehemmiyetin büyümesi Avrupada Almanyaya ve onun silâhlanmasına verilen ehemmiyetin büyüdüğüne delâlet ediyordu. Bu vaziyette İngilizler Fransızların mukavemetine karşı Almanların hukuk beraberliği iddialarının sağlam bir umumî emniyet yolu bulunması şartile tanınmasına çalışmışlardı. Bu aralık İtalya-Alman iddialarına mümkün mertebe yardım etmek yolile Fransa ile olan tezadından kendi hesabına faydalanmak için çalışmıştı.

*
* *

Silâhsızlanma işinde kriz lerin başlaması ile kuvvetten düşmiye başlıyan Almanyanın başlı başına bir politika yapması güçleşmişti. Buna rağmen Alman iddialarının durmaması son yıllarda gizli duran tezadların yüz üstüne çıkmasına sebeb olmuştu. İyice hazırlanmış Avusturya-Almanya gümrük ittihadı projesi etrafında 1931 deki mücadelelerden doğan geçimsizlik bu işi açığa vurmuştu. Almanyanın malî kriz leri onun en zayıf tarafını, yani sermaye ithaline mecbur bulunduğunu, bir daha göstermişti. Bu aralık Almanyanın ciddî bir ihtilâfta Fransaya karşı İngiltereye güvenemiyeceği de anlaşılmıştı. İngiltere Avrupadaki tevazünü elde etmek pahasına veya kolektif Avrupa emniyeti uğuruna cihan politikasında kendisine muhakkak surette lâzım olan Fransız dostluğunu elinden kaçırmak istiyemezdi. Nihayet Fransa ve İngiltere yanyana Almanyasız da bir cihan siyaseti yapabilirlerdi.

Alman hükûmeti, İngilterenin bu vaziyeti karşısında kısa bir müddet için Fransızlarla doğrudan doğruya anlaşmak yolunu denemişti. Ancak bütün bu denemeler nihayet tâmirat işlerinin tasfiyesine götürmüş, lâkin silâhlanma işinde durakalmıştı. Böyle bir anlaş-

ma Rusyaya karşı olabilirdi. Böyle bir anlaşma realist bir Alman siyasetinin amacı olabilirdi. Lâkin becerilememiş bu iş yarı kalmıştı. Sovyet Rusyanın Almanyaya karşı ve dolayısile Aurupaya karşı genel politikasını değiştirmekten başka bir işe yaramamıştı. Rusyanın yeni hedefleri göz önüne alması Avrupa siyasal tarihinde yeni bir devrenin açılması demekti.

EMNİYET TEZİ İLE SİLÂHSIZLANMA TEZİNİN KARŞILIĞI-PAKT'LAR ETRAFINDA ÇEKİŞMELER

1932 sonunda silâhlanma konferansından ilk çıkışı neticesinde Almanyaya hukuk müsavatı verilmiş, böylece emniyet işlerinin daha evvel görülmesi hakkındaki talebler tehir edilebilmişti. Bu yüzden 1933 senesi, silâhsızlanma işinin nasıl başarılacağı hakkındaki görüşmelerle dolmuştu. Bu müzakerelerde Fransa garantilerini bir türlü formüle edemiyordu. Nihayet 17 Nisan 1934 notası ile Fransa bütün bu münakaşalara bir nihayet vermişti. Almanyanın Versailles a rağmen silâhlandığını ve bunun müzakereleri imkânsız kaldığını söylemişti. Bu notadan sonra slâhlanma - silâhsızlanma konferansında, esas itibarile emniyet işinin organise edilmesi şekli etrafında görüşülmüştü. Devletler silâhsızlanma üzerinden anlaşamadıkları için silâhlanma üzerinden anlaşmıya doğru gidiyorlardı. Bu konferansın yüklendiği vazifelerden biri de regional pakt ların ortaya çıkmasına yardım etmişti.

Ancak neticelerini yukarıya koyduğumuz bu hâdiselerden önce gelen yıllardaki inkişaf şu olmuştu:

Ökonomik canlılığın sönmesi ile Alman - Fransız anlaşma politikası da yavaşlamıştı. Garbtaki hududlarını Rhin tahliyesi ile sağlama bağladıktan sonra Almanya orta Avrupaya, şarka bakmıya başlamıştı. Avusturya gümrük ittihadından sonra ortaya çıkan plânlar etrafındaki gürültüler devam ediyordu. Bu plânların bir kısmı Alman mamûlâtı idi. Her bakımdan aşırı Avusturya istiklâlini istiyenlerin hoşuna gitmiyordu. Diğer bir kısım plânlar da İtalyan plânları idi. Bunlar da sözde federatif esasa dayanıyordu. Bütün bu tekliflerin mahiyeti Fransızların 1932 deki Tuna - Tardieu plânına karşı İtalyanın vermiş olduğu memorandum de toplanıyordu. İtalya ökonomik-politik hegemonyayı gözliyordu.

Bu havzanın şimal denizleri ve Karadeniz üzerinden cihan piyasası ile olan rabıtasını İtalyan limanları üzerine çevirmeği düşünüyordu. 15 Mart 1934 teki Roma protokolu ile İtalya, ökonomik perde altında Avusturya Macaristanla bir beraberlik yaratmıştı. Nazarî yönden her devlete açık olan bu anlaşma daha fazla siyasal idi. İtalya böylece kendisi ile anlaşma istiyen devletlerle yapacağı müzakerelerde koparacaklarına mukabil tâvizat olarak bu devletlerden birisi veya her ikisi üzerindeki nufuz üstünlüğünden vazgeçebilecekti. Netekim bu iş Almanya ve Fransa ile yaptığı bu yıldaki politikalarda sezilmişti. Ayrıca Avrupa dışındaki iddiaları için de bu tehlikeli siyasadan fayda bekliyordu. Tabiatile İtalyanın ökonomik kudreti bu iki memleket ihracatı karşısında yetişmemişti. Bu hakikat Çekoslovakya, Yogoslavya, Fransa ve Almanyanın bu memleketlerle olan ökonomik münasebetlerini ellerinde tutmıya, hattâ Almanya ile Macaristan arasında olduğu gibi, genişletmeğe bile

yaramıştı. Fransa bu devirlerde Avusturyaya yine malî yardımlar vaad etmişti. Yogoslavya, Avusturyaya, pek kısa bir zaman için, Macaristana bile yaklaşmıştı.

***

Tuna havzası: İtalyanın Tuna havzasındaki hegemonya iddiasına Fransız diplomasisinin kâfi derecede kuvvetle değilse bile, süratle karşı gelemediği görülmüştü. Bu aralık Sovyet diplomasisinin uluslar arası muvaffakiyetleri meydana çıkmıştı. Bütün bu hâdiselerin yarattığı vaziyet de Küçük-Anlaşma devletlerinin kendi aralarında daha sıkı bir şekilde birleşmelerine götürmüştü. Bunlar ökonomik bir blok halinde toplanmışlardı. Siyasetlerini bir hizaya ve bir idareye sokmuşlardı. Uluslar Derneği karşındaki vaziyetlerini de ona göre kurmuşlardı. Böylece teker teker her bir muhalif, küçük anlaşmanın muhalifi olmuştu. Bu vaziyet Romanya-Polonya münasebatının üstünde bile sezilmişti. Küçük îtilâf büyük devlet olmağa doğru ilerlemişti.

Bu yıllarda Tuna havzasındaki bu vaziyet dolayısile silâhsızlanma işinde bir İtalyan-Alman karşılıklı yaklaşması seziliyordu. Fransanın emniyet tezindeki Fransız nufuzunun kaybolmaması da dahildi. Bu yüzden İtalya, emniyetten evvel hukuk müsavatı esasını tutuyordu. Ancak İtalyanın bu hareketi, Almanyanın Tuna havzasındaki menfaatini, silâhlanma işine nazaran ikinci derecede gördüğü veya Tuna havzasında ancak İtalya ile beraber siyasa takib ettiği müddetçe düşünülebilirdi. Diğer taraftan İngiltere de hava silâhlanma konferansının muvaffakiyetini arzu ediyordu. İtalyayı yalnız bırakmak ta istemiyordu. Almanya hükûmeti de İngiltereye yaklaşmayı arıyordu. Almanya

emniyet sistemi içinde kendisine verilen ve muayyen silâhların müsaadesi ve nazarî hukuk müsavatı mukabilinde 8 Haziran 1932 de konferansa geri dönmüştü. Macdonald plânı nda Avrupadaki istikrar işinde Fransanın nufuz fazlalığı seçiliyordu. Lâkin silâhlanmanın kontrolunu da düşünen bu plânda silâhlanma işinin emniyet işinden evvel gelişi de Almanyanın hesabına bir kazançtı. Fransız nufuzunun silâhsızlanma işinde en fazla gerilemesi 1933 yazında olmuştu. Bu da İtalyanın ortaya attığı dörtler mîsakının imzalandığı günlerde idi.

***

Dörtler mîsakı: İtalyanın dörtler mîsakı le elde etmek istediği hedef, ön sırada küçük anlaşmanın ve Balkan devletlerinin büyümekte olan nufuzlarını karşılamaktı. Tasarlanan Direktoryum ile büyük devletler Avrupayı kendi akıllarına göre idare edeceklerdi. Bu şekil hürriyeti ve hakkaniyeti değil, olsa olsa bir müddet sulhu temin edebilirdi. Dörtler mîsakı sözde silâhlanma işini kolaylaştırmak için kurulmuştu. Bu politika büyük devletlerin iş birliğini kolayca başka sahalara da götürebilecekti. Ancak bu hesab Avrupadaki realite lere uymamıştı. İtalya Fransaya ancak İngiltereden yardım gördüğü müddetçe kafa tutabilirdi. İtalya, Almanya ile ancak Avusturya işinde beraberce yürüyebildikçe beraber gidebilirdi. İngiltere ise Fransayı Avrupada muayyen bir dereceye kadar geriletebilirdi. Dörtler mîsakı İtalyanın kolladığı milletler cemiyeti ıslahatını kolaylaştıracaktı. Fransayı dostlarından ayıracak ve onu İngiltere-Almanya-İtalya arasında azlığa düşürecekti. Fransız diplomasisi ilk tetkike nazaran bu paktın keskinliğini alabilmişti. Dörtler mîsakı ndan sonra Fransanın silâhsızlnama işinde mukavemeti fazlalaştı.

Emniyet işi büsbütün ön sıraya çıktı. Diğer taraftan Almanya,İngilterenin değişmiş noktayı nazarı karşısında, silâhsızlanma işinden protesto ile çekilmişti. Bütün bu hâdiselerde Rusyanın Avrupa siyasetine girmiş olmasının tesiri vardı.

Bu aralık devletler arasında silâhsızlanma memorandum lerinin dolaştığı aylar başlamıştı. Fransa, bu müzakerelerde, 14 birinci teşrin 1933 tarhindeki noktayı nazarına sadık kalmıştı. Almanya ordusunu yükseltmek, müdafaa silâhlarını almak ve karşıdaki lerin taaruz silâhlarından vazgeçmesini istemişti İngiltere çok silâhlanmışların silâhsızlanmasını, muahede lere göre vazgeçilecek silâhların tesirli ve karşılıklı kontrollerile ortadan kaldırılmasını istemişti. İtalya çok silâhlanmışların artık silâhlanmamasını ve silâhsızlara da müdafaa âletleri verilmesini öne sürmüştü.

1933 denberi Rusya statüko nun müdafii sıfatile Avrupa siyasetinden eski radikal silâhsızlanma tezinden vazgeçmiş olarak görülüyordu. Almanlarla olan münasebetlerinin soğuması Japonlarla olan vaziyetinin kızışması Rusyayı yeni siyasete götürmüştü. Rusya daha 1932 denberi garb hududlarının teminatını, Londuradaki cihan ökonomik konferansında ardı ardına imzaladığı ademi tecavüz mîsakları ile elde etmişti. Litvinof, Kellog paktı nda Amerikan zihniyetinin tâyininden çekindiği; mütecavizin,uluslar arası kabul edilen hukukî-siyasî tâbirinin, tefsirini bulmuştu. Rusya Fransa ile anlaşmıya başlıyordu. Rus-Alman tezadının ortaya çıkması Polanyaya başlı başına manevra yapmak kabiliyet ve fırsatını vermişti. Bundan evvelki Polonya Rusya anlaşması hakikatte Rus Fransız dostluğunu kolaylaştırmıştı. Romanya bir taraftan Türkiyenin tavassutu diğer taraftan Fransanın tavsiyesi ile Be-

sarabya üzerinden Rusya ile anlaşmıştı. Bütün bu işlerde Rus diplomasisi realist politikacılığını isbat etmişti.

Rus-Alman münasebatının gittikçe soğuması, Fransayı, şarktaki dostları yüzünden çektiği kaygulardan kendisini kurtaracak olan Rusya ile anlaşmıya götürmüştü.

Bu aralık Japonya yüzünden Rusya-Amerika ve İngiltere-Amerika biribirlerine yaklaşmışdılar. Avrupadaki yeni şartlar altında Rus siyasetinin değişişi silâhsızlanma işinde görülmüştü. Bütün devletlerin tam ve kat'î silâhsızlanma davasını güden Rusya, silâhlanma konferansında daimî bir emniyet konferansının avukatlığını yapmıştı ve bu tezine sadık kalmıştı. Fransa bile Uluslar Derneği yüzünden bağlı olduğu için bu derece ileri ve sarih bir teklif yapamamıştı.Almanya ile karşılıklı ademi tecavüz mîsakı teklifinin yapılmaması ve bundan sonraki Baltık memleketlerine ait bîtaraflık mukavelesinin aktinde de uyuşulması Rus-Alman münasebatını boyuna gerginleştiriyordu. Buna muvazi olarak Fransız-Rus dostluğu ilerliyordu. Bu dostluk nihayet şark mîsakı etrafındaki anlaşmıya kadar varmıştı.Rusya ile beraberlik, Fransayı gevşetmiş, ittifak bağlarını sıklaştırmak, İngiltereye söz anlatabilmek ve İngilterenin yardımı ile revizyoncu cephenin geri kalan kısmını dağıtmak için imkân veriyordu, Fransanın bu istikamette yaptığı ilk hucum hareketinin başında Barthou yürümüştü.

Almanlara göre harb sonu Fransız siyaseti, mantık bakımından, bir iç gerginlikle kıvranır. Bu bir tezaddan doğuyor. Bu tezad, Fransanın bir taraftan Avrupanın tekâmülüne çalışmak, diğer yandan ayni zamanda Avrupayi olduğu gibi tutmak dileğinden do-

uyor. Barthou politikasile Fransa bu arzudan birisine yüz çevirmiş oluyordu. Fransa siyasetine göre Fransa sulhu organize etmektedir. Fransanın beraberindekiler de samimî sulhçudurlar.

Alman düşüncesini anlamak istemiyenler için vaziyet şöyle hulâsa edilebilirdi: Almanyanın hareket serbestliğini kısaltan sulh muahedelerinin köstheklerinin gevşetilmesi işi Alman milletine ağır gidiyor görününce, bu kuvvetli asker millet, içinden doğan yeni bir milliyetçiliğin kucağına atılmıştı. Önceleri genel savaşı kazananlar bunda tehlike görmüşler ve tekrar birleşmişlerdi. Böyle bir görüş noktasından bakılınca son iki yılın sulh işi Fransaya ya bir koruyucu, preventif, savaş yapmak, ya da sulh bloku nu kurmaktan başka yol kalmıyordu. Fransa ikinci yolu tutmuştu. Fransa bu işe başladığı zaman İngiltere silâhlanma işinde Almanyaya uygun bir vaziyette idi. İtalya, nasihatlerinin Berlinde tutulmamasına rağmen, Almanya ile beraber yürümek ümidinden vazgeçmemişti.

Fransa 17 Nisan 1934 tarihli nota ile Almanyanın Cenevreye dönmesini istemişti. Litvinof un yardımı ile silâhsızlanma konferansının rejional pakt lara götürecek bir emniyet komisyonu halinde toplanmasına karar verdirmişti. Küçük îtilâfa revizyon un aleyhinde teminat verebilmişti. Bütün bu işler hakikatte temeli samimî olmıyan dörtler pakt ının gömülmesi idi. Bundan sonra Fransa siyaseti Alman-Polonya anlaşmasının güttüğü Polonya Fransa ittifakından geriye ne kaldı ise onu kurtarmıya çalışmıştı. Polonya, Tuna havzasında Alman siyasetine karşı bîtaraflık gibi esaslar mukabilinde 10 sene için Almanyadan hududlarının garantisini alabilmişti. Bir nominel büyük devlet olmuştu. Dörtler pakt ının karşısında duyduğu öfke-

sini ekalliyetler hakkındaki taahhütlerinden uluslar derneğinde kendiliğinden vazgeçmesile gidermeğe çalışmıştı. Polonya bir taşla bir kaç kuş vurmuştu. Barthou andlaşmaları tazelemişti. Rusyayı, bir iki bitaraf küçük devletin kıymetsiz mümayişleri ortasında, Uluslar Derneğinde kuvvetli bir âzâ olarak selamlıyabilmişti. Bu vakıalara dayanarak Fransa Avrupadaki siyasal hegemonyasına boyun eğecek, Avrupadaki kuvvetlerin terazilenmesi politikasından ve revizyon blokunu arada sırada okşamaktan İngiltereyi vazgeçirecekti. Pakt sisteminin yürümemesi takdirinde Fransız - Rus ittifakının kaçınılmaz bir mahiyet alacağını da sezdirmişti.

Barthou nun Şark paktı ve Akdeniz paktı gibi rejiyonal paktlar siyasetine karşı Almanya 1934 de Polonya ile yaptığı anlaşma ve Avusturya üzerindeki atılgan faaliyetlerle mukabil hücuma geçmişti. Almanya böylece kısmen haklarını göstermek, kısmen iki taraflı anlaşmalar yolu ile sulh işine varılamıyacağını zorbalıkla isbat etmek istiyordu. Almanya Saar plebisitinden sonra bu muvafakiyetine dayanarak Uluslar Derneğile değil, Fransa ile tekrar doğrudan doğruya anlaşmak istemişti. Siyasal propagandasını yalnız Rusya üzerine teksif etmişti. Bütün bu vakıalar Almanyanın garb devletleri manzumesine silâhlanma hakkını kazanmış büyük bir devlet sıfatile girmiye çalıştığını gösteriyordu. Böylece Rusyanın yerini alarak garb devletleri nezdinde Rusyayı açıkta brakmak istiyordu. Bu aralık Polonya, Almanya ile arasındaki vaziyetten doğan kârı çıkarmıya uğraşıyordu.

İNGİLTERE VE REVİZYON CEPHESİNİN SONU

Fransa İngiltereyi son aylarda kendi tasarladığı şekilde Avrupadaki genel emniyeti korumıya razı etmişti. İngiltereyi bu işe razı eden sebebler Rusyanın Avrupa siyaseti, Almanyanın hava teslihatı ve nihayet Almanyanın bu çevrilmiş vaziyetinden İngiltere için doğan mal ve sermaye ihracatının faydaları idi: İngiltere şark mîsakı için Roma, Berlin ve Varşovada uğraşmıştı. İngiltere boyuna Almanyayı ve Folonyayı bu işe sokmak istiyordu. Böylece bu Rus-Çekoslovak-Fransa birliğinin doğmasının önüne geçmiye çalışıyordu. Avusturya üzerindeki Alman siyaseti İtalyanın revizyoncu cepheden ayrılmasını kolaylaştırmıştı. Ancak bu yüzden küçük îtilâf ile İtalya arasında Tuna havzası üzerindeki münasebetlerin de kolayca halledilmiş sayılamıyacağı meydana çıkmıştı. Marsilya cinayeti, arayı bulmak istiyen Fransanın bu işini sarsmıştı. Lâkin İngilterenin tavassutu ve nihayet Uluslar Derneğindeki ilk kânun 1934 içtimaı vaziyeti açmıştı. Netekim sonraları Mussolini-Laval anlaşmasında İngilterenin gayreti görülmüştü. Şark Avrupası için ne bu paktı alkışlamak ne de onun samimiyetine inanmak güçtü.

İngilterenin Avrupa işlerine tam şekilde karışması Fransanın emniyet işinin silâhsızlanma işine esas olduğu hakkındaki tezini kuvvetlendirmişti. İngilterenin nufuzu Skandinavya ve Baltık memleketlerinde yükselmişti. İngiltere ökonomik siyasal yollarla Folonya üzerinde de müessir olmıya başlamıştı.

Yeni Balkan

Fransanın emniyeti organize etmek yolundaki yaptığı gayretler neticesinde şark Avrupasında iki pakt yapılmıştı. Bunun birisi Baltık memleketlerinin yaptıkları pakt. Bu pakt ta ingiliz nufuzu seziliyordu.

Bu pakttan çok daha kıymetli olan bir muvaffakiyet Balkan paktı idi. Balkan paktı kuvvetli Türkiye siyasetinin ileriyi görüş ve gerek olan tedbirleri almak bakımından çok kuvvetli ve yüksek bir ifadesi olmuştu. Rusya ve Fransanın genel siyasalarına da uygun düşen bu pakt İngilterenin de selamladığı bir sulh unsuru idi. Taptaze ve çok keskin menfaat çarpışışlarının bir türlü dinmek bilmediği, içi dışı sınırlı topraklar üstünde yüksek bir siyasa eseri idi. Avrupa sulh organizasyonunun temel unsurlarından biri olmuştu. Avrupadaki devlet grupları nizamının artık şakulî değil ufkî bir vaziyette tekevvününe işaret ediyordu. Balkan paktı yalnız ön Asyanın kuvvetlerini de kendi coğrafi-siyasî gücüne ve diriliğine eklemiş Türkiyenin pozitif sulh yapıcılığını göstermemişti. Kısa bir zamanda hadiseler karşısında muvaffakiyetini ve zaruretini isbat etmişti. Şimdiye kadar büyük devletlerin objetsi kalmış Balkanı süjet yapmıştı. Balkanlarda bir büyük devlet varlığını belirmeğe başladığını göstermişti. Türkiyenin Avrupa-Asya toprakları üstünde bir daha gözüken kudreti Avrupadaki büyük devletlerinin siyasalarının istikametini ve mahiyetine tesir etmişti. Esasen genel savaştan sonra Balkan artık bir müdahale meydanı değildi. Büyük devlet siyasalarının metodları değişmişti. Balkan paktı revizyon cu veya antirevizyon cu diye, Fransız siyasetine uygun veya İtalyan siyasetine karşı diye, dar bakımdan mutalea edilemez. Bu paktın oluş tarzının tarih-

çesi dogrudan doğruya ne Frnasanın ne de, Rusya ve Türkiye ile dostluk muahedeleri yapmış veya bunları uzatmış, İtalyanın Balkanlarda ve Akdenizin şarkındaki siyasetlerinin tesiri altında değildi. Başlı başına umumî Avrupa politikası içinde bir unsurdu. Balkan konferansları balkanların harcanmamış taze kuvvetlerinin kıymet şuurunu yükseltmişti. Bu konferanslar müşterek tâli ve müstakil varlık yolunda cenup-şark Avrupasının anlaşmasının. Émancipation ve tesanüdünün ideolojik temellerini hazırlamıştı. Bu konferanslar Balkan paktı arasında balkanlılar kendi aralarında karşılıklı anlaşmışlardır.

Balkanlarda dinamik yolla değil, statik yolla sulhu temin etmek bir zaruretti. Balkan paktı siyasal coğrafya tabirile, kımıldamak istiyen bir yarım adaya karşı iki büyük yarım adanın gerçek kuvvetini, mukabil tearruz kudretinin üstünlüğünü göstermişti.

Türkiye diğer devletler gibi uluslar derneğine kabul edilmiş değildi; Türkiye uluslar derneğine girmişti. Bu giriş Avrupada başlı başına bir siyasa unsuru ve âmili olan cenub - şark Avrupasının sujet olmak istiyen iddiasının ayni zamanda bir ifadesi ve cihanca kabülü demekti. Savaştan evvel büyük devletlerin nufuzu Balkan topraklarının üstünde ve içinde idi. Şimdi bu nufuz tecrübeleri artık bu toprakların ancak dışından Balkanlarla anlaşmağa gelebileceklerdi.

Balkan paktı ile Türkiye ve arkadaşları sulh siyasetlerini çok tesirli bir şekilde güdebilmek için yep yeni bir unsur elde etmişlerdi. Bu paktın kudreti Bulgaristanı da yavaş yavaş kendilerinin yürüdükleri ve Balkanlılar için en doğru yolu gösteren istikamete çekmeğe başlamıştı.

Revizyon işi Balkan işi olmaktan ziyade orta Avrupa işi idi. Bulgaristan revizyonculuğu mahiyet itibarile Macaristanın revizyonculuğundan başka türlü idi. Bu iki memleketin müşterek muhalifleri olan Romanya ve Yugoslavyaya karşı Bulgaristanın hiç bir zaman Macaristanla beraber bir politika yapmamış olması da bunu göstermişti. Balkan paktı, üstelik keskin toprak revizyonculuğunu Balkanlara sokturmak istiyen teşebbüslerin muvaffakiyet ihtimallerini kökünden kırmıştı.

***

Müstakil Avusturya:

Almanya Saar plebisiti ile iç ve dış siyasada zafer kazanmıştı. Bundan evvel Fransa ve İtalya Romada anlaşmışlardı. Avusturyanın istiklâli etrafındaki büyük devletlerin alâkalarını göstermişlerdi. Almanyanın Fransaya karşı ortaya çıkarmak istediği mukabil cephe artık iyice çözülmüş ve çökmüştü.

Esasen Avusturyanın Almanyaya katılmaması için gösterilen alâka son iki yılda üç büyük garb devletinin müştereken yaptıkları beyanat ve teşebbüslerle apaçık meydanda duruyordu. İngilterenin son yılda, Tuna havzasının nizamını ve sulhunu korumak hususunda gösterdiği alâka buralardaki sulhu korumak işinin nihayet Rusyanın eline geçmesinden doğan endişeden ileri geliyordu. İtalya-Fransa anlaşmasından İngilterenin müzahereti de nihayet Fransanın Rusyadan göreceği yardımın büyüklük derecesini küçültmek için idi. Almanlar bu son Roma Paktının gerçekte İtalyan-Fransız tezadını alacak bir samimiyeti olmadığını, Rusyayı da memnun etmediğini söylemişlerdi.

Genel harb sonu siyaseti, son yılların pakt siyaseti olmuştu. Pakt lar umumî siyasette devletlerin her ihtimali beraberce düşünmek için iş birliğini kabul etme-

leri idi. Harbden evelki ittifak siyasetleri ise muayyen hedeflere ve ekseriya üçüncü bir devlete karşı alınacak vaziyete bağlı idi. Pakt lar umumî ve elastikîdirler. ittifaklar ise hususî ve katılaşmış bir seciye gösteriyorlardı.

Bugün olmuş bitmiş yahut olmak üzere bulunan pakt lara alâkalanmış devletler arasında iki gurup sezilebilir. Bu gurup'un birisi Rusyanın, diğeri İngilterenin bulunduğu gurup'tur. Fransanın siyasası, ele başı görünmekle beraber, gerçekte Fransanın içindeki politik kuvvetlerin istikamet ayrılığı yüzünden her iki tarafa sallanmaktadır.

Son yıllarda görünen hâdiselerin muhassalası şöyle toplanabilir:

Versailles dan 15 yıl sonra Avrupa dış politikasında karşılaşan cepheler Almanya-Fransa cephesinin arkasındaki Rusya-İngiltere cepheleridir. Ancak Rusyanın ve İngilterenin Avrupadaki emniyeti garanti etmek isteyişlerinin yalnız şekilleri değil, sâikleri ve mahiyetleri başka başkadır.

Avrupada küçük ve orta devletler birleşmişler ve yeni kuvvet merkezleri doğurmuşlardır. Bu vakıalar Uluslar Derneğinde inikâs etmektedir.

***

Genel savaş sonu Avrupa siyasal tekâmülüne toplu bir varlık olarak bakıldığı zaman Almanya-Fransa münasebatının bu varlığın ne de olsa göbeğini, çekirdeğini, teşkil ettiği görüldü. Bu varlığın değişmesinin iki çeşit sebebi vardı. Birisi bütün kriz lere ve siyasal gerilemelere rağmen yavaş yavaş kendisini toparlıyan ve kalkınmıya başlayan Almanya idi. Almanyanın harbden evvelki politikası ne garba ve ne şarka müteveccih idi. Harbden sonra hem garba hem şarka

değil, sonunda ya şarka ya garba dönmek olmuştu.

Diğeri, Rusya ve İngiltere gibi Avrupanın iki yanındaki iki cihan devletinin Avrupa işlerine, değişmiş umumî siyasetleri veya bünyeleri ile karışmış olmaları idi. Almanyanın kuvvetlenmesi bu iki cihan devletini Avrupanın işine yaklaştırmıştı. Her birisinin yaklaşışı ötekininkini sürüklemişti. Almanyanın etrafındaki Almanların sınır boylarında kımıldayışları da çok defa mevcud tezadları unutturmuştu.

Ökonomik canlılık devrelerinde genel savaş sonu Avrupa siyasasında az, çok bir yatışkanlık vardı. Kriz devrelerinde menfaatlerin ve siyasal tezadların çarpışmaları daha kolay seçiliyordu.

Bu tekâmülü iten kuvvetleri tek bir hareket unsuru olarak toplamak ve bir varlığı tâyin etmek lâ zımgelirse, bu kuvveti Almanyanın souverain devlet olmak yolundaki uğraşışı diye göstermek kabildir. Bu ise Almanyanın ayni hakka malik bir büyük devlet olduğunun tanınması için yaptığı mücadeledir. Bu boğuşmada Rapallo birinci safhadır. Ruhr savaşı iki taraf için zararlı olan bir kapışmadır. Lokarno ve Dawes plânı varılmış kısmî bir hedefdir. Lokarno dan cihan ökonomik kriz ine kadar olan devre de yeni vaziyetin işlenmesi,ve ökonomik beraber çalışmıya doğru atılmış büyük bir adımdır. Rhin in boşaltılması tam anlaşmanın ilk, fakat neticesiz, bir projesidir. İkinci savaş devri Almanyanın müstakil bir büyük devlet olmak isteyişini hızlandırdığı günlerle başlar. Avusturya ile gümrük anlaşması ilk hucum ve ilk gerilemedir. Almanyanın fiilen silâhlanması yarım muvaffakiyetidir. Fransız diplomasisinin Avrupa memleketlerini emniyet tezi altında etrafına toplaması Fransız muvaffakiyetinin büyük bir parçasıdır. Almanların

evvelâ tam hukuk müsavatı, sonra emniyet üzerinde anlaşmak tezi kendi kendisine ve ulusal şerefine dayandığını söyliyen bir devletin hareket serbestîsini ele geçirmek isteyişidir. Fransanın evvelâ Uluslar Derneğinde birleşen bir pakt sistemi ile varılacak avrupaî emniyetten sonra hukuk beraberliğinin verilebileceği tezi de Almanyanın önce Fransa ile hareket serbestîsinin hedefleri hakkında garantili bir anlaşmayı zorla bulmak arzusudur.

Bu mücadelenin nereye varacağı kestirilemez. Kestirilecek olan cihet 20 inci yüzyılda bu mücadelenin iki devlet arasında değil, ancak iki büyük gurup'lar arasında devam edebileceğidir. Ancak bu şekilde şu veya bu yolla bir hal neticesine varacağıdır. Bu grupların teşekkülü, dar mânâsı ile, Avrupada ne de olsa Almanya Fransa anlaşmasına bağlıdır.

Saar bu anlaşma kapısının bir anahtarı idi; olabilirdi.

HARB SONU AVRUPASI ÖKONOMİSİNİN TARİHÇESİ

I

Genel savaştan sonra Avrupa ökonomisi değişti. Bu çoktanberi beklenen bir netice idi. Çünkü, Avrupanın yapısının başkalaşması tam olmuştu. Bu vaziyet cihan ökonomi varlığı ortasında yeri değişen Avrupanın bir aksülameli idi. Harb sonu Avrupasının ökonomik-sosyal tarihini Avrupa burjuvazisinin yürüyüşünü durdurmak için aldığı tedbirlerin, icad ettiği çarelerin tarihi olarak görenler de vardır.

Avrupa 16 ıncı asırdanberi cihanda ökonomik hegemonyayı elinde tutuyordu. Lâkin genel harbden önce başlıyan hareketlerle Avrupa esasen cihanın sanayi merkezi olmaktan çıkmıya başlamıştı. Avrupa hegemonyasının gerilemesi genel harbın işi değildi. Genel savaş bu işi sadece hızlandırmıştı.

19 uncu yüzyıla; kömür, demir ve makine medeniyeti ile Avrupa medeniyeti hâkimdi. Avrupa, cihanın tabiat kuvvetlerini Avrupalı insan iradesinin emrine koymuştu. Bilgi ve teknik üstünlüğü ile mistik bir hüviyet almıştı. Cihan, onun sermayesinin emrinde idi. Avrupa cihan istihsâlinin, mübadelesinin, münakalesinin, denizlerinin âmiri idi. Cihan ökonomisinin nabzı, Avrupanın metodlarına ve şekillerine göre çarpıyordu. Avrupa cihan ökonomisinin monopolüne sahib idi; bu yüzden liberal olabiliyordu. Zira bu liberalizm hakikatte güce dayanıyordu. Avrupa ile cihan arasındaki alış veriş karışık bir hesab mekanizması ile idare ediliyordu. Avrupanın tediye bilançolarındaki görünmiyen

sütunlar kendi aleyhindeki ticaret bilânçolarını düzeltiyordu. Avrupanın öte yanındaki memleketler ham maddelerle borçlarını ödüyorlardı. Ticaret bilânçoları bu memleketlerin lehinde idi. Avrupa iş ve usta işçi ihrac ediyordu. Cihana insan, yapılmış mal ve sermaye döken Avrupa diplomasisi, Avrupa dışında ayni hedefleri kovalıyordu. Bütün bu diplomasi Avprupa memleketlerinin ayni olan zorbalğını temsil ediyordu. Genel savaştan evvel de Avrupanın içindeki yarışlara rağmen Avrupanın dışındaki memleketlerde Avrupalı beyaz ırkın siyasal-ökonomik hegemonyası vardı.

Hakikatte bu hegemonya Avrupanın garbındaki bir parçanın idi. Burası dünyanın fabrika ocağı idi. Avrupa hegemonyası yıllarca yalnız Avrupalıların kendi aralarındaki yarıştan başka bir rekabet tanımamıştı. Avrupalılar müstemleke siyasetlerinin kuvveti ile kırabilecekleri engellerden başka mânialara çarpmamışlardı. Kendi istihsâl kabiliyetlerinden başka bir sınır çizgisi tanımamışlardı. Liberal bakımdan ökonomik iş bölümünün tatlı ve hülyalı bir çiçekli devresi görülen bu yıllar gerçekte canavarcasına ve az yorgunlukla bol bol kâr getiren bir işti. Avrupanın ötesindeki topraklardan bu ucu görülmez kâr, kucak kucak toplanıyordu. Buradaki insanların dişinden tırnağından sökülüyor, sırtlarının derilerinden yüzülüyor. Mubadele kanunları ancak tastamam bir terazide olan vaziyette geçer.

Böylece imperyalist Avrupa, içerisine, daima dışarı verdiğinden fazla, ve daima yükselen kıymetler sokmuştu. Bu fark, cizyelerden ve faizlerden doğmuş, büyümüş ve kullanıldıkca şişmiş bir sermayenin yarı cizye yarı faizi idi. Eski Avrupa sanayi memleketlerinin hayat standar larının yükselişi günden güne hız-

lanmıştı. Toplama kuvveti de ancak bu yalnız kendisinin teknik ve istihsâl işi olarak gördüğü randeman kudretinden ileri geliyordu.

Genel savaştan evvel bu rahat ve bolluk darlanmıya başlamıştı. Amerika ve Avustralya gibi Avrupalıların yerleştikleri koloniler kendi sanayilerini kurmağa başlamışlardı. Avrupalıların hiç alt edemedikleri Asya devletleri ile yarım veya tam bağlıyabildikleri öteki devletler de sanayi işinde gözlerini açıyorlardı. Ham maddelerini kendileri işliyorlardı. Avrupanın dışındaki bu topraklar ökonomik istiklâllerini siyasal istiklâllerinden sonra almağa başlamışlardı. Gerçekte bir çok koloniler Avrupanın medeniyetinin denizaşırı devamı idi. Bunların sanayileşmesindeki sebebler yalnız siyasal ve ökonomik değildi; soysal, ulusal ve psikolojik idi. Ancak bunların çoğu gitgide inkişaflarına ve tekâmüllerine model olarak Avrupayı değil Amerikayı alıyorlardı, Avrupadan uzaklaşıyorlardı. Çünkü genel şartları Amerikanınkilere benziyordu. Üstelik, genel harbden sonra da, bu beyaz insan koloni topraklarının bir kısmında ancak Amerikanın kendilerine yardım edebileceği düşüncesi belirmişti. Diğer taraftan Amerika yalnız sermaye işinde değil, teknik metodlar ve çalışma tarzlarında da başlı başına bir varlık olmuştu. Bundan başka harb içinde itilâf devletleri Avrupa dışındaki bu memleketlerden yardım dilenmişlerdi. Bu memleketlerin ihracatı fazlalaşmıştı. İthalât azalmıştı. Bu memleketlerdeki sanayi de harb yüzünden daha kolayca büyüyebilmişti. Bu memleketlerin kendi aralarındaki alım satım hacmi şişmişti. Soysal bünyeleri de değişmişti.

Bunların arasında Amerika, genel savaşın başında, büyük bir sanayi kudreti yaratmış bulunuyordu. Şüp-

hesiz ki Avrupalı olmıyan hiç bir memleket henüz büyük ölçüde, cihan ihracatı yapamıyordu. Avrupanın adım adım uyamıyacağı bir vaziyet, genel harbden evvel, pek yoktu. Avrupalıların herhangi bir yoldan çiğniyemiyeceği şartlar daha meydana gelmemişti. Ancak genel savaş olmaksızın da tarihin yürüyüşüne göre nasıl olsa bir gün ulaşılacak olan noktaya genel savaşla birdenbire varılmıştı. Bu nokta Avrupa ökonomisinin cihan tahtından yıkılışı idi.

Harb içinde ziraat yapan ve ham madde çıkaranların kazancı normal değildi. Harb, istihsâl tekniğini yenileştirmiş, hızlaştırmıştı. Piyasalarda yepyeni mal yığınları vardı. Harb sonunda yeni doğmuş devletler istiklâllerini sanayile kuvvetlendirmek istiyorlardı. Devlet bütçeleri yeni şartlar ve düşünüş tarzları ile şişirilmişti. Ortada dönen paraların çokluğu hakikî kazançtan geliyor sanılmıştı. Kriz lerin muayyen devrelerde inip çıkışları, rythme ler, harb sonundaki yüksek fiat devresini düşkün fiat devresi ile kapattığı zaman bu karışıklık büsbütün büyümüş ve genel savaştan önceki istikrarı kovmustu.

Harb sonu Avrupasında koca bir harbin tasfiyesi gerekti. Fazla sanayileşmenin giderilmesi lâzımdı. Hesabsız istihsâlin önüne geçilmeli idi. Hesabsız harcama durdurulmalı idi. Harb malî siyaset zihniyeti değiştirilmeli idi.

Avrupa ökonomisi ne yaptığını bilen toplu bir varlık olarak bu değişmiş vaziyete göre hareket edemedi, edemezdi. Avrupa parçalanmıştı. Başkalaşmıştı. Her devlet, her gurup, hattâ her trust kendi öz menfaatı bakımından iş görmek istiyordu. Hedefleri ve vasıtaları başka türlü idi. Bunlarda üstelik küme-küme ve yer-yer biribirine karşı idiler. Lâkin sonunda bu

teker teker görülen işlerin muhassalası yine az çok ayni kalmıştı.

Genel savaşta yıkılmış havzalar yeni yapılacaktı. Yıllarca yok etmek için kullanılan sermayeler tekrar var etmeğe çevrilecekti. Çalışabilecek insanların yerleri doldurulacaktı. Bir neslin bilgi ve tecrübe kudreti azaldığı kadar çalışma isteği ve direnliği de yorulmuştu. Normal işe alışmak gerekti. Devlet maliyeleri açıkla ve istikrazlarla çalışmıştı. Bu bütçeler terazilenecek idi. Para kıymetleri, sağlam fiat siyasaları, tekrar yerli yerine getirilecekti. İnfilasyon lardan sırt üstü düşmüş rant çı tabaka ayaklandırılacaktı. Tutum ve biriktirmeler canlandırılacaktı. Bütün bu, dar mânasile harb sonu, vazifelerini görebilmek için Avrupa gerçekte, eski ökonomik telâkkisinden ayrılmış değildi. Fakat umumî harbin ağırlığını çeken yüksek sermaye memleketlerinden, Almanyada Fransa ve Belçikada bütün işler şaşılacak kadar bir hızla aşağı yukarı 5 – 6 sene içinde becerilebilmişti.

Şu kadar var ki gerçekten güç olan işler geçici mahiyette değildiler. Bunlar yukarda söylenilen derin sebeblerden geliyorlardı.

Harb yüzünden Avrupada bir sanayi mamûlâtı açlığı belirmişti. Kolonilerin ve yarım - kolonilerin senayileşmemesi için zor üzerine kurulmuş tedbirler gevşemişti. Avrupa dışında, kendilerine hükmeden Avrupa memleketlerinin biribirlerini parçalaması, millî şuurların doğmasına da yardım etmişti. Avrupa için gözle görünmiyen bu ziyanlardan başka bir nokta daha vardı. Avrupa ile geri kalan dünya toprakları arasındaki borçluluk vaziyeti değişmişti. Avrupa yalnız alacaklı olmaktan çıkmakla kalmamış; borçlanmıştı bile. 1917 ye kadar harbe girmemiş olan Amerika,

Avrupa, kıymetleri ve kıymet vasıtalarını yok etmeğe uğraşırken, istihsâl yapabiliyordu. Bu yüzden eski borçlar kıymetinden çok daha fazla bir alacak yekûnu elde etmişti. Bu borçları Avrupalılar kendi aralarında çok defa savrulmamış yumruk gücü ile bölüyorlar ve biribirlerine yüklüyorlardı. Ancak yenmiş veya yenilmiş, şu veya bu, Avrupalı memleketin Avrupanın olan bu borcu yüklenmesi işi düzeltemezdi. Bütün Avrupa faizli borca batmıştı. Alacaklı olan Avrupalılar da dolayısile, aşağı yukarı, Amerikanın veznedarlığını yapıyorlardı.

Harb bittği zaman yapılan bilanço bütün bu hakikatleri açığa vurmuştu. Avrupa elinde henüz kalan toprakların ve pazarların er, geç elden gitmemesini düşünmeğe mecbur kalmıştı. Avrupalılar artık biribirlerile değil borçlarile de yarışmıya ve uğraşmıya başlamışlardı. Alacaklının harb ziyanı hemen hemen hiç idi. Geniş bir iç pazarı, toplu bir ülkesi, 120 Milyon zengin insanı, alabildiğine ham madde kaynakları vardı. Avrupalılar, sekiz on yeni devletin kurulmasından doğan 7000 kilometroluk, yeni gümrük hudutları ile daralan yorgun toprakları üstünde kalmışlardı. Avrupanın fikir ve soysal şartları değişmişti. Avrupa kendi ökonomisinin de taliini kendi eline alan Rusya gibi koskoca bir Hinterland ı elinden kaçırmıştı. Rusyasız Avrupa hafiflemişti, zayiflemişti. Artık cihanda ağır basamıyordu.

Avrupanın harb sonunda başladığı ökonomik boğuşma eski vaziyeti ele geçirmek için değildi. Bu boğuşma, tutunabilme ve yaşayabilme savaşı idi. Varlık kavgası idi. Avrupa ilerisini sağlama bağlamak için uğraşıyordu. Lâkin ne de olsa bu taraftan dünya ökonomisinin inkişafında tekrar öne geçmek istiyordu.

İtiraf etmelidir ki Avrupanın bu yeni baştan ökonomik ele başlığı koparabilmek için uğraşması şimdilik ümidsiz bir uğraşma değildir. Avrupanın büyük ve gizli ihtiyat kuvvetleri kalmıştır. Harbın bir az küçülttüğü, lâkin tüketemediği servet yığını vardır. Elden gitmesi mümkün olmıyan teknik bilgi, ve tecrübe hazinesi vardır. Ökonomik metodculuğu, her alanda öğrenmiş işçileri vardır. Avrupanın nihayet bu gün hâlâ kolay kolay yıkılması mümkün olmıyan ve dünyayı kaplıyan bir devletçilik kuvveti ve harb kudreti vardır. Bunlara rağmen Avrupanın için, için kırıntılaştığı ve pıhtılaştığı da iddia edilebilir.

Avrupanın cihan siyasasının idare edilişindeki hegemonya ananesi Uluslar Derneğinde görülüyordu. Uluslar Derneği harb sonunda denizlerin serbestîsini kurtarmak gibi yollarla Avrupanın hegemonya sını kurtarmak istemişti. Uluslar derneğinin sahnesi üstünde, bu müessesesinin çağırdığı ökonomik konferanslarda, Avrupanın ele başılığının müdafaa edildiği görülüyordu. Bu çarpışmaların akibetlerinin toplu Avrupa bakışından nereye varacağını önceden kestirmenin ehemmiyeti yoktur. Bu konferansların içindeki türlü türlü cephelerin çarpışışı Avrupanın harb sonu ökonomisinin tarihini teşkil ediyor. Bu mücadeleden kazanılan nokta Avrupa istihsâlinin modernleşmesi oldu. Diğer bir cephesi de elde kalan, ökonomik ve siyasal birer depo hizmeti gören, toprakların elden gitmemesini ve bunlardan yüksek verimle istifade edilmesi idi.

Bu mücadelenin en alâkalı cephesi süphe yok ki Rusyanın, Asyanın, Amerikanın, hulâsa bütün cihanın, sıkıştırdığı Avrupanın bir büyük ve toplu iç pazarı yaratmak istemesi idi. Avrupanın bu mücadelesinin iç

yüzü ön sırada şu sualden çıkan davadır. Bu büyük pazarda en çok kimin borusu ötecek, fenalaşmış vaziyetin ağırlığı hangi tabakaya yükletilecek?

Genel savaştan önce Avrupanın kendi dışındaki memleketlerin topundan yaptığı ithalâtın % 80 nini ham maddeler tutuyordu. Avrupanın cihana yaptığı umum ihracatın da yine % 80 ni sanayi mamûlâtıydı.

Cihan ticaretinde Avrupanın hissesi şu idi:

Sene:	İthalatın:	İhracatın:	Alışverişin:
1900	70,3	61,0	65,9
1905	66,2	59,6	63,0
1910	66,0	59,6	62,9
1913	64,0	58,2	61,2
1926	53,6	46,5	50,2
1929	56,0	49,3	52,8
1933	60,5	51,8	56,3

1913 senesi adetleri 100 olarak ölçülürse Avrupanın harb sonu ökonomisinin alım - satım bakımından en fazla yükseldiği ve en fazla alçaldığı devreler şöylece belirtilebilir:

	Cihan:		Avrupa:		Avrupa-dışı:	
Sene	kıymet:	kemiyet:	kıymet:	kemiyet:	kıymet:	kemiyet:
1929	177,3	129,9	152,9	112,0	217,9	158,2
1933	66,3	83,1	57,3	76,4	70,3	93,7

1926 da Avrupanın dış ticareti, 1913 yılı ile ölçülünce, % 10 daha aşağı bulunuyordu.

Yukardaki sayılardan Avrupanın harbden önceki ökonomik oluşunun genel savaş yüzünden hızlandığı görülür. 1926 danberi Avrupa kendisini bir az toparlamıştı. Bunun sebebi, harb ziyanlarının verdiği kes-

kinliğin giderilmesi ve karşı tedbirlerin alınabilmesi idi. Şu kadar varki harb sonunda Avrupada yaratılan bir çok küçük devletler yüzünden eskiden iç pazarlara ait olan bir çok alış verişler 1918 den sonra dış ticaret olarak gözükmüştü. Hakikatte Avrupanın dış ticaretinin gördüğü ziyan cihan ticareti bakımından daha büyüktü. Avrupanın ithalâtının ihracat payından kabarık olmasının sebi şu idi. Harbden evvelki devreler için bu fark, Avrupa dışındaki toprakların Avrupaya ödedikleri iş ve faiz karşılığı ile türlü türlü cizyelerden doğuyordu. Harbden sonraki devrelerde de bu ithalât fazlalığının bozulmaması menkibevî Avrupa hayat - standardının umumî ökonomik vaziyete rağmen tutunabilmiş olmasından geliyordu.

II

Avrupa ihracatının temelleri, kömür ile demir, dokuma, madenî mallarla kimyevî müstahzerat idi. Bunların yanında da çeşid çeşid sanayi mâmûlâtı toplanıyordu. Genel savaştan sonra en uygunsuz vaziyet dokumacılıkta, onun da en fazla yığın malı olan pamuklu kısmında gözüktü. 1913 de Avrupa, cihanın pamuklu ihtiyacının yarısını veriyordu. 1933 de bunu ancak 1/3 ini verebilmişti. Bu aralık pamuklu dokuma istihsâlinde Asyanın iştirak hissesi Amerikanınkinden fazla olmuştu. Lâkin Avrupanın dokuma tezgâhları azalmamıştı. Avrupa dokuma sanayii şu halde Fazla büyümenin yüklerini taşıyordu. Bu yüzden, yeniliğine ve teknik üstünlüğüne rağmen, ticarî vaziyette geriliyecekti. Avrupanın yığın istihlâkine alışmış sanayii hicrete başlamıştı. Cihan sanayiinin umumî

kabiliyetini Avrupadan yükseltmek kabil olamadı. Avrupa dokumacılığının kendi kendini koruma için gösterdiği inadın derecesini sun'î ipek sanayiinde buluyoruz. 1913 ile 1933 arasında sun'î ipek sanayii istihsalâtının 20 misline varmıştı. Avrupa 15 sene içinde yayılan, bu sanayi şubesinin aşağı yukarı öz vatanı kaldı. İhtihsalâtının yarısından fazlasını elinde tutabildi. Şu kadar var ki bu hâdise ayni zamanda Avrupanın ökonomik zorunun ham ipek işleyen memleketler sırtında duyulmasına sebep oldu.

Avrupa bu güne kadar kendisinden ham madde aldığı memleketlerin sanayiileşmesi karşısında bu ham maddeleri kimya yolları ile kendisi elde etmeğe çalıştı. Bu yolda yürüdükçe sanayii inceleşti; kıymetleşti, yükseldi. Aynı zamanda ham madde memleketlerinin ayni maddeyi işleyen sanayiilerine rekabet edebildi. Likifaksiyon gibi yollar bu alandaki imkânlara işaret etmektedir.

Avrupa tabiî vaziyeti ve şartlarının uygunluğu yüzünden kolayca yenilemez. Kömür, demir istihsali ile demir işleme işinde genel savaştan önceki vaziyetini aşağı yukarı tutabildi. Harbden evvelki kömür ve demir monopolunu şüphesiz ki şimal Amerikasına bırakmıştı. Avrupanın sanayi hegemonyası organizasyonda ve organizasyon kabiliyetinde idi. Ancak Avrupa bu neticeyi demir işinde olsun alabilmek için çok uğraşmıştı. Şimal Fransa ve Belçika sanayiinin yeniden yapılması ile bir rasyonalizasyon hareketi başlamıştı. Bu inkişaf 1926 ve 1928 senelerinde Alman sanayiinde en sivri noktasını bulmuştu. Şu kadar var ki bütün bu ileri teknik çalışma tarzları esasta Amerikadan alınmıştı. Avrupanın içinden doğmuş bir mukabil hareket değildi. Sadece ökonomik alanda

daha fazla gerilememek için bir tedbirdi. Halbuki dünya gitgide sınırlanmış ve Avrupa için imkânlar ölçülebilir hâl almıştı.

Genel savaştan önce hemen hemen bir Avrupa monopolu olan dünya sanayiinde de Avrupa sıkışmıştı. Netekim katranlı boyalar istihsalinde 15 yıl sonunda cihan istihsalinin ancak %70 ini tutabiliyordu. Şüphesiz ki potas ve lignit gibi tabiî monopolleri kırılmamıştı. Hattâ harb içinde de Avrupa kimyası ilerlemişti. Bu vaziyet yalnız teknik ve organizasyon yönünden yapılmış bir rasyonalizasyon işi değildi. Çalışmanın mekanize edilmesi, işin tayloriser edilmesi, işlenen maddenin tasarruf edilmesi gibi tedbirlerle Avrupa iktifa etmiş değildi. Ökonomik toplu varlığında bir yenileşme yapmıştı. Su kuvvetlerinden ve su yollarından faydalanmağa da çalışmıştı. Münakeleyi, Amerika ile boy ölçüşemiyecek bile olsa, motorize etmişti. Ziraat alanının bir kıyısındaki istihsâl tekâsüf hareketi de kimya sanayiinin yardımı ile ilerlemişti. Lâkin burada da Amerikayı tutmak mümkün olamamıştı.

III

Genel savaştan sonra Avrupanın borçluluğu yepyeni bir ökonomik meseleyi ortaya atmıştı. Ökonomi tarihi şimdiye kadar çok ileri bir sanayi memleketini borçlu vaziyette görmemişti. Ortada yepyeni bir hâdise vardı. Şüphesiz ki Avrupa bir çok harbler görmüştü. Lâkin bunlar cihan harbi değildi. Ökonomik tedbirler alınmak için harb sonunda bakılacak bir tarihî örnek yoktu. Bu iş göçtü. Büyük mikyasta tâmirat işlerinde ve galiblerin kendi aralarında

ve biribirlerine karşı olan borçlarından meydana çıkmıştı. Bütün bu vaziyetler türlü türlü, yığın yığın, meseleleri ortaya atmıştı. Borç ancak ticaret ve servis fazlasından ödenebilirdi. Sanayi memleketlerinin bilançoları ise pasif ti. Servis bakımından aktif olmaları yetişmiyordu. Ancak bunların faiz ve diğer tekeffüller ve taahhütlerden doğan kazançları vardı. Bunlar da yavaş yavaş gerilemek istidadını gösteriyordu.

Avrupanın ticaret bilançolarındaki pasif liği gidermek ön safhada yeni şartlar altında hayat standard ını alçaltmakla mümkündü. Bunu yapabilmek için baş vurulan çareler infilasyon lardı. Bütün bu denemeler sonunda varılan nokta ise borçlardan vaz geçilmek olmuştu. Bu meselenin halline önce Almanya üzerinden bir çare bulmak istenilmişti. Netekim 1924 de Dawes plânı meseleyi Almanya üzerinde teksif etmişti. Bu plâna göre Almanya her yıl muayyen bir borç taksiti ödeyecekti. Taksitlerin ağırlığı devlet büdcesine, senayi'e ve hususî şirket haline sokulan, Alman devlet demir yollarına yükletiliyordu. Tâmirat ajanının, Reich bankasında ve Reich demiryollarındaki ecnebî mümessillerin kontrolu altına konuluyordu. Rehinelerle sağlama bağlanıyordu. Böylece, ilk defa olarak, uluslar arası borçlar işinde sağlam bir temel bulunduğu zannediliyordu. Lâkin bu plânlar Almanyayı adım adım borç ödemiye alıştırılacak sanılıyordu. Hakikatte Almanya borç almağa alıştırılmıştı. İnkişaf devresinde plânın işlemesi karşısında bu vakıa unutulmuştu. Sonraları 1929 da Young plânı ile kat'î bir hal şekli bulunmak istenilmişti. Nihayet tâmirat borçlarının mikdarı tâyin edilebilmişti. İtilâf devletleri arasındaki borçlarla sıkı bir bağlanış yaratılabilmişti. İler-

de ödenecek para mikdarı ticarî mahiyete sokulmuştu. Alınan bu tedbirlerle alıcı devletler hükûmetleri için daha kolay ve çabuk ele geçirilecek bir hale getirildiği zannedilmişti. Senelik taksitler de azaltılmıştı. Kontrol müesseseleri de kaldırılmıştı. Lâkin bütün bu plânlar birer deneme halinde kalmışlardı.

Bu aralık yine Almanyanın taze borçları eskiden koloni memleketlerindekiler gibi, hızla yükseliyordu. Dış ticaret fazlası ile bu büyük borçları ödemek imkânszlığı da meydanda idi. Harb sonunda tâmirat ve borçlar işi, sayısız konferans eteklerinde, Avrupada şehir şehir dolaştırılmıştı. Nihayet Almanya kriz ortasında harice karşı bankrot olmuştu. Böylece muhtelif moratoryum lar üzerinden geçen bu çıngıralkı kör dövüşü iş, ilk defa 1932 de Lausanne da tasfiye edilebilmişti. Borçlar işi akla ve imkâna uygun bir hal şekli bulmuştu.

Harb sonunda borçların düzeltilmesi işine toplu bakıldığı zaman 3 ayrı safha görülür. Harb sonu kriz inin sürdüğü birinci safhada, borçlar ödeniyor, paralar kıymetten düşüyordu. Bu aralık İnflasyon yüzünden hayat standard ı da düşüyordu. Ancak zorla bir para toplanması vardı ve dolayısile yeniden yükselişin hazırlıkları seziliyordu. Fakat gerçek yekûn üzerinde ödenmiş para mikdarı azdı.

İkinci safha 1929 yılına kadar süren stabilizasyon ve, konjunktur denilen, alış-veriş canlılığı devresidir. Bu devre baş ödünç verici Amerikadan başlıayarak sermayenin bir uluslar arası bağlılık içinde yumaklaştığını gösteren devirdir. Ödenenden fazla yeni borç veriliyordu. Alış veriş canlılığı devam ettiği müddetçe bu mekanizma gül gibi işliyordu. 1929 da baş kaldıran kriz müddetince borç verilemiyordu. Verilemeyince de borç öde-

nemiyordu. Zorla tediyat yaptırmağa kalkışmak ise, 1931 de, uluslar arası kredi aleminde görülen en iri çöküntüyü doğurmuştu. Bu yüzden uluslar arası para kıymetleri tekrar sallanmıya, sarsılmıya başlamışlardı. Bu vakıadan sızan bir beliriş te harbı kazanan Avrupa devletlerinin harb borçlarını Amerikaya vermekten çekinmeleri olmuştu. Bu aralık Amerikanın para kuvvetile ingiliz sermayesine rağmen, hâkim olduğu cenub amerikasının da aklı başına geliyordu.

Alış veriş durgunlugu ile canlılığı ve onun tesirlerile sebeblerini bu gün herkes aşağı yukarı biliyor. Bunlar öz Avrupa işleri değildir. Üstelik geçici şekillerdir. Bütün bu devrelerde toplanan sayısız konferansların, çizilen ödeme plânlarının, yapılan moratoryomların biricik değişmiyen ve geçmiyen neticesi harb borçlarının ödenmesine devam edilemiyeceği hakikati olmuştu. Ancak bütün bu örtüler altında bir değişme ve bir başkalaşma belirmişti. Alış veriş canlılığı devresinde siyasal olmıyan hususî bir borçlanma meydana çıkmıştı. Bu borçlanmanın bir parçası da sabit iştirâkler şeklinde idi. Genel savaştan evvel şurada burada Avrupa sanayiine sokulan Amerikan sermayesi vardı. Gerçektir ki bütün devletler bu hareketi kanunî yollarla karşılamıya kalkmışlardı.

Lâkin bu korunuş şeklî bakımdan idi. Olsa olsa harb gibi, nasıl olsa zorun sözü geçecek, istisnaî zamanlarda işe yarayacaktı. İşin iç yüzü şu idi ki, bütün bu kanunlar barış vakıtlarında birçok devletlerin ökonomik politikasını kösteklemek için tam engel olmamışlardı. Şu halde Amerika, Avrupanın yaptığı ökonomik savaşta, Avrupanın içinde duruyor demekti. Bu hâdise elektrik ve otomobil sanayii gibi taze senayilerde göze çarpıyordu. Bu tarzdaki borçluluktan

kurtulma gzçtür. Çünkü, Avrupa ile Amerika sanayi sermayasi kaynaşmıya başlamıştı.

IV.

Avrupa sanayii, açık cihan pazarlarında gezdikçe, Avrupa dışındaki, borusunun öttüğü topraklarda, satış pazarını elden kaçırmamak için de uğraşmıya mecburdu. Bu çabalamanın başında İngiltere geliyordu. Zira, Büyük Britanya İmperatorluğu cihanın en geniş müstemlekelerini elinde tutuyordu. Ayni zamanda bu topraklar ökonomi bakımından Avrupanın dışında en ileri gitmiş topraklardı. İngiltere sanayii Amerika ve Japonya sanayii ile boy ölçüşmiye mecbur kalıyordu. Ayrıca, kısmen Amerika sermayesinin yardımını gören, kendi müstemleke ve dominyon larının sanayii ile de boğuşmıya başlamıştı. Bu istikametteki tekâmül Hindistanın gümrük otonomi sine ve propagandasına engel olmak gibi sadece siyasal tedbirlerle durdurulamıyacaktı. Nihayet ökonomik menfaatler göstermek yoluna dökünüldü. Önceleri bu bakımdan da zorluklar gözüktü Artık iş aksine yürümiye başlamıştı. Ökonomik tedbirler siyasal birliğin, evveliyatı ve vasıtaları olmuşlardı.

Bu ökonomik imperatorluğun tutkalı, imperatorluk gümrük tarifesi olmuştu. Müşterek bir gümrük birliği yaratmak güçtü. Zira ananevî liberal İngiltere de dominyonlara gösterebilecek kolaylıklar ve yardımları bulmak için yetişecek imkânlar azdı. İngiltere 1931 deki kriz yüzünden parasının kıymetini düşürmekle beraber koruyucu yüksek gümrük sistemini de kabul etmişti. 1932 de, Ottava konferansında çizilen esaslar

dahilinde, Avrupa dışındaki toprakları ile hususî anlaşmalarla uzlaşabilmek imkânını kazanmıştı. Şüphesiz ki para kıymetini beraber düşürmek yüzünden elde edilen yardımlarla da canlanan Büyük Britanya İmperatorluğu ticaret politikası İngilterenin ökonomik vaziyetinin düzelmesine yaramıştı. Bu günkü alım satım inkişafının ortasında İngilterenin ökonomik bünyesinin sağlamlaştırılmasını kolaylaştırmıştı. Ancak şu noktaları gözden kaçırmamak lazımdı: Yığın istihlâkine yarıyan senayiin uygun yerde bulunup bulunmamasından doğan genel şartları uzun müddet için değiştirmek mümkün değildir. İngiltere ile Avrupa dışındaki topraklardaki senayiin maliyet fiat farklarını yarı siyasal tedbirlerle ortadan kaldırmak güçtür. Bu gibi siyasal-idarî tedbirler ancak bu farkın tesirlerinin keskinliğini bir müddet için giderebilir. Diğer taraftan İngilterenin Büyük Britanya İmperatorluğu ile ökonomik bağlılığını sıklaştırdıkça Avrupa ökonomisi ile olan bağlılığı tabiatile gevşiyecektir. Bu gün herkes İngilterenin sanayi mamûlâtını satabilmek için dominyonlarından almak istediği zirâî mahsulâtın Avrupa ziraat memleketlerinin istihsâl fazlası olan ihracatlarının sırtından çıkacağını biliyor.

Büyük Britanya İmperatorluğunun Avrupa ile alım satım vaziyetinin yavaş yavaş değişmekte olduğunu aşağıdaki adedlerde kovalamak mümkündür:

	İngiltere ithalâtı		İngiltere ihracatı	
Sene	Avrupa dışındaki imperatorluktan:	Avrupadan:	Avrupa dışındaki imperatorluğa:	Avrupaya:
1913	% 24,9	% 40,3	% 37,2	% 34,0
1932	% 35,4	% 33,7	% 45,3	% 33,1

İngilterenin karşısındaki Rusyanın vaziyeti başka idi. Rusyanın kolonisi yoktu. Ceniş ve toplu bir Hin-

terlandı vardı. Rusya, Asyanın ökonomik işlenişin becermişti. Sibirya topraklarının sakladığı cevherler ve kuvvetleri ortaya çıkarmıştı. Amerikan ölçüsünde bir ökonomik yükselme yoluna atılmıştı. Rusyanın demografik kuvveti her bakımdan Amerikadan fazla idi. Avrupa ökonomisi genel savaştan sonra boyuna Rus pazarlarının hasretini çekiyordu. Çarlık Rusyasında Rus ökonomi varlığının inkişafını elinde tutan Avrupa banka sermayeleri bugün Rusyadan ayrılmak mecburiyetinde idiler. Çünkü, Rusya rejimi plânlı iktısad ve dış ticaret monopolu gibi vasıtalarla çalışıyordu. Rusyanın ökonomik bünyesi değişiyor, sanayileşiyordu. İç ökonomisinin bünyesi ve çalışma tarzı da, ve nihayet, bütün organizasyonları da değişiyordu. Ziraat kollektifleşiyor, ham madde ve yarı mâmûl madde ve tam sanayi mamûlâtının rus dış ticaretinde oynadığı rollar başkalaşıyordu. Her yıl ithalât ve ihracatındaki maddelerin mücerret ve izafî nisbetleri bu vakıayı açığa vuruyordu. Rusya 15 yıl içinde kendisine mal verenlerin rekabetinden istifade edebilmişti. Avrupalıları ve Amerikalıları, imkân sınırları içinde, kendi dileklerine göre kullanabilmeğe çalışmıştı.

Almanya genel harbden evvel Avrupanın içinde Rusyanın baş satıcısı idi. Netekim 1913 de umum rus ithalâtının yarısını vermişti. 1927—28 de, Rusyanın ilk beş senelik plânının başında, Almanyanın yeri rus ithalât ve ihracat hacminin dörtte birini tutan derecede idi. İlk 5 senelik plân yüzünden bu nisbet 1932 senesinde % 41 i bulmuştu. Ancak 1913 dekinin yarısına varamamıştı. Almanya-Rusya siyasal münasebatı gerginleştiği gündenberi bu nisbet gerilemişti. 1934 de Almanyanın Rusyaya ihracatı $^1/_6$ e düşmüştü. Bu ise umum Alman ihracatının % 10,9 u olan bir parça

sının % 2 ye düşmesi demekti. Üstelik Rusyanın Almanyaya ithalâtı, Almanya ihracat krizi içinde, sabit kalmıştı.

Türkiye ön Asyanın ve cenup şark Avrupasının yarı müstemleke akibetinden kendisini kurtarmıya başladığına en inandırıcı misâldi. Genel savaştan sonra Türkiye kenar Avrupasındaki ökonomik değişmelerin en canlı şeklini gösteriyor.

Avrupa ökonomik varlığı içinde Fransanın vaziyeti kendisine mahsustu. Fransa ökonomisini bünye ve yol bakımından uygun müstemlekeleri ile beraber düşünmek gerektir. Fransa müstemlekeli devletler arasında dış ticaret bakımından en az tesir altında kalabilecek memleketti. Fransa cihan piyasasında nisbeten az rekabet gören lüks maddelerin tradisyonel ihracatçısı idi. Kendisine insan hazinesi olan kolonileri ile anlaşması daha ziyade, âdeta bu sonuncuların dileğinden, ön safhada siyasal düşüncelerden doğmakta idi.

Harb sonu Avrupasına toplu olarak bakıldığı zaman tek başına Fransız ökonomisi ilk önce bile gelmez. Buna rağmen Fransa, ökonomi bakımından Avrupalı memlekettir.

V.

İş ve kredi meselelerini güçleştiren Rasyonalizasyon, harb sonu Avrupasına nihayet Avrupa dışındaki ilerleme ile ayak tutabilmeğe yaramıştı. Avrupa dışında peylenmiş, kapılanmış, kul edilmiş toprakların Avrupa için ehemmiyetinin geçici oluşu gözüküyordu. Zaten bunların çoğu da gitgide Avrupadan ona verdikleri kadar almıya başlamışlardı. Avrupanın siyasal borçla-

rından sıyrılmış olması Amerikan sermayesinin tesirini azaltmıyordu. Hiç bir tarafta Avrupanın gerilemiyen ökonomik ehemmiyet ve kıymetini yükseltebilecek bir ana-tedbir bulunamıyordu. Bundan dolayıdır ki Avrupa da günden güne kendi toprakları üstünde bir düzenlik ve direnlik yaratmak dileği yükselmişti. Bu dilek ön sırada Avrupanın az işlenmiş parçalarının verimini yükseltmek idi. Üstelik harb sonu Avrupasının siyasal parçalanmasına karşı koyarak bir Avrupa içpazarı yapılmak istenilmişti. Harb sonundaki bütün konferanslarda hemen hemen bu düşünceye rastlamak kabildi.

Ziraat alanındaki bu hedef değişişi genel savaş sonunda meydana çıkan ziraî ıslahatta görülür. Rusyadaki kocaman devrimin tesiri altında şark ve şark-cenub Avrupasında ziraat reformları yapılmıştı. Yeni küçük devletler, köylülerine, büyük araziyi taksim ve feodal yüklerden kurtarılmayı vadetmişlerdi. Çoğu da, az çok bu vaadleri tutmuştu. Önceleri bu yüzden bu memleketlerin ziraî pazar mahsulleri azalmıştı. Bunun daha ziyade psikolojik sebebleri de vardı. Lâkin neticede yığın sanayi mâmûlâtını alım kabiliyetleri biraz yükselmişti. Bir taraftan azalan istihsâl fazlası küçük müstehliklerin elinde kalmıştı. Diğer tarafdan da bazı mıntakalarda istihsâl tekâsüfü temin edilebilmişti. Şu kadar var ki yeni sınırlar ve bunların yüzünden ortaya çıkan, devlet yardımı gören sanayi ökonomik yükselmiye engel olmuştu. Ancak bu umum Avrupa bakışına göre idi. Bu sanayi ön sırada ökonomik bakımdan rasyonel değildi, fakat politik bakımdan zarurî olan harb sanayi'i idi.

Nihayet İtalya sanayi bakımından kuvvetlenmiş ve

Bütün bu gibi memleketler şüphesiz ki sermaye bakımından harice muhtacdılar. Ancak genel harbden evvelki vaziyete nazaran sanayi memleketlerinin iç yapısı değişmişti.Netekim sermayesiz sanayi memleketi olan Almanya ile aralarında bir fark kalmamıştı.

Üstelik genel savaş ziraat ve sanayi bakımından Avrupanın nufus taksimindeki uyğunsuz vaziyeti de ortaya çıkarmıştı. Avrupa nufusunun % 40 ı ziraatte, % 32 si ticaret, münakale ve idare işlerinde, % 20 si sanayide ve, % 8 i de el işlerinde çalışır.

Avrupada nufusun sıklet merkezi yavaş yavaş şarka doğru gitmiye başlamıştı. Şark çiftci ve Slavların memleketleri idi. Genel savaştan sonra âdeta müzmin bir karekter alan Avrupa ziraat kriz i de gerçekte deniz aşırı memleketlerin ziraî vaziyetinden çıkmıştı. Ancak Avrupa sanayi memleketlerinde ki ziraatı koruma bu krizin ağırlığını kenar Avrupasının üstüne doğru çekmişti. Böylece bu memleketlerde ki ziraî nufusun nisbî fazlalığı meselesi de canlandırılmıştı. Zira, harbden çok önce orta, şimal ve garb Avrupasında, sanayileşme ve muhaceret yüzünden, zürra nufus, ziraata salih arazinin kilometrosu başına 40 - 50 kişi olarak bir tevazün bulmuştu.

Umumî şartları daha uygunsuz ve mütekâsif ziraatları geride olan şark ve cenub Avrupasında ise bu nisbet 75 - 100 e çıkmıştı. Bundan dolayı buradaki çiftçinin hayat standardının ve alım kuvvetinin ancak 1/4 - 1/6 ini tutabilmişti.

Böylece gerçekte siyasal sebeblerle verilemiyen uzun vâdeli krediler olmaksızın buralarda sanayi inkişaf edemez hale gelmişti.

1918 den sonra şark Avrupasının bir taraftan verimi, randement i, yükseltmeğe çalışması, diğer taraf-

tan sanayileşmek istemesinin bir sebebi de şu halde büyüyen ziraî nufusun ağır basması karşısında buralardaki çiftci hayat standard ının daha fazla düşmesine çalışmaktı. Şu halde ziraat ve ziraî nufus vaziyeti de Avrupanın ökonomisini hırpalıyan bir âmil olmuştu.

Avrupadaki bu genc memleketlerin bir derdi de tam istiklâllerine toz kondurmamak, ve dış siyasalarının hareket serbestîsini ellerinde tutabilmek için siyasal iş birliği ile ökonomik iş birliğini ayırmak istemeleri idi. Bu memleketler ökonomik dirilme ve yükselme imkânlarını siyasal beraberlik içinde çalıştıkları memleketlerden gayri memleketlerde aramak istemişlerdi. Ancak bu zor işi başarabilen memleketlerin sayısı azdı.

Avrupanın ziraat memleketlerinin sanayileşmesi Avrupadaki istihlâk sanayiinin bünyesini değiştirecekti. Büyük sanayi mâmûlâtının istihlâkini yükseltecekti. Netekim 1928 de Avrupada eski sanayi memleketlerinde adam başına 267 liralık bir istihlâk düşüyor du. Ziraat memleketlerinde ise bu mikdar adam başına yılda 103 lirayı bulmuştu. Filvaki şimalî Amerikada bu nisbet 454 lira idi. Ancak geri kalan cihanda ise 36 lira idi. Şu kadar var ki bu vaziyet Avrupada ziraat sanayi işinin genel ökonomik şartların değişmesi idi. Toplu bakışla Avrupanın gerilemekte olan yerini kurtaracak bir çare değildi.

Genel savaş sonunda Avrupada sınırları aşarak bir toplu Avrupa anlaşmasına varmak istiyen hareketler 3 yoldan ilerlemişti.

Bunlar müşterek sermayenin muhtelif memleketlere dağılması ve kendi aralarında perçinleşmesi ile kartel ve tröst ler yolu ve nihayet de yeni ticaret siyaseti idi.

Harb sonu Avrupasında uluslararası sermaye hakikatte İngiltere ve Fransadan ihraç ediliyordu. Avrupanın en fazla sanayileşmiş memleketi olan Almanya kendisinden kredi verecek vaziyette değildi. Fransız sermayesi önceleri devlet istikrazları ve doğrudan doğruya veya dolayısile harb senaiine akmıştı. Tabiatile bu sermaye siyasal bakımdan Fransaya yaklaşmış memleketlere gidiyordu. Bunun sebebi Fransız sermaye pazarlarının ve Fransız banka sistemlerinin hususiyeti idi. Bunlar da ön sırada Fransanın küçük burjuva soysal yapısından ve bu tabakanın zihniyetinden doğuyordu. Krediye muhtac olan diğer Avrupa memleketleri başta Almanya olarak İngiliz ve Amerikan sermayesine kalmıştı. Londra uluslararası kısa vâdeli kıredileri mal karşılığı veriyordu. Ancak çok defa Londra da nihayet bir mütevassıt rolu oynuyordu. Netekim Tuna havzasında devlet istikrazlarına ve hususî sanayi'e de en çok borç veren Amerika ve İngiltere idi. İngiltere bu yüzden merkez Avrupasında malî zarar görmüştü.

Avrupada büyük sermayenin bu şekilde yayılışı Avrupanın ökonomik topluluğu bakımından çok uygunsuzdu. Çünkü, en fazla sermaye ihrac kabiliyeti olan Fransa ila en büyük sanayi memleketi ve sermaye ihtiyacı olan Almanya arasında doğrudan doğruya umum Avrupa bakışından genel savaşın yıktığı varlıklar ile birdenbire uluslararası bir karakter oldu. Harbden önceki borçlar da bu yükselmeyi engelleyordu. Lâkin 15 sene sonunda bütün bu engellerin nihayet ikinci sınıf bir engel olduğu görüldü. Ve umumî bakıştan Avrupanın dirilişinin büsbütün önüne geçemiyeceği anlaşıldı.

Genel savaştan sonra Avrupanın bu ziraat işinde

uğraşmasını alt, üst eden bir hâdise olmuştu. Bu da yine Amerikanın ortaya attığı yeni ziraat teknik'inin iri gücü idi. Bu aşağı yukarı bir ziraî-teknik-devrimi idi. Bu yüzden cihan ziraat piyasasında fiatlar birden bire düşmüştü. Amerikanın ziraatı ve ziraî krediyi kavrayışının başkalığı da buna yardım etmişti. Avrupadaki mütekasif ziraat yolunda bocalamıya başlamış olan memleketler apışıp kalmışlardı. Mahrec ve rentabilite elden gitmişti. Satın alma kudretleri azalmıştı. Bu azalış onlara, çoğu orta Avrupada bulunan ve sanayi malı veren memleketlerin satış kuvvetini de geriletmişti. Bütün bu memleketler borçlarını ve faizlerini veremez oldular. Paraları sarsılmıştı. Şark ve orta Avrupanın iztirabı garb Avrupasının ökonomik sıkıntılarından daha fazla büyümüştü. Yarı istek, yarı korku yüzünden ümidsizcesine yapılan diriltme tecrübeleri pek işe yaramamıştı. Zaten bu tecrübeler genel siyasasının iri hatları içinde bocalamıya mahkûm sıkışık yardımlardı. Üstelik Avrupanın sanayi memleketleri arasındaki gerginlikler ve karşılıklı çekişmeleri de bu ökonomik muvaffakiyete mâni olmuştu. Avrupa topraklarının büyük bir parçası üstünde uluslar umumî bir anlaşamamazlığın acılarını çekmişlerdi.

Kenar Avrupadaki ziraat memleketlerinde yarışa çıkan sanayi memleketlerinin sayısı da genel harbden sonra büyümüştü. Netekim Avusturya Macaristan parçalanmasından sonra Çekoslovakya ve Avusturya gibi iki küçük sanayi memleketi, vaktile kendilerinin olan, bir ziraî Hinterland etrafında biribirlerile dıştan rekabete mecbur kalmışlardı. Hinterland ını kaybeden Polanya sanayii, çok yardımcı bir devlet rejimi altında şark Avrupasında bir sanayi unsuru olmuştu. Sermaye yönünden bir içiçe kaynaşma ve yakınlaşma yoktu.

Habuki Fransa ve Almanyanın ökonomi anlaşması olmaksızın bir umumî Avrupa ökonomisinde anlaşmak mümkün değildi. Bu imkânsızlık Rusyanın ayrılışı ve başlı başına bir ökonomik varlık oluşu ile büsbütün içinden çıkılmaz bir mahiyet almıştı.

Uluslararası kartel, tröst ve syndikat organizasyonları Avrupa içinde çok mütekâsifti. Kartelizasyon bir memleketin sanayiinin itibarî tekâsüf kuvvetini gösterir. 1929 da 140 tane olan Avrupa kartel lerinin 10 tanesine Amerika iştirak etmişti. Belli başlı kartel memleketleri Almanya, Çekoslovakya, Fransa, Avusturya, İngiltere ve Belçika idi.

Kartelizasyon hareketi Avrupada siyasal ve ulusal sınırları aşarak bir ökonomik toplu varlığa ve pazara ulaşmak için Avrupa memleketlerinin çektiği ıztırabın en çıplak ifadesi idi. Bu kartel lerin amaçları Varsailles den sonraki Avrupanın siyasal kudret nizamına çok kere karşı idi. Kartel bakımından Alman Fransız birliği oldukça sıkı idi. Avrupanın en kabadayı kartel leri uluslararası demir ve çelik karteli ile kimya trösti idi Hele Basel deki son anlaşma ile kimya kartel i yepyeni bir hüviyet almıştı. Bu ve buna benziyen bir çok mühim anlaşmalar ise hakikatte Alman-Fransız anlaşları idi. Saar bu anlaşmaları sıklaştırabilirken sonunda gevşetti.

Kartel lerin toplandığı diğer bir Avrupa havzası da Tuna havzası idi. Buradaki kartel lerin çoğu âdeta iç ökonomik terazisini bulmuş, sanayi ziraat bakımından bir uygunlu havza olan, eski Avusturya-Macaristanın toprakları üstündeki yeni hududların hususî ökonomi ve hususî sermaye yolundan tashihi idi.

İstihsâl şartlarına dayanan karşılıklı ticarî kaynaşmanın istikameti ile kredi yönünden kaynaşmanın is-

tikametinin, biribirine çapraz gitmesi, Tuna havzasında harb sonundaki sayısız diriltme teşebbüslerini suya düşürmüştü. Bu ıslahat plânlarının ana-hedefleri ayni zamanda şark-cenub Avrupasının ziraat memlekatinin istihsâl fazlalığının satışını Avusturya ile Çekoslovakya sanayiinin mahrecini temin etti. Ancak ökonomik yapılış ve şartlar yüzünden bu havzadaki anlaşma, başta Almanya olmak üzere, İtalya gibi diğer memleketlerin iştiráki olmaksızın meydana gelemezdi. Üstelik bütün bu diriltme teşebbüslerine yeni istikrâlar, yeni millî yardımlar ile başlamak gerekti. Tuna havzasında ise para verebilecek, önce Fransa, sonra İngiltere idi. Fransa tabiatile Almanyaya karşı Çekoslovak sanayiinin tutulmasını istemişti. İgiltere ise son yıllarda Almanyaya daha fazla rakib olmuştu. Büyük zorluklar işte bu gibi coğrafî-siyasî şartlardan doğuruyordu. Franza plânlarına esas olan fikirler, nihayet Tuna devletlerinin kendi aralarında ve karşılıklı olarak, çok taraflı bir anlaşma idi. En ziyade müsaadeye mazhar millet prensibi de aşağı yukarı ana temel kalmıştı. Almanya hakikatte Çekoslovak sanayiinin zararına demek olacak bir şekilde Avusturya ve diğer ziraat memleketleri ile iki taraflı anlaşmak yolunu seçmişti. İtalya siyasal düşüncelerle Avusturya Macaristan ile üç tataraflı bir iktısadî anlaşma yapmıştı. Ancak bu küçük ve itibarî ökonomik havza siyasal tezadlar yüzünden genişliyemiyordu. Fransa ile İtalya arasındaki son anlaşma da, daha fazla siyasal idi. Bu ökonomik tezadı gidermesi güçtü.

Pan-Avrupa gibi türlü türlü ökonomik ruyalara yol açan bu ökonomik sıkı anlaşma dileklerinden başka Avrupada üçüncü bir yol da yeni ticaret politikası olmuştu.

Cihan krizi içinde kendi krizi ile de uğraşan Avrupada yeni ticaret siyasetinin yeni şekilleri doğmuştu. Bu şekilleri hiç bir canlandırma konferansı bulamamıştı. Bu şekil kontenjanteman şekli idi. Muayyen malların muayyen memleketler için ithalâtını muayyen bir mikdar ve nisbete bağlamak sistemi kriz müddetince türlü şekillerde tatbik olunmuştu. Bunların çoğu yine muhtelif mahiyetteki dövize nizamları ile atbaşı beraber gitmişti.

İlk önce ticaret muahedelerinin hukukî şekillerine dokunulmaksızın ithalâtın tenkisi istenilmişti. Kontenjanteman ve döviz nizamlarının kombinezonlarında takas usulü, kompensansiyon, doğmuştu. Çünkü her devlet karşı tarafın sert mukabil tedbirlerinden kaçınmak ve ayni zamanda dış ticaretinin minimal hacmını kurtarmıya bakıyordu. Krizlerin baskısı hafiflemeğe başladığı zaman şu vakıa tesbit edilmişti:

Para ile tediyattan kaçınmak ve dış ticaretin azalmasını iki memleket arasındaki mahsubların yeni şekilde yapılması ile temin etmek kompensasyon işinin biricik hedefi olmazdı. İki memleket arasında muahede ile alınması mecbur kontenjanları temin etmek yolu ile iki memleket arasında mübadele hacmını da büyültmek kabildi.

Karşılıklı hesablaşma, kliring ile kompensasyon yapmak usulü teknik bakımından da günden güne yenileşiyor, düzeliyordu. Malın metodunu iki memleket arasındaki mübadele hacmini büyülterek positif şekilde kullanmak mümkündü.

Hiç şüphe yok ki kontenjanteman her iki taraf için bir ticaretin serbest hareket imkânını azaltmıştı. Umumî ticarete, münakalenin taşıp fışkırdığı bir devirde bu usul bir engel olabilirdi, uygunsuz düşebilirdi.

Lâkin umumî dünya ticaretinin krizini büsbütün geriye atamadığı bir devrede ve kendisini korumak mevkiinde bulunan bir kıt'a ve onun memleketleri için doğru idi. Bu sistem bütün diriltme konferanslarının yapmak istediğini verebiliyordu: Serbest rekabette, cihan pazarlarında, ayak üstü durmıyan ve ayni zamanda kendi iç pazarlarından daha geniş bir pazara da ihtiyacı olan bütün memleketlere, karşılıklı yardimları ile yaşamak imkânını bağışlıyordu. Yalnız şark - cenub Avrupası değil, bütün Avrupa aşağı yukarı bu vaziyette idi. Bu yüzden bu sistemi Avrupanın icad etmiş olması tesadüf eseri değildi. Ancak bu sistemin yaratılmak istenilen otonom havzalardan mürekkep bir büyük havza ökonomisinin ileri sanayie karşı kendisini müdafaa imkânı bulmak hedefini güttüğü iddia edilebilirdi. Bu ise hakikatin zaruretlerine yabancı bir nazarî tenkid idi.

Bugünkü Avrupa anlaşmasına ve birleşmesine dokunan bütün meseleler işin sonunda hep Fransız - Alman münasebatına bakıyordu. Bugünkü Avrupanın siyasasında olup biten işler nihayet bu iki varlığın karşılıklı tesirlerinden doğuyordu.

Hakikatte her iki memleket ötekini tamamlıyordu. Birinde demir, ötekinde kömür bolluğu var. Genel savaşın sonunda birisinin sermayesi büyümüştü; ötekininki darlaşmıştı. Birisinde sermaye almak ihtiyacı, ötekinde vermek kudreti yükselmişti. Her ikisi de beraberce cihan pazarlarında potas gibi maddelere hâkimdiler. Birisinin borçluları ötekisinin tabiî pazarları idi. Zaten kartelleşmiş maddelerden başka her ikisinin de ana-ihracat maddeleri biribirine doğrudan doğruya rakib değildi. İlk bakışta, şu halde bu iki memleketin ökonomik kaynaşması kadar kolay bir iş

yok sanılırdı. Halbuki harbden evvel de başlı başına çok sıkı bir surette biribirile örülmemiş, kaynaşmamış olan karşılıklı ticaret bağları genel savaştan sonra bir kat daha gevşemişti. Stabilizasyon danberi üst üste hesab edilmek şartile, Fransa yıl hesabile Almanya umum ithalâtının ancak % 5 ini verebiliyordu. Umum ithalâtının ancak % 8—9 ni Almanyadan alıyordu. Almanyanın Fransa ithalât ve ihracatında iştirâk nisbeti aşağı yukarı bir az fazla olmakla beraber aynı idi. Buna rağmen her iki memleketin siyasal tezadı ökonomilerinin temellerine dayanıyordu.

Almanya sanayi bakımından Fransaya üstündü. Fransa mâlî ve siyasal kudret bakımından Almanyadan güçlü idi. Fransa Almanya ile ökonomik yolda birleştiği takdirde Alman sanayiine sermaye ve ihracatına kredi yoluyla yardım edecek demekti. Böyle bir vaziyette, tabiatile, istihsâlin sıklet merkezi sanayiin mütekâsif bulunduğu tarafa geçecekti. Harp sonu Avrupası sermayelerin, hele uzun vâdelerle yerleşmiş oldukları takdirde, borçlunun vaziyetini alacaklıdan daha iyi bir hale neçirdiğini göstermişti, Realite lere göre politika yapılınca Almanyanın Fransa ile anlaşmak istemesi tabiîdi. Fransızların türlü türlü emniyet ihtiyaclarını öne sürmeleri de yerinde idi.

Harb sonu İç-Avrupasının ökonomik tarihçesi de bir çekişmenin tarihçesidir. Bu didişmede Almanya dinamik, Fransa ise konservatif unsurdu. Her iki memlekette harb sonundanberi ökonomik bünyenin yaşaması, işlemesi ve erginleşmesi başka başka olmuştu. Fransa ulusal ökonomisi yıkılmış topraklarının yeniden yapmıya uğraşmıştı. Gerçektir ki bu işin çoğunu yenilmiş Almanya vermişti. Infilasyon

mûtedil sınırlar içinde kalmıştı. Fransa sanayi-ziraat bakımından tevazün halinde idi. Fransa, muktesid köylü, memur, toprak sahibi ve iradcıların taşıdığı büyük bir orta halli tabakaya dayanıyordu. Bu yüzden sınıf mücadeleleri, devleti nisbeten az sarsmıştı. Çünkü, Fransa harbi kazanmıştı. İnkilâb kaynaklarından uzaktı. Statik demografi kuvveti ökonomik bünyesinin dıştan gelen tesirlerle değişmesine sebeb oluyordu. Harb sonunda Fransız ökonomisinin siyasasında Fransızları sinirlendiren adamakıllı bir tek vak'a olmuştu. Bu da Poincarre nin 1926 da Fransız frangının kıymetini tutması ve sallanmaz bir hale getirmesi idi. Fransaya tâmirattan, istikrazlardan altın gelmeğe başlamıştı. Ayni sükûnette duran nüfus varlığı ile Fransa bu altının ancak bir kısmını sermaye ihracatında kullanabiliyordu. Fransa altını Avrupada emniyetsizlik yüzünden dolaşamıyordu; üzülüyordu. 1931 de Alman-Avusturya gümrük ittihadını suya düşürmek için bu altınların biraz yerinden oynaması kâfi gelmişti. Bu oynayış o zaman az kaldı İngiltereyi bile sarsacaktı. Nihayet krizler de Fransayı oldukça az, geç ve dışardan vurmuştu. İlk defa, Fransa, ihracat eksikliğini kontenjan sistemi ile karşılamıştı; kriz lere karşı kendini kapamıştı. Ancak bu yanlışlığının soora yavaş yavaş azabını çekmiye başlamıştı. İhracat azlığı vaktile işçi arayan bu memlekette iş arayanların dolaşmasına götürmüştü. Yüksek fiat seviyesi bir az acıtan bir deflasyon la indirilmişti; lâkin piyasa fiyatlarını tutamamıştı. Fransa için kriz uzunca sürmüştü. Buna rağmen ihtiyat kuvvetleri pek çok ve pek kuvvetli olan bu memleket uzun bir krize nekadar sükûnetle dayanabileceğini cihana göstermişti.

Fransanın bu istikrarı karşısında Avrupanın 15

yıllık harb sonu tarihinde Alman ökonomik varlığının yaşayışı çok heyecanlı idi. Genel savaş sonunda eski rejim çökmüştü. Sosyalizasyon ümidleri Komunist hükûmetleri ve yığın grevleri içinde dört nala bir devir başlamıştı. 1921 e kadar yer yer ulusal ayaklanmalar oluyordu. Ökonomik bünyede kıvrantılar görülüyordu. 1923 e kadar Alman parasının düşüşü şaşırtıcı bir dereceye gelmişti. Ruhr işgalinde ve mücadelesinde Mark ın kıymeti artık gönlünüzün çektiği ve aklınıza esen her kıymet, her hangi bir kıymet olmuştu. Orta sınıf yerlere serilmişti, işçiler de baygın, bitkindi. Yığın yığın grevler bu bezginliği açığa vuruyordu. Stabilizasyon a irişildiği zaman Almanya ikinci bir revolüsyon un az kaldı yanı başından geçecekti. Almanyada her şey dışarı satılığa çıkarılmıştı. Orta tabakanın malının elinden alınması ve gündeliklerin İnfilasyon şeklinde indirilmesi ile sanayi mekanizması âdeta birden bire yenileşiverınişti. Bu ilk karışık ve dalgalı devre idi.

Bundan sonra, 1929 a kadar Alman ökonomisi çalışabildi. Belini duğrutabilmişti. Almanya tâmirat borçlarını ödüyordu. Lâkin bir misli daha fazla borç alıyordu. İnfilasyondan boşalan depolarını dolduruyordu, ileri bir rasyonalizasyon içinde boyuna sanayi mekanizmasını bir kat daha yenileştiriyordu. Artık sosyalizasyon dan pek konuşulamıyordu. Ancak soysal kanunlardan bahsediliyor, bol bol onlarla uğraşılıyordu. Almanya ökonomisi Amerikan çalışma usullerini benimsemişti. Ökonomik-soysal bünyede işsizlerin sigortası kocaman bir yer almıştı. Cihanın bütün sermayeleri Alman ökonomisinin, enerji ve kâr bakımından sınırsız imkânlar gösteren topraklarına koşuyordu.

Krediler tükenince ökonomik ve siyasal sarsıntı-

lar baş göstermişti. Borçlu Almanya, sürüklenen bir yardım sistemile, kredi krizinden olsun sakınmıya çalışmıştı. Ancak 1931 de Bankaların yıkılışının önüne geçememişti. Almanya bundan sonra ilk önçe biribirini pek tutamıyan ökonomik keşifler yapmış ve bunlardan yaşamıştı. Netekim altın karşılığı olmıyan altın döviz sistemini icad etmişti. Serbest pazarlarda kanun yollarile fiatlarını tâyin etmişti. Devlet mallarında hususî sermaye müesseselerini yaşatmak sistemini bulmuştu. Ziraatı boyuna yüksek gümrüklerle ve para yardımları ile ve nihayet icraya karşı muafiyet gibi aşırı tedbirlerle korumuştu. İş bulma programları ortaya çıkmıştı. Beklemekten sabırsızlanan yabancı alıcılar için ayni paranın birkaç türlü kıymette mu teber olması usulünü bulmuştu. Bütün bu ökonomik dalğalanma ortasında yeni Alman devrimi ilerlemiye başlamıştı.

Bu hareket sınıf ayrılığını, yalnız fırkaları kaldırmakla değil, mistik esaslarla yaratılmak istenilen bir ulusal beraberliğile gidermiye çalışmıştı. Harb sonu Almanyasının bu karışık devrelerinde ökonomik sahada ardı ardına alınan tedbirleri, siyasanın ökonomiye üstün olduğunu haykıran bir sistem altında toplamıya uğraşmıştı. Nasyonalsosyalizm in Alman ökonomisinde yaptığı hareket, soysal - siyasal kıymeti göz önünde duran bir işti; bu da, işsizliği azaltmaktı. İç pazarların alış veriş hacmi büyümüştü. Almanyanın dış ticareti gerilemişti. Döviz vaziyeti, istikrazların faizlerinin tediyesi gibi malî taahhüdatı bozulmuştu. İthalât fazlalığı ham madde ithalâtını kontrol ve Erzatz maddeler siyasası ile azaltılmıya çalışılmıştı. Almanya ziraat sahasında dolu dizgin otarşiye doğru atılmıştı. Yağ plânı, sabit fiat siyaseti gibi bir sürü

tedbirlerle ziraî mahsul piyasası da hükûmetin arzusuna göre düzeltiliyordu.

Toprak veraseti, mülkiyeti ve ziraaî kredi işleri gibi bütün ökonomi mekanizmasında duyulan yeni yeni hamlelerle her gün yeni yeni tedbirler ortaya çıkıyordu.

Devletin büyüyen iş görme ve iş yaratma nisbeti ile her tarafta kredi meselelerinin büyüyeceği tabiî idi. Almanyada bu hâdise fazlasile görünüyordu. Tasarruf sandıkları ve sanayi dividentleri gibi bir çok kaynaklardan devlet, durmak dinlenmek bilmiyen faaliyeti için sermaye buluyordu. Nafia işlerine de dökülen bu sermayeler yüzünden doğan şartlar altında hususî teşebbüslerin hareket ve faaliyet serbestîleri bir az daralmıştı. Hükûmet fiatları kontrol ve tanzim etmişti. Sanayide zorla kartelleşme gibi tedbirler de alıyordu. Böylece Almanyadaki ökonomi varlığı devletin elinde ve onun gösterdiği istikametlerde yürütülüyordu.

Almanyanın bu vaziyeti karşısında uzaktan bakanlar her sahada ökonomiye müdahale eden, fakat onun hususî esaslarını muhafaza eden bir devlet telâkkisi, görüyorlardı. Bu devlet gerçekte ökonomi telâkkisi başka olan Nasyonalsosyalist düşünceden doğmuş olarak gösteriliyordu. Bütün bu faaliyetlerin içinde Versailles in ve 15 yıllık harb sonunun tesirleri saklı idi.

Fransa Almanyanın bu ökonomik yenileşmesini ve başkalaşmasını gördükçe telaşlanıyordu. Dinamik Alman ökonomik varlığı yenildikten sonra tekrar güçleşmişti. Siyasal unsurların ökonomik sahaya tesir eden şartları içinde Almanya bocalıyordu. Bu ökonomik zorlu ve hızlı yaşayışta gizli bir taşma ve yayıl-

ma ihtiyacı sezilebiliyordu. Bu ökonomik kudretin dönümü onu bağlıyan siyasal bağların gerginleşmesine sebeb oluyordu. Bir cihan ökonomisi olan Alman ökonomisinin yarı zordan yarı istiyerek için için yaşamıya başlaması Alman ökonomisinin bünyesini yoruyordu.

Fransa bu ökonomik teşma kuvvetini günden güne karşılamıya çalışıyordu. Netekim Tuna havzasında gördüğümüz gibi Fransa Almanyayı dışarda bırakmayı ve daha az rasyonel bir şekilde olsa bile, İngiltere gibi diğer sancyi memleketleri ile beraber çalışmayı seçiyordu. İngiltere ise son yıllarda Fransanın Almanyaya karşı olan bu siyasetinden faydalanarak Almanyanın sırtından kenar Avrupadaki memleketlerde malî olan alâkasına ökonomik - ticarî bir seciye vermiye uğraşıyordu.

15 sene sonunda Avrupa ökonomik tarihinin son merhalesi bir Avrupa ökonomik topluluğu değil, yarışı olmuşdu. Son yıllarda kendini gösteren Rusya, Amerika ve Japonya rekabeti geçici bir zaman için ortadan kaldırıldığı cihetle Avrupalılar kendi aralarında rahatca vuruşabiliyorlardı.

Avrupanın şarkında ve ortasında biri büyük, diğeri mütekâsif iki sanayi havzası vardı. Fransız ökonomik siyayası İngiltereyi Avrupa topraklarına her yönden alâkalandırarak bağlamak istiyordu. Alman-Fransız ökonomi tezadı, iki tarafı ökonomik iş birliğine götürecek şartların çok ve değişik mahiyette olmaları yüzünden, kolayca giderilemezdi.

Kontenjan - Kompensasiyon - Kliring yoluyla dış ticaretini düzene koymak harb sonunda Avrupanın ulaştığı bir merhale idi. Bu devre, devletin ulusal ökonomi hayatını eline aldığı devre idi. Harb sonunda ya-

vaş yavaş Avrupanın bir çok yerinde, kriz zoru ile, devletler ihrac bankaları, soysal ve gümrük kanunları gibi sahaların sınırlarından taşarak ökonomik topluluğu yavaş yavaş ve büsbütün ele almağa başlamışlardı. Gitgide Avrupanın her tarafında zor yüzünden alınmış bu tedbirlerden nihayet bir sistem yapmak zarureti kendini göstermişti. Kapitalist-dinamizm yalnız şu veya bu çürük müesseseyi değil, ulusal ökonominin temellerini de sarsmıya başlayınca her devletin bu dinamizmi eline alması tabiî idi. Bu karışmanın ilk şekli açık veya dolayısile yapılan yardımlarda gözükmüştü. Bunlardan sonra devletin millî varlığı korumıya yarıyan sanayii kurması geliyordu.

Bunu devletin iş bulam ve bütün ökonomik işleri düzeltme meselelerini toptan yüklenmesi takib etti. Bütün bu müdaheleler dal budak saldı. Ticaret ve sanayiden başka; para, kredi, fiat ve istihsâl organizasyonunun her sahesini artık devletin yavaş yavaş eline alması gerekleşti. Devletin ökonomiyi eline alması bu memleketlerdeki yoksulluğu ökonomik potansiyel in, kültür traditionu nun,tabiî şartların ve merkezî hükûmet kuvvetinin v. s. derecesine göre ayrıd'ı, derece derece idi. Harb. sonu Avrupasında 15 sene içinde böylece yeni bir düşünce geçiren bir hazırlayıcı devre meydana çıkmıştı. Genel ökonominin kâr gözliyen hususî kapitalist seciyesi kalmıştı. Ancak sermaye sahibleri devlet tedbirleri ile her adımda teşebbüs istikamet lerinin değiştirildiğini veya durdurulduğunu görüyorlardı. Avrupanın 15 yıllık ökonomi siyasası bir araştırmadan başka bir kıvranma diye de adlanabilirdi.

Avrupa ökonomisinin yeni baştan kurulması, işlemesi ve kendisini sağlam şekilde koruyabilmesi için Alman - Fransız ökonomisinin uzlaşmaları gerekti.

Bu dış bakıştan bir geçici tedbir bile olsa, en yakın tedbirdi.

Saar **etrafındaki** plebissit **ten sonraki savaş, işte harb sonu Avrupasının ökonomik tarihinde bütün bu meselelerin bir ifadesi olmuştu. 15 yıllık harb sonu Avrupasının ökonomik tarihinden alınacak derse, herkesin görebileceği şekilde bir işaret olmuştu.**

SON

İÇİNDEKİLER :

I. — Ön - söz.

II. — Tarih bakımından Saar * Saar statüsünün doğumu.

III. — Hukuk bakımından Saar * Devlet hukukuna göre * İdarî hukuk bakımından Saar ve Uluslar Derneği.

IV. — Statüko * Saarda siyasal fırka mücadelesi * Politika ve hukuk bakımından plebisit * Nasyonalsosyalizm hukuk telâkkisi ve Saar plebisiti * Saarda Fransız * Alman kültür politikasının savaşı * Propaganda * Alman propagandası * Fransız propagandası.

V. — İktısat bakımından Saar: Saar havzasının yapısı * cihan ökonomik ve siyasal varlığında demir ve kömür * Büyük harbden evvel ve sonra Avrupadaki kömür ve demir vaziyeti * Fransa ile Almanya arasında demir ve kömür* Saar kömür ocakları * Demir, cam sanayii * Ticaret * Ziraat.

VI.—1. Alman Fransız fikir varlıklarının oluşu * Alman ve Fransız ulusal şuuru * Tarihi tezad * Ana - tarih tetkikleri * Ulusal mythosun kıymeti * Alman-Fransız kültür antagonisması * Ulusal misyon inancı * Ulusal dil.

2. Almanyada demokrasi ve cümhuriyet fikri * Weimar teşkilâtı esasiyesi * Ulusal teşkilâtı esasiye unsurları * Demokrasi, otoriter rejim

ve nasyonalsosyalizm * Önderlik nasyonalsosyalizm felsefesi ve cemiyet ve ferd telâkkisi * Biolojik ve mekanik düşünce tarzı * Almanyada devlet - din savaşı * Millî din * Versailles, Uluslar Derneği ve silâhsızlanma karşısında Almanya.

VII.-- 1. Harb sonu Avrupasının ökonomik tarihçesi.
2. Harb sonu Avrupasının siyasal tarihçesi.

Fiatı :275 Kuruştur.